

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์

2.1.1 ความหมายและความสำคัญของกลยุทธ์

2.1.2 ความหมายและกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์

2.1.3 กระบวนการบริหารกลยุทธ์

2.1.4 การใช้เทคนิคเพื่อพัฒนากลยุทธ์

2.1.5 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การ (SWOT Analysis)

2.1.6 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

2.2.1 ความหมายของการพัฒนา

2.2.2 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

2.2.3 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

2.2.4 ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

2.2.5 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน

2.2.6 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2.2.7 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามคุณธรรมที่คาดหวัง

2.2.8 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

2.2.9 คุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษามัธยมศึกษา เขต 33 :

1) วินัย

2) ความรับผิดชอบ

3) ความมุ่งมั่นในการทำงาน

4) จิตสาธารณะ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.4 บริบทโรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 33

2.5 ผลการประเมินคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสุรพิณพิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 33 ปีการศึกษา 2561

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์

กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และสภาวะการแข่งขัน (Competitiveness) ทำให้ต้องคิดใหม่อยู่ตลอดเวลา แนวคิด วิธีการ ทางการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ จึงต้องถูกปรับตามไปด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ คล้ายเป็นสิ่งท้าทายสำหรับผู้บริหารขององค์กรต่าง ๆ ในโลกปัจจุบัน การวิเคราะห์ การตีความ หรือการประเมินผลสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงควรที่จะมองสิ่งต่าง ๆ ในมุมมองที่กว้าง ไม่ควรมุ่งพิจารณาจุดใดจุดหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้นำทางธุรกิจ ทางราชการ ทางการศึกษา หรือด้านใดด้านหนึ่งจะต้องเผชิญกับสิ่งที่ท้าทายต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ 3 ด้านพร้อมกัน คือ เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) และการเมือง (Politics) ไม่มีใครสามารถหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงได้ จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ทำให้องค์กรต่าง ๆ ในภาครัฐและเอกชนรวมทั้งหน่วยงานใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นต้องมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงรูปแบบ กระบวนการทำงาน บุคลากร และเทคโนโลยี ในมิติและระดับต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอด เจริญเติบโตและพัฒนาการอย่างยั่งยืน แต่การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปอย่างมีระบบ การวางแผนโดยเฉพาะแผนยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเป็นระบบในการเปลี่ยนแปลงดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ไชยา ประพันธ์ศิริ. 2560 : 19)

2.1.1 ความหมายและความสำคัญของกลยุทธ์

นักวิชาการได้ให้ความหมายและความสำคัญของกลยุทธ์ไว้ดังนี้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2549 : 2) ให้ความหมายว่า “กลยุทธ์” หมายถึง วิธีการหรือแผนการที่คิดขึ้นอย่างรอบคอบมีลักษณะเป็นขั้นตอน มีความยืดหยุ่นพลิกแพลงได้ตามสถานการณ์ มุ่งหมายเพื่อเอาชนะคู่แข่ง หรือเพื่อหลบหลีกอุปสรรคต่าง ๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (2553 : 4-5) กล่าวว่า กลยุทธ์ (Strategic) หมายถึง การตัดสินใจที่สัมพันธ์กับการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กรเพื่อพิจารณาหาโอกาส (Opportunity) และภัยอันตราย (Threat) ตลอดจนวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กรเพื่อ หาจุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength)

เรวัตน์ ชาตรีวิศิษฐ์ และคนอื่น ๆ (2553 : 21) ให้ความหมายของกลยุทธ์ว่า คือ สิ่งที่ไม่ใช่วิธีการตามธรรมดา มีการใช้ความคิดเพื่อถ่วงถ่วงแนวทางที่ดีที่สุดและสามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทุกประเภทให้เป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือต่อหน่วยงานไม่ว่าในขณะนั้นองค์กรจะอยู่ในสถานการณ์ใดได้เปรียบหรือเสียเปรียบคู่แข่งก็ตาม

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2556 : 54) กล่าวไว้ว่า กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง การวางแผนอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระยะยาว เป็นผลสุดท้ายของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ แม้ว่าองค์กรใหญ่ ๆ มีการพัฒนากลยุทธ์มากกว่าองค์กรเล็ก ๆ แต่ทุก ๆ องค์กรต่างก็มีกลยุทธ์ของตนเองที่แตกต่างกัน

นิรมิต เทียมทัน (2548 : 22) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ เป็นการคิดเผื่อไปข้างหน้า โดยการคิดนั้นมุ่งหวัง (Vision) และการจะเดินไปยังภาพที่มุ่งหวังนั้นต้องวิเคราะห์เส้นทางที่จะเดินไปนั้นเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด (Optimal Means) ปัจจุบันมีเครื่องมือที่ช่วยในการสร้างความมั่นใจว่าวิธีการที่จะปฏิบัติไปสู่เป้าหมายนั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุด คือ เทคนิคการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค (SWOT Analysis) และเทคนิคทางสถิติและคณิตศาสตร์

เสนาะ ตีเขาว์ (2546 : 20) กล่าวไว้ว่า กลยุทธ์เป็นคำที่ใช้ทางธุรกิจ หมายถึง การกำหนดและประเมินทางเลือกที่จะทำให้องค์การสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดหรือหมายถึงแผนซึ่งรวมเอาทุกอย่างไว้เพื่อบรรลุเป้าหมายในระยะยาว คำว่า กลยุทธ์มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า แผนกลยุทธ์

ธงชัย สันติวงษ์ (2546 : 370-372) กล่าวไว้ว่า คำว่า กลยุทธ์ หมายถึง วิธีที่ชาญฉลาดของนักบริหารในการที่จะช่วยให้การดำเนินการขององค์การเกิดประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุดตามสถานการณ์ นั่นคือ การสามารถมีมาตรการสำหรับให้องค์การปรับตัวสอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพภายนอกและการเปลี่ยนแปลงภายในองค์การ

เซอร์โตและปีเตอร์ (Certo & Peter, 1991) ให้นิยามคำว่า กลยุทธ์ หมายถึงวิธีการดำเนินงานที่คาดว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ

เดวิด (David, 1995) ให้ความหมาย กลยุทธ์ เป็นวิถีทาง (Means) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระยะยาว (Long-term Objectives)

ไรท์และแม็คมาฮาน (Wright & McMahan, 1992) ให้คำจำกัดความกลยุทธ์ หมายถึงแผนของผู้บริหารระดับสูงที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจและเป้าประสงค์ขององค์การ

มินซ์เบิร์ก (Mintzberg, 1994 : 91) ได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ว่ามี 4 ลักษณะ คือ

1. กลยุทธ์ เป็นแผน (Plan) หรือแนวทางในการบรรลุเป้าหมาย
2. กลยุทธ์ เป็นรูปแบบของกิจกรรม (Pattern) ที่องค์การดำเนินการเป็นประจำ
3. กลยุทธ์ เป็นสถานะหรือตำแหน่ง (Position) ขององค์การในอุตสาหกรรม
4. กลยุทธ์ เป็นมุมมอง (Perspective) ซึ่งก็คือวิสัยทัศน์และทิศทางขององค์การ

จากความหมายของกลยุทธ์ตามที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กลยุทธ์ คือ การวางแผนการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจ โดยจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจและการแข่งขันทั้งทางตรงและทางอ้อม และต้องการผลที่ได้รับคือชัยชนะ กลยุทธ์สร้างให้องค์การมี

ความได้เปรียบในการแข่งขันเหนือคู่แข่งจากความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์ ด้วยการทำบางสิ่งที่เหมาะสม
ทำเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายหรือหลีกเลี่ยงการทำบางสิ่งซึ่งขัดขวางความสำเร็จขององค์กร

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ ไว้ดังนี้

เสนาะ ตีเยาว์ (2546 : 3) กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ไว้ว่า กลยุทธ์เป็นส่วนสำคัญ
ที่สร้างโอกาสให้เกิดความสำเร็จมากขึ้นและลดโอกาสของความล้มเหลวให้น้อยลง กลยุทธ์ทำให้สถานภาพ
ขององค์กรเข้มแข็ง ทำให้ลูกค้าพอใจและทำให้งานบรรลุเป้าหมายโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นองค์กรขนาดเล็ก
หรือขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะทำการผลิตสินค้าหรือให้บริการแสวงหากำไร ผู้บริหารใช้กลยุทธ์ เป็นแนวทางว่า
จะดำเนินการอย่างไร จะตัดสินใจอย่างมีเหตุผลอย่างไร และจะเลือกทางเลือกใดจึงจะก่อให้เกิดผลตาม
เป้าหมายกลยุทธ์เป็นเสมือนต้นแบบของทั้งองค์กรว่าทุกหน่วยงานจะต้องดำเนินการในแนวเดียวกันและ
เป็นแบบเดียวกัน

สุวัฒน์ ศิริรัตน์ (2550 : 21) กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ไว้ว่า การวางแผนกลยุทธ์
ถือว่าเป็นกุญแจสำคัญของการดำเนินธุรกิจ เป็นการกำหนดแนวทาง วิธีการเพื่อให้องค์กรมีความได้เปรียบ
ทางการแข่งขันและสัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ ด้วยการประเมินปรับเปลี่ยน
ศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม

นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ (2551 : 41) กล่าวไว้ว่า กลยุทธ์เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับ
องค์กร เพราะองค์กรใช้กลยุทธ์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตน โดยกลยุทธ์ของแต่ละองค์กร
จะถูกกำหนดตามธรรมชาติลักษณะขององค์กรนั้น ๆ ทั้งนี้องค์กรจะกำหนดกลยุทธ์ได้นั้นต้องรู้สถานภาพ
หรือสภาวะขององค์กรของตนเสียก่อนและยังต้องมีกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับตนเอง

เนตรพัฒนา ยาวีราช (2556 : 43-47) กล่าวไว้ว่า ผู้นำในยุคปัจจุบันมีรูปแบบของความ
เป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership) เริ่มจากการมีคุณสมบัติสำคัญคือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ (Vision)
กว้างไกลและนำวิสัยทัศน์มาสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นผลสำเร็จ มีการวางแผนกลยุทธ์เพื่อไปสู่จุดหมาย
ปลายทางที่ตั้งใจไว้ ผู้นำเชิงกลยุทธ์มีความสนใจต่อสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำงานกลยุทธ์

วรนาถ แสงมณี (2553 : 10-6) กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ไว้ว่า ผู้นำจะต้อง
พัฒนาทิศทางกลยุทธ์ขององค์กรที่สามารถกำหนดภาพพจน์และคุณลักษณะของเป้าหมายที่องค์กรต้องการ
ให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งในการดำเนินการเช่นนี้ ผู้นำเชิงกลยุทธ์จะต้องประเมินด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล
ในเงื่อนไขของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมรวมอยู่ อีกทั้งสามารถกระตุ้นให้สมาชิกภายในองค์กรได้เห็น
ถึงทิศทางที่เป็นเป้าหมายร่วมกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

สรุปได้ว่า กลยุทธ์เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับองค์กร เพราะองค์กรใช้กลยุทธ์ในการ
บริหารการเปลี่ยนแปลงหรือการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตน โดยสร้างโอกาสให้เกิดความสำเร็จมาก
ขึ้นและกีดลดโอกาสของความล้มเหลวให้น้อยลง กลยุทธ์ทำให้สถานภาพขององค์กรเข้มแข็ง ทำให้ลูกค้า
พอใจและทำให้งานบรรลุเป้าหมายโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นองค์กรขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะทำการ

ผลิตสินค้าหรือให้บริการแสวงหากำไรหรือไม่แสวงหากำไร ผู้บริหารใช้กลยุทธ์เป็นแนวทางว่าจะดำเนินการอย่างไร จะตัดสินใจอย่างมีเหตุผลอย่างไรและจะเลือกทางเลือกใดจึงจะก่อให้เกิดผลตามเป้าหมาย

2.1.2 ความหมายและกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์

มีนักวิชาการ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ ในมุมมองและความคิดเห็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (2553: 20) กล่าวว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) หมายถึง การบริหารกระบวนการในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ การบริหารเชิงกลยุทธ์ มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคือ การกำหนดแผนทิศทาง และอีกส่วนหนึ่งเป็นการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อบรรลุสู่แผนทิศทางที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งแผนกลยุทธ์ถือเป็นองค์ประกอบแรกในการบริหารเชิงกลยุทธ์

อุทิศ ขาวเขียว (2549 : 1-3) กล่าวว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ หมายถึง ต้องอาศัยความพร้อมของการจัดการด้านต่าง ๆ จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ความพร้อมด้าน “การเตรียมการ” อันได้แก่ ความพร้อมเนื่องจากมีแผนที่ดี มีความพร้อมด้าน “ระบบการบริหารจัดการที่ดี” องค์กรต้องมีโครงสร้างการบริหารและระเบียบการบริหารแบบก้าวหน้า มีประสิทธิภาพ มีการจัดการที่ดีที่สามารถดำเนินการบริหารให้อยู่รอด ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ความพร้อมด้าน “สมรรถนะขององค์กรและภาคีการพัฒนา” ที่เข้มแข็งที่บุคคลขององค์กรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันตนเองได้

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์และคนอื่น ๆ (2548 : 187) กล่าวว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ หรือการจัดการเชิงกลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การปฏิบัติตามกลยุทธ์ และการควบคุมเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่กำหนดขึ้นเพื่อให้องค์กรมีทิศทางที่ชัดเจนและมุ่งทำในสิ่งที่เห็นว่าจะ สามารถนำองค์กรไปสู่ทิศทางที่วางไว้ได้บนพื้นฐานของข้อมูลสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในที่ รวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้บริหารขององค์กรหรือจากการระดมสมองของคณะทำงาน

ธีรยุทธ วัฒนาสุภโชค (2548 : 78) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ เป็นระบบการบริหารและการจัดการ รวมถึงการตัดสินใจในการดำเนินงานที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจขององค์กร และควบคุมดูแลการดำเนินงานภายในองค์กรให้มีความสอดคล้องกับภารกิจและเป้าหมายในระยะยาวของธุรกิจ

วิจิต อุอ้าน (2548 : 19) กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) หมายถึง กระบวนการกำหนดรูปแบบของกลยุทธ์ในระยะยาว เพื่อใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาและสร้างกลยุทธ์ให้กับองค์กร เนื่องจากกลยุทธ์จะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในการเปลี่ยนแปลงจากตำแหน่งหรือสภาวะการณ์ปัจจุบัน ไปสู่ตำแหน่งหรือสภาวะการณ์ที่ดีขึ้นในอนาคต

เสนาะ ติเยาว์ (2546: 2) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารกลยุทธ์ (Strategic Management) หมายถึง การตัดสินใจและดำเนินการเพื่อให้ผลตามที่องค์กรกำหนดไว้ ซึ่งเน้นที่กระบวนการตั้งแต่การกำหนดกลยุทธ์ การนำเอากลยุทธ์ไปใช้ และการประเมินผลกลยุทธ์ เป็นกระบวนการวางแผนและให้มั่นใจ

ว่าแผนนั้นได้นำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาวขั้นตอนที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน การกำหนดภารกิจและวัตถุประสงค์ การกำหนดกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปใช้และการควบคุมประเมินผลกลยุทธ์ กล่าวอย่างสรุป การบริหารกลยุทธ์เป็นกระบวนการในการกำหนดและตัดสินใจเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ตลอดไป

สรุปได้ว่าการบริหารเชิงกลยุทธ์และการจัดการเชิงกลยุทธ์ มาจากคำภาษาอังกฤษคำเดียวกัน คือ Strategic Management และมีความหมายเหมือนกัน คือ หมายถึง กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การปฏิบัติตามกลยุทธ์ การควบคุมและการประเมินกลยุทธ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่กำหนดขึ้นเพื่อให้องค์กรมีทิศทางที่ชัดเจนและมุ่งทำในสิ่งที่เห็นว่าจะสามารถนำพาองค์กรไปสู่ทิศทาง ที่วางไว้ได้บนพื้นฐานของข้อมูลสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน เป็นกระบวนการวางแผนและให้มั่นใจว่าแผนนั้นได้นำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

งานบริหารกลยุทธ์นั้นดูเหมือนง่าย เพราะเป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน แต่ว่าแต่ละขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก หัวใจสำคัญของการบริหารกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะอยู่ที่การให้ความสำคัญ และการทุ่มเทความพยายามในกระบวนการบริหารกลยุทธ์ ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ อันประกอบด้วย (สุพานี สฤษฎ์วานิช. 2549 : 19-20)

1. การกำหนดแผนกลยุทธ์ (Strategy Formulation) หรือการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นขั้นตอนของการวางแผนสำคัญที่จะเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร เพื่อกำหนดเป้าหมายระยะยาวที่จะบอกทิศทางขององค์กร กลยุทธ์หลักและกลยุทธ์ที่จะใช้ในการแข่งขัน

2. การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation) ขั้นตอนนี้จะเน้นการวางแผนดำเนินงานและการนำแผนงานต่าง ๆ นั้นไปปฏิบัติ แต่การดำเนินงานตามขั้นตอนนี้ให้บรรลุผลก็ต้องเตรียมความพร้อมของปัจจัยต่าง ๆ คือ ปัจจัยด้านบุคลากร โครงสร้างขององค์กร ระบบงานต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่ออำนวยความสะดวกให้การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัตินั้นบังเกิดผล

3. การติดตามและประเมินผลกลยุทธ์ (Strategy Evaluation and Control) จะเป็นการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานตามที่ระบุไว้ในแผนกลยุทธ์ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ เพื่อจะได้ดำเนินการแก้ไขให้เหมาะสม

งานทั้ง 3 ขั้นตอนนี้จะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกันไป และมีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา

ณัฐพันธุ์ เขจรนนท์ (2548 : 19-20) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management Process) มีส่วนประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

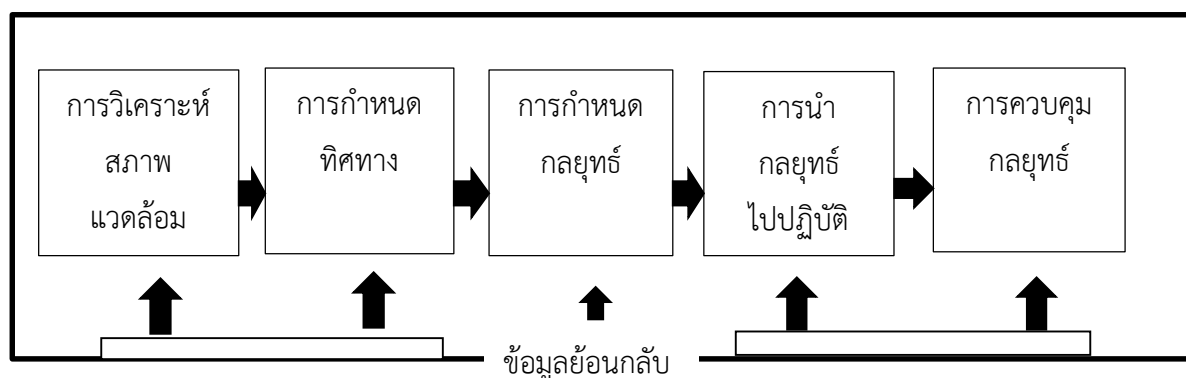
1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis) นักกลยุทธ์ (Strategist) จะต้องศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ สภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment) และสภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment) ขององค์กร โดยทำการวิเคราะห์ถึงจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) หรือที่เรียกว่า การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) ว่าแต่ละปัจจัยมีส่วนเอื้ออำนวยหรือขัดขวางการทำงานขององค์กรอย่างไรบ้าง

2. การกำหนดทิศทางขององค์กร (Set Organization Direction) ผู้บริหารจะนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากการวิเคราะห์โอกาสและข้อจำกัดมาทำการประมวลผล เพื่อให้ใช้กำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ขององค์กร โดยที่การกำหนดทิศทางขององค์กรสามารถกระทำได้ในลักษณะของการกำหนดภารกิจและการตั้งเป้าหมายขององค์กร

3. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) หมายถึง การนำทิศทางขององค์กรที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ มาพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานในอนาคตขององค์กร โดยมักจะกำหนดกลยุทธ์ตามระดับชั้นภายในองค์กร ตั้งแต่กลยุทธ์องค์กร กลยุทธ์ธุรกิจ และกลยุทธ์ตามหน้าที่

4. การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation) หมายถึง การนำกลยุทธ์ที่ถูกกำหนดขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการจัดโครงสร้าง บุคลากร และการประสานงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

5. การควบคุมและการประเมินกลยุทธ์ (Strategy Evaluation and Control) หมายถึง การติดตามและตรวจสอบ (Monitoring) วิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทาง ปรับปรุงและพัฒนาให้กลยุทธ์ที่กำลังดำเนินการอยู่เกิดความสอดคล้องกับสถานการณ์จริง เพื่อองค์กรจะได้คุณค่าสูงสุดจากการดำเนินงาน ตลอดจนทำการประเมินผลจากการดำเนินกลยุทธ์ว่าประสบผลสำเร็จดังที่ตั้งเป้าหมายไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อนำไปพิจารณาในการพัฒนากลยุทธ์ต่อไป

ภาพประกอบ 1 กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ของ ฌ็อง-ฌัก เซอร์นันทน์

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (2553 : 282-284) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) นั้นถือเป็นแนวทางการบริหารที่เป็นระบบ โดยแต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในเชิงการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) สู่เป้าหมายที่มีการกำหนดไว้ในกรอบของทิศทางเชิงกลยุทธ์หรือที่เรียกว่า “ภารกิจ” (Mission)

การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) และส่วนที่ว่าด้วยการดำเนินการ (Implementation) เพื่อให้แผนดังกล่าวสำเร็จลุล่วง ในการดำเนินการดังกล่าวทรัพยากรจะถูกจัดสรรเพื่อให้มีการใช้ในรอบที่มีทิศทางแน่นอน ทั้งเรื่องเวลาในทุกอณูก็จะถูกกำหนด เพื่อให้มีความสัมพันธ์ต่อกันในการผลักดันองค์กรไปสู่ทิศทางที่มีการวางกรอบไว้

ความจริงนั้น แม้การบริหารเชิงกลยุทธ์จะมีกรอบกำหนดไว้เป็นระบบเพื่อให้มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเอื้ออำนวยต่อกันก็จริง แต่ก็ได้เปิดโอกาสให้มีความยืดหยุ่นในการบริหารเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ดังจะเห็นได้ว่า ภารกิจ (Mission) ที่ถูกต้องจะกำหนดไว้ในลักษณะที่เป็นนามธรรม เพื่อให้มีความยืดหยุ่นในการตีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตระยะยาวได้ การบริหารเชิงกลยุทธ์จึงมีลักษณะเป็นการบริหารบนพื้นฐานของการมีดุลยภาพ (Balance) ระหว่างกรอบทิศทางและความยืดหยุ่นในการปรับตัว

การบริหารเชิงกลยุทธ์ หากมีการดำเนินการอย่างถูกต้องและเป็นระบบแล้ว จะเป็นการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง เพราะเป็นการบริหารที่มีลักษณะเป็นทั้งการป้องกันปัญหาโดยมีแผนทิศทางรองรับ และมีความคล่องตัวในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เนื่องจากเป็นลักษณะการบริหารอย่างเป็นระบบ (Systemic Management)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค และระดับภายในประเทศ บนพื้นฐานของเศรษฐกิจยุคดิจิทัล (Digital Economy) อันมีความเร็ว (Speed) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งนั้น องค์กรไม่ว่าจะเป็นในระดับมหัพภาค เช่นประเทศหรือองค์กรในระดับจุลภาคอัน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และธุรกิจภาคเอกชน จำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับกับการแข่งขันในระดับโลก (Global Competition) ที่ทวีความเข้มข้นมากขึ้นตลอดเวลา โลกในยุคสังคมนวัตกรรมนั้นองค์กรต่าง ๆ จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) อันเป็นผลจากการเปิดเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ การขยายตัวของประเทศเกิดใหม่ (Emerging Economies) และการรวมกลุ่มในภูมิภาคต่าง ๆ องค์ประกอบส่วนหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันก็คือ แนวทางการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management)

องค์ประกอบของการบริหารองค์กรทั้งภาครัฐและธุรกิจส่วนหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับระบบการจัดการอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนสำคัญมากขึ้นอยู่กับทัศนคติ หรือวัฒนธรรมในการบริหารองค์กรหรือธุรกิจที่ประสบความสำเร็จนั้น ปัจจัยสำคัญก็คือ คุณภาพทรัพยากรมนุษย์ หัวใจของการบริหารเชิงกลยุทธ์จึงมิใช่อยู่ที่การสร้างแผนกลยุทธ์ที่ดีหรือสร้างระบบการบริหารที่ดี แต่อยู่กับองค์ประกอบของการสร้างบุคลากรให้มีวัฒนธรรมในการคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategist) มากกว่าการคิดในเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking) จึงถือเป็น

องค์ประกอบของการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน เพราะถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับคุณภาพบุคลากร อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการบริหารการจัดการ

ประเทศหรือองค์กรใดที่ประกอบด้วยบุคลากรที่เป็นนักคิดเชิงกลยุทธ์เป็นจำนวนมากย่อมมีความได้เปรียบองค์กรอื่น ๆ ที่ขาดแคลนบุคลากรประเภทนี้ การสร้างทัศนคติของคนในองค์กรให้เกิดวิธีการคิดในเชิงกลยุทธ์ที่เรียกว่า “ จิตวิญญาณนักกลยุทธ์ ” (Mind of Strategist) จนกลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กร จะถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการบริหารเชิงกลยุทธ์และจะเป็นกุญแจแห่งความสำเร็จ (Key Success Factor) ของการพัฒนาองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในอนาคต

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคนอื่น ๆ (2548: 18-19) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ไว้ว่า กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management Process) มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environmental Analysis) โดยพิจารณา “ จุดแข็ง จุดอ่อน ” ภายในองค์กร และ “ โอกาส-ภัยอุปสรรค ” จากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ทั้งที่เป็นปัจจัยเงื่อนไขในระยะเวลาที่ผ่านมาและที่เป็นปัจจัยเงื่อนไขในอนาคต

2. การจัดวางทิศทางขององค์กร (Establishing Organizational Direction)
ในขั้นตอนนี้จะมีการจัดวางทิศทางขององค์กรภาครัฐจะมีมุมมองที่ต่างกัน ดังนี้

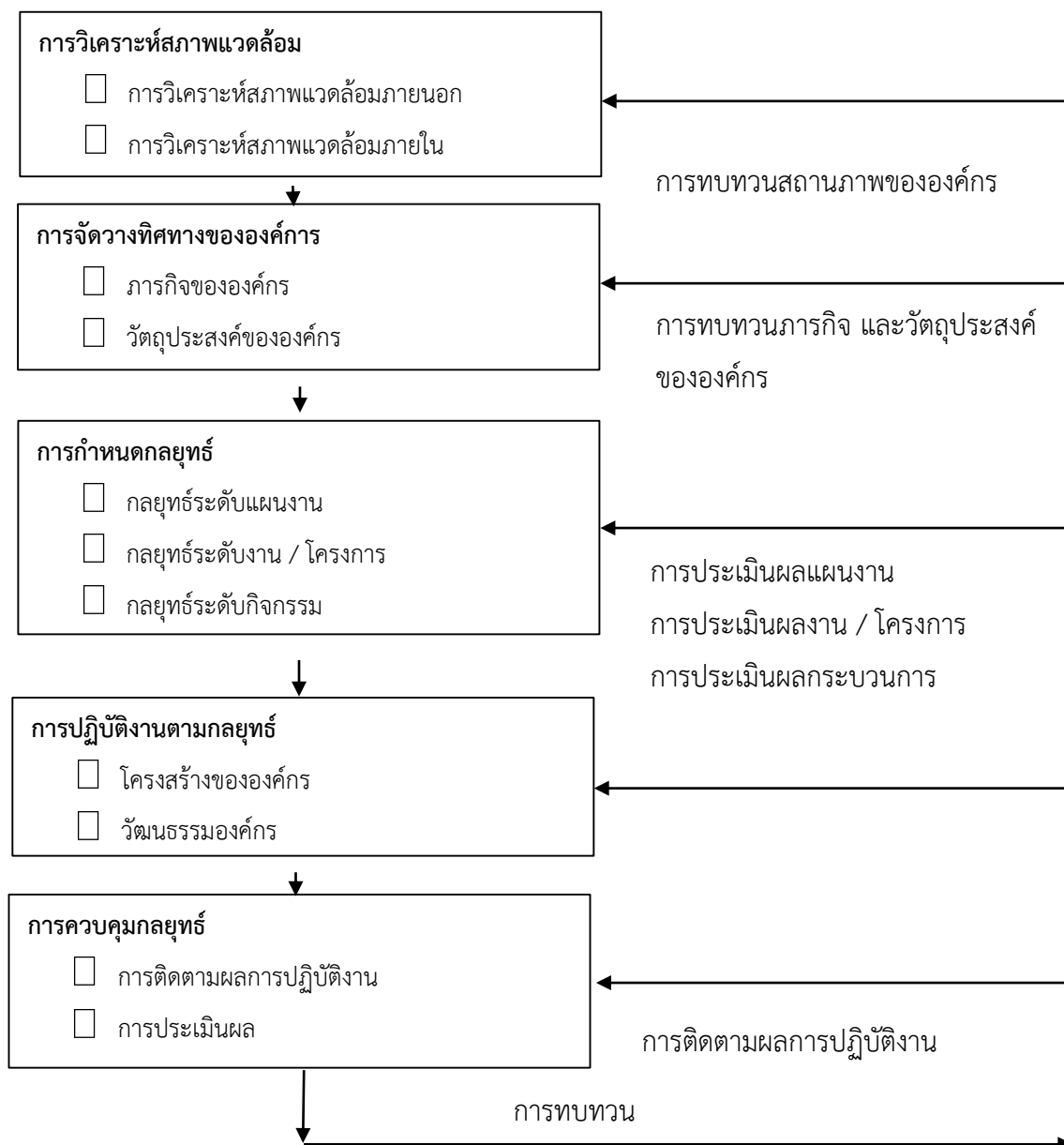
2.1 ในองค์กรภาครัฐ จะพิจารณาภารกิจขององค์กร (Organizational Mission) ซึ่งเน้นเหตุผลในการมีองค์กร และเป้าประสงค์ขององค์กร และเน้นประโยชน์ที่ได้รับจากการมีองค์กร

2.2 ส่วนในองค์กรภาคธุรกิจเอกชนนั้น จะพิจารณากำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กร (Organization Vision) ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางที่องค์กรต้องการไปให้ถึง ภารกิจขององค์กร และวัตถุประสงค์ขององค์กรตามลำดับ

3. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) โดยพิจารณาออกแบบและเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงจากการวิเคราะห์ทางเลือกด้วยเทคนิคต่าง ๆ

4. การปฏิบัติงานตามกลยุทธ์ (Strategy Implementation) โดยดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ให้เป็นไปอย่างราบรื่น โดยคำนึงถึงโครงสร้างขององค์กร (Organizational Structure) และวัฒนธรรมขององค์กร (Organizational Culture) เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามที่พึงประสงค์

5. การควบคุมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Controlling) โดยวิธีการติดตามผลการปฏิบัติงานและวิธีการประเมินผลกระบวนการและประเมินผลสำเร็จขององค์กร

ภาพประกอบ 2 แสดงกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ของ วัฒนาวงศ์ เกียรติรัตน์ และคณะ

เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฐ์ และคณะ (2553 : 28-29) ได้กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) หมายถึง การจัดการธุรกิจอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดทิศทางขององค์การในอนาคตไว้ ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอน และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อหาโอกาสและอุปสรรคที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนในองค์กรสำหรับกำหนดตำแหน่งทางการแข่งขันของธุรกิจแล้วกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้สามารถนำไปดำเนินการเพื่อให้บรรลุทิศทางตามที่ได้กำหนดไว้

ดังนั้นการจัดการเชิงกลยุทธ์จึงเป็นการบริหารโดยคำนึงถึง

1. ลักษณะการดำเนินงานขององค์กร
2. สภาพแวดล้อม
3. การจัดสรรทรัพยากร
4. การปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์

องค์ประกอบของการจัดการเชิงกลยุทธ์

1. การวางแผน (Strategic Formulation)
2. การนำแผนไปปฏิบัติ (Strategic Implementation)
3. การติดตามและประเมินผล (Evaluation Control)

เซอร์โตและปีเตอร์ (Certo & Peter, 1991) ให้ความหมายว่าการจัดการกลยุทธ์ว่าเป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้องค์กรสามารถเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมและได้เสนอขั้นตอนการจัดการกลยุทธ์ไว้ 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environmental Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมพิจารณาจุดแข็งจุดอ่อนภายในองค์กรและโอกาสอุปสรรคจากภายนอกองค์กรซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 2 การจัดวางทิศทางขององค์กร (Establishing Organizational Direction)

ตัวชี้วัดทิศทางขององค์กรมี 2 ตัวคือภารกิจ (Mission) ขององค์กรซึ่งเน้นเหตุผลในการมีองค์กรและวัตถุประสงค์ (Objective) ขององค์กรซึ่งเน้นประโยชน์ที่ได้รับ

ขั้นที่ 3 การกำหนดกลยุทธ์ (Strategic Formulation)

ในการกำหนดกลยุทธ์เป็นกระบวนการออกแบบและเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์จากการวิเคราะห์ทางเลือกด้วยเทคนิคต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์คำถามวิกฤติ (Critical Question Analysis) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) หรือวิธีเมตริกซ์ของกลุ่ม BCG (Boston Group Growth-share Matrix)

ขั้นที่ 4 การปฏิบัติงานตามกลยุทธ์ (Strategy Implementation)

เป็นการนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ โดยคำนึงถึงโครงสร้างขององค์กรและวัฒนธรรมขององค์กร เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามที่พึงประสงค์

ขั้นที่ 5 การควบคุมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Control)

การติดตามผลการปฏิบัติงาน กระบวนการประเมินผลสำเร็จขององค์กรเป็นการควบคุมเชิงกลยุทธ์

สรุปว่ากระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ โดยภาพรวมแบ่งเป็นขั้นตอนหลัก ๆ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกันไป และมีความสัมพันธ์กัน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดแผนกลยุทธ์ (Strategy Formulation) หรือการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นขั้นตอนของ

การวางแผน เริ่มจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร กลยุทธ์หลัก และกลยุทธ์ที่จะใช้ในการแข่งขัน ขั้นตอนที่ 2 การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation) ขั้นตอนนี้จะเน้นการวางแผนดำเนินงานและการนำแผนงานต่าง ๆ นั้นไปปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 3 การติดตามและประเมินผลกลยุทธ์ (Strategy Evaluation and Control) จะเป็นการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานตามที่ระบุไว้ในแผนกลยุทธ์

2.1.3 กระบวนการพัฒนากลยุทธ์

กระบวนการพัฒนากลยุทธ์ มีนักวิชาการกล่าวไว้หลายท่านดังนี้

นันทิยา หุตานุกัฏและณรงค์ หุตานุกัฏ (2551: 42-44) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนากลยุทธ์ว่า เป็นกระบวนการสร้างกลยุทธ์ขององค์กรมีเทคนิควิธีการหลายวิธี หนึ่งในหลายวิธีนั้น โนแลนและเพียเฟอร์ (Nolan & Pfeiffer, 1993) ได้เสนอกระบวนการสร้างกลยุทธ์ไว้ 4 ขั้นตอน คือ การกำหนดภารกิจ การประเมินสภาพภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร การกำหนดวัตถุประสงค์ และการสร้างกลยุทธ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การกำหนดภารกิจ

ภารกิจเป็นการระบุว่าองค์กรต้องการทำอะไร หรือองค์กรมีภารกิจอะไร ซึ่งทำให้องค์กรต้องมีอยู่ ภารกิจเป็นสิ่งที่เป็นการมองการณ์ไกล (Vision) ให้เป็นรูปธรรมของการปฏิบัติ

2. การประเมินสภาพภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมองค์กร

การประเมินสภาพภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมองค์กรทำให้เรารู้ว่าขณะนี้องค์กรกำลังอยู่ที่ไหน มีสภาพอย่างไร ซึ่งมีวิธีการและเทคนิคในการวิเคราะห์สภาพขององค์กรหลายวิธีด้วยกัน หนึ่งในวิธีการเหล่านี้ คือกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ซึ่งเป็นวิธีการที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในวงการธุรกิจเอกชน

3. การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

วัตถุประสงค์เป็นสิ่งที่องค์กรคาดหวังที่จะบรรลุถึง องค์กรสามารถวัดความก้าวหน้า การปฏิบัติงานโดยการเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ การกำหนดวัตถุประสงค์จะต้องสอดคล้องกับภารกิจขององค์กร และสอดคล้องกับสภาพภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร วัตถุประสงค์และเป้าหมายมักใช้สลับกันไปมาบางแห่งใช้เป้าหมายในความหมายที่กว้างกว่า วัตถุประสงค์ ในขณะที่บางแห่งใช้วัตถุประสงค์ในความหมายที่กว้างกว่าเป้าหมาย สำหรับในที่นี้ จะใช้วัตถุประสงค์ในความหมายที่กว้างกว่าเป้าหมาย กล่าวคือ วัตถุประสงค์ (เป้าหมายระยะยาว) คือ ความคาดหวังหรือความต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุถึงสภาวะการณ์อันใดอันหนึ่งที่กำหนด ในขณะที่เป้าหมาย (เป้าหมายระยะสั้น) คือ ชั้นความคาดหวังที่จะไปถึง หรือสิ่งที่กลุ่มกำหนดขึ้นเพื่อบรรลุความต้องการในกลุ่มเป้าหมายควรมีความชัดเจน เป็นรูปธรรม มีความเป็นไปได้

4. การสร้างกลยุทธ์

การสร้างกลยุทธ์แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นการหาข้อมูล (Input Stage) ประกอบด้วยการประเมินปัจจัยภายนอกและภายใน (SWOT Analysis) โดยมีคำถาม เช่น อะไรคือจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัดที่สำคัญขององค์กร อะไรคือความสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัด กับการทำงานทั้งหมดขององค์กร ผลทั้งหมดเป็นอย่างไร

ขั้นการจับคู่ (Matching Stage) เป็นขั้นการจับคู่ระหว่างจุดอ่อนและโอกาส จุดอ่อนและอุปสรรค จุดแข็งและโอกาส จุดแข็งและอุปสรรคเพื่อสร้างกลยุทธ์ ใช้เทคนิคที่เรียกว่า SWOT Matrix

ขั้นการตัดสินใจ (Decision Stage) พิจารณากลยุทธ์โดยควรคำนึงถึงคุณค่าของคน การเติบโตขององค์กร กระบวนการมีส่วนร่วม และควรคำนึงถึงวงจรชีวิตขององค์กร (วงจรขององค์กรประกอบด้วย การเติบโต การเติบโตเต็มที่ การหยุดนิ่ง และการเสื่อมสลาย) ดังนั้นการสร้างกลยุทธ์ขององค์กร โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงเป็นวิธีหนึ่งที่แพร่หลาย หน่วยงาน / องค์กรทั้งในวงการธุรกิจ และงานราชการนิยมใช้ในการวางแผนงานของตน

พิชาย รัตนดิลก ฌ ภูเก็ต (2552 : 135) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนากลยุทธ์ไว้ว่า การพัฒนากลยุทธ์มีขั้นตอนสำคัญตามวงจรการวางแผน 7 ขั้นตอนคือขั้นที่ 1 การริเริ่มและการตกลงในการวางแผนกลยุทธ์ (Initiating and Agreeing on a Strategic Process) ขั้นที่ 2 การระบุอาณัติขององค์กร พันธกิจ วิสัยทัศน์ และค่านิยม (Identifying Organization Mandate, Mission, Vision and Values) ขั้นที่ 3 การประเมินสถานการณ์ (Assessing the Organization's Situation) ขั้นที่ 4 การระบุประเด็นกลยุทธ์และทางเลือกกลยุทธ์ (Identifying the Strategic Issues and Strategic Alternatives) ขั้นที่ 5 การเขียนแผนกลยุทธ์ (Writing the Strategic Plan) ขั้นที่ 6 การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Implementing the Strategic Plan) ขั้นที่ 7 การกำกับติดตามและประเมินกลยุทธ์ (Monitoring and Evaluating the Strategic Plan)

จารุณี ไกรแก้ว (2557 : 2) ได้กล่าวถึงกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ไว้ว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์หรือกระบวนการจัดทำแผนกลยุทธ์ ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัจจัยทางยุทธศาสตร์ / กลยุทธ์หรือวิเคราะห์ SWOT
2. การกำหนดทิศทางขององค์กร / หน่วยงาน (วิสัยทัศน์ พันธกิจ)
3. การวิเคราะห์ถึงประเด็นที่ต้องมุ่งเน้น / ที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ (ประเด็นยุทธศาสตร์ / กลยุทธ์)
4. การกำหนดเป้าหมายสำหรับแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ / กลยุทธ์ (เป้าประสงค์)
5. การกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมายของแต่ละเป้าประสงค์ (ตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย)
6. การกำหนดกลยุทธ์หรือสิ่งที่จะทำให้บรรลุเป้าประสงค์ (กลยุทธ์)

สุวัฒน์ ศิริรินทร์ (2550 : 83-106) ได้กล่าวถึงกระบวนการวางแผนเพื่อกำหนดและถ่ายทอดกลยุทธ์ไว้ว่า กระบวนการวางแผนเพื่อกำหนดและถ่ายทอดกลยุทธ์ เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการ

ดำเนินธุรกิจหรือพัฒนาองค์การเปรียบเสมือนการกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการสู้รบกับข้าศึกของทหาร ซึ่งหากเกิดความผิดพลาดไม่ว่าจะจากขั้นตอนใด ก็อาจเกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงขึ้นได้ ซึ่งมีขั้นตอน ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 กระบวนการวางแผนกลยุทธ์

คำถาม	ขั้นตอน / เครื่องมือ	ข้อควรพิจารณา
ปัจจุบันองค์กรเราเป็นอย่างไร ... ?	ประเมินสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยใช้ SWOT Analysis	เปิดใจกว้าง ยอมรับความจริง ในจุดอ่อนที่มีอยู่ และรอบรู้ในสถานการณ์ภายนอกที่จะส่งผลกระทบต่อองค์กร
ต้องการให้องค์กรไปอยู่ ณ จุดใด ... ?	นำผลจากการวิเคราะห์ SWOT มาพิจารณาเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานขององค์กร	กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายบนพื้นฐาน ศักยภาพขององค์กร แต่ให้ท้าทายและมีความเป็นไปได้
จะนำองค์กรไปถึงจุดนั้นได้อย่างไร ... ?	ใช้เครื่องมือกำหนดกลยุทธ์ SWOT Evaluation	กำหนด Rating และ Weighting ของแต่ละปัจจัยให้ถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อความถูกต้องของกลยุทธ์
มีวิธีหรือแนวทางในการปฏิบัติอย่างไร .. ?	แปลงกลยุทธ์ที่กำหนดไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้ BSC หรือ Balanced Scorecard Model	กำหนดวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในแต่ละมุมมองของแผนที่ทางกลยุทธ์ให้มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล
จะควบคุมและประเมินผลการปฏิบัติอย่างไร ... ?	แผนปฏิบัติการและดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI)	กำหนดแผนปฏิบัติการและดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ให้ครอบคลุมต่อประเด็นวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์

ตาราง 2 แบบฟอร์มที่ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อประเมินปัจจัยภายใน
แบบการประเมินปัจจัยภายใน

1	2	3	4	5
ปัจจัยภายใน	น้ำหนัก	ประเมิน	คะแนน ถ่วงน้ำหนัก	ลำดับที่
รวม				

วิธีการใช้แบบฟอร์ม

ช่องที่ 1	ใส่ปัจจัยด้านสถานะแวดล้อมภายใน (จุดแข็ง-จุดอ่อน) ที่มีผลกระทบต่อธุรกิจหรือองค์กร
ช่องที่ 2	ใส่น้ำหนักที่ให้ความสำคัญแต่ละปัจจัย โดยที่คะแนนรวมของน้ำหนักทั้งหมดต้องเท่ากับ 1
ช่องที่ 3	เป็นการประเมินผลกระทบของปัจจัยต่าง ๆ โดยมีคะแนน 1 ถึง 4 โดย 1 คือ จุดอ่อนหลัก 2 คือ จุดอ่อนรอง 3 คือ จุดแข็งรอง 4 คือ จุดแข็งหลัก
ช่องที่ 4	เป็นคะแนนที่ได้จาก ช่อง 2 คูณกับ ช่อง 3 ผลรวมของคะแนนช่อง 4 จะอยู่ในช่วง 1 ถึง 4 (คะแนนที่น้อยกว่า 2 หมายถึง องค์กรมีศักยภาพภายในต่ำ คะแนนที่มากกว่าหรือเท่ากับ 2 หมายถึง องค์กรมีศักยภาพภายในสูง)
ช่องที่ 5	เป็นการจัดลำดับความสำคัญของ SWOT

ตาราง 3 แบบฟอร์มที่ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อประเมินปัจจัยภายนอก

แบบการประเมินปัจจัยภายนอก

1	2	3	4	5
ปัจจัยภายนอก	น้ำหนัก	ประเมิน	คะแนน ถ่วงน้ำหนัก	ลำดับที่
รวม				

วิธีการใช้แบบฟอร์ม

ช่องที่ 1	ใส่ปัจจัยด้านสถานะแวดล้อมภายนอก (โอกาส – อุปสรรค) ที่มีผลกระทบต่อธุรกิจหรือองค์กร
ช่องที่ 2	ใส่น้ำหนักที่ให้ความสำคัญแต่ละปัจจัย โดยที่คะแนนรวมของน้ำหนักทั้งหมดต้องเท่ากับ 1
ช่องที่ 3	เป็นการประเมินผลกระทบของปัจจัยต่าง ๆ ต่อธุรกิจโดยมีคะแนน 1 ถึง 4 โดย 1 คือ อุปสรรคหลัก 2 คือ อุปสรรครอง 3 คือ โอกาสรอง 4 คือ โอกาสหลัก
ช่องที่ 4	เป็นคะแนนที่ได้จากช่อง 2 คูณกับ ช่อง 3 ผลรวมของคะแนนช่อง 4 จะอยู่ในช่วง 1 ถึง 4 (คะแนนที่น้อยกว่า 2 หมายถึง องค์กรมีศักยภาพภายในต่ำ คะแนนที่มากกว่าหรือเท่ากับ 2 หมายถึง องค์กรมีศักยภาพภายในสูง)
ช่องที่ 5	ลำดับที่ของ SWOT

ตาราง 4 แบบการกำหนดกลยุทธ์ด้วย SWOT Matrix

<p>ปัจจัยภายใน</p> <p>ปัจจัยภายนอก</p>	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
	1.	1.
	2.	2.
	3.	3.
	4.	4.
โอกาส (O)	SO	WO
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
อุปสรรค (T)	ST	WT
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.

กลยุทธ์

SO = กลยุทธ์ฉกฉวยโอกาสโดยใช้จุดแข็งขององค์กร

WO = กลยุทธ์แก้ไขจุดอ่อนเพื่อฉกฉวยโอกาส

ST = กลยุทธ์ใช้จุดแข็ง หลีกเลี่ยง / บรรเทาอุปสรรค

WT = กลยุทธ์แก้ไขจุดอ่อนเพื่อหลีกเลี่ยง / บรรเทาอุปสรรค

อุทิศ ขาวเธียร (2549: 195-197) ได้กล่าวถึง กระบวนการวางแผนกลยุทธ์ว่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและมีการตรวจสอบสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของแผนตั้งแต่การวิเคราะห์สถานะแวดล้อมภายนอกและสถานะองค์กรภายใน การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและวัตถุประสงค์หลักของแผนกลยุทธ์ การวิเคราะห์และการจัดการวางแผนกลยุทธ์ตลอดจนชี้้นำการปรับปรุงกลไกขององค์กรและการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นผลที่ได้จากกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ที่อาจเปรียบเสมือนการทำความกระจ่างต่อคำถามอย่างเป็นขั้นตอนกล่าวคือ ปัจจุบันองค์กรอยู่ฐานะเช่นใด มีสถานะแวดล้อมขององค์กรในปัจจุบันเป็นอย่างไร ทั้งทางบวกและทางลบ และในอนาคตจะมีแนวโน้มที่ดีขึ้นแค่ไหน เพียงไร อนาคตองค์กรจะสามารถให้บริการแก่สังคมได้เต็มตามศักยภาพขององค์กร และตามความคาดหวังของสังคมได้แค่ไหน เพียงใด องค์กรจะไปถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าวโดยมีทางเลือกอย่างไรที่เหมาะสม ต้องใช้กลวิธีและเครื่องมือให้เกิดความราบรื่นในการดำเนินการ เช่นใด องค์กรรู้ได้อย่างไรว่าการดำเนินการขององค์กรถูกที่ถูกต้องแล้วหากผิดควรแก้ไขอะไรบ้าง

เทคนิคการกำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต้องมีการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดแนวทางการวางแผน การเตรียมการวางแผนเป็นการหารือกันระหว่างบุคลากรที่ต้องรับภาระหลักของการวางแผน เพื่อกำหนดแนวทางและเลือกประยุกต์เทคนิควิธีการวางแผนที่สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรเจ้าของแผนโดยอาจจะหาหรือเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายนอกและภายใน เพื่อเข้าใจสถานะที่เป็นอยู่ขององค์กรและ / หรือกระบวนการพัฒนา เป็นขั้นตอนการทำแผนกลยุทธ์ที่รู้จักกันค่อนข้างมาก มักเรียกกันว่า “SWOT Analysis” ที่เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) ของสภาวะแวดล้อมภายในและการวิเคราะห์โอกาส (Opportunities) ภาวะคุกคามหรือข้อจำกัด (Threats) สภาวะแวดล้อมจากภายนอก

การวิเคราะห์นี้เป็นพื้นฐานของการกำหนดกลยุทธ์ การเลือกแนวทางดำเนินการหรือกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์และองค์กรส่วนใหญ่อาศัยผลการวิเคราะห์นี้ในการจินตนาการ SWOT ในอนาคตเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์หลักของแผนด้วย

3. ขั้นตอนหลักการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การทบทวนและประเมินผลการพัฒนาที่ผ่านมาให้ทราบประวัติข้อบ่งชี้และระดับการบริหารจัดการองค์กร ประวัติความสำเร็จและความล้มเหลว ภาวะที่เป็นอยู่ที่สำคัญขององค์กร ตลอดจนวิเคราะห์ให้ทราบสาเหตุและตัวแปรที่เกี่ยวข้องกัน

3.2 การกำหนดพันธกิจสมมุติและตัวแปรที่มีอิทธิพล เป็นขั้นตอนที่ทำความเข้าใจการทบทวนผลการพัฒนาที่ผ่านมา

3.3 การทำร่างตารางการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกในตารางการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายนอก บทบาทของตัวแปรภายนอกจะแบ่งเป็นโอกาสและอุปสรรค (ภัยคุกคาม) บทบาทของตัวแปรภายในจะมีบทบาทแบ่งเป็นจุดอ่อนและจุดแข็ง

3.4 การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายนอก ที่พิจารณาบทบาทของตัวแปรที่โดยทั่วไปองค์กรควบคุมไม่ได้และ / หรือไม่ได้ควบคุม

3.5 การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายใน เป็นการพิจารณาประเมินตรวจสอบสิ่งที่มีอิทธิพลที่มีอยู่ในแต่ละกระบวนการทำงานและผลงานขององค์กร โดยการพิจารณาบทบาทของตัวแปรภายในที่เป็นบวกต่อองค์กรที่มีอยู่และที่เป็นอยู่ และเป็นปัจจัยผลักดันองค์กรให้สามารถพัฒนาสู่ความสำเร็จได้เป็นสภาวะแวดล้อม“ จุดแข็ง ”อันเป็นภาวะที่องค์กรมีสมรรถนะและความได้เปรียบที่มีผลต่อการแข่งขันไปสู่ชัยชนะได้และบทบาทตัวแปรภายในขององค์กรทางลบที่มีอยู่และ / หรือที่เป็นอยู่เป็นสภาวะแวดล้อม“ จุดอ่อน ” อันเป็นภาวะด้อยกว่าที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เป็นปัจจัยที่ต้องแก้ไขหรือตัดทิ้งไปขององค์กร

3.6 การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมจากตัวแปรที่มีบทบาทสนับสนุนการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมมักจะปรากฏอยู่เสมอว่า ตัวแปรตัวหนึ่งมีผลต่อการพัฒนาได้ทั้งบวกและลบ หรือมีบทบาททั้งที่ก่อให้เกิดสภาวะแวดล้อมจุดอ่อน / หรือจุดแข็งเป็นโอกาสและ / หรืออุปสรรคได้ การวิเคราะห์ต้องให้ได้ บทสรุปว่า ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ในภาวะรวมมี “ บทบาทหลัก ” เป็นบวกหรือเป็นลบต่อการดำเนินการขององค์กร เพื่อมิให้เกิดความสับสนในการนำผลการวิเคราะห์ SWOT ไปใช้

3.7 การตรวจสอบข้อผิดพลาดของการวางแผนกลยุทธ์ เช่น ข้อผิดพลาดที่มีได้บรรลุ ตัวแปรที่มีอิทธิพลที่สำคัญต่อความสำเร็จและล้มเหลวของ “ องค์กรและ / หรือกระบวนการพัฒนา ” เข้าไว้ใน การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดจากการวิเคราะห์บทบาทหลักของตัวแปรผิด

3.8 การวิเคราะห์ที่ผิดพลาดเนื่องจาก ตัวแปรเขา-เราอาจสลับปรับเปลี่ยนแล้วแต่ เหตุการณ์ การวิเคราะห์และกำหนดตัวแปร และบทบาทตัวแปรที่สะท้อนสภาวะแวดล้อมที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดของการวิเคราะห์แต่ละครั้ง จึงควรเป็นการกำหนดโดยกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงมิใช่เป็นการกำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก

3.9 เพื่อให้การระดมสมองและ / หรือประชุมเชิงปฏิบัติการมีประสิทธิภาพ ควรจะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญสภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์กร และพันธกิจที่องค์กร ต้องนำมาเป็นวิทยากรบรรยายให้เห็นสภาวะแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นการนำร่องแนวคิด

4. การทำแผนที่สภาวะแวดล้อม (ผัง SWOT)

ปกติไม่ใช้ข้อมูลทุกประเด็นของสภาวะแวดล้อม แต่จะเลือกสภาวะแวดล้อมที่มีลำดับ ความสำคัญ หรือที่มีประเด็นเชิงกลยุทธ์เท่านั้น และผลการวิเคราะห์และคัดเลือกสภาวะแวดล้อมที่ได้ จัดลำดับความสำคัญสามารถบรรจุเรียงสภาวะแวดล้อมตามความสำคัญของแต่ละประเด็นเป็นผังหรือ เป็นแผนที่แสดงสภาวะแวดล้อมที่สำคัญแยกจากสภาวะแวดล้อมที่สำคัญมากไปหาน้อยได้ แผนที่ ดังกล่าวเราอาจเรียกว่า “ ผัง SWOT ”

5. การวิเคราะห์และกำหนดเป้าประสงค์การพัฒนา ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์หลักของแผน แนวทางและขั้นตอนการยกย่องเป้าหมาย มีดังนี้

5.1 การทบทวนข้อมูล รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเท่าที่มีอยู่ที่เกี่ยวข้อง อาทิ วิสัยทัศน์ ของแผนที่เกี่ยวข้อง แนวคิด หลักการที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลความต้องการและความคาดหวังข้อมูลที่สำคัญ ในกรณีที่มีการวิเคราะห์ SWOT แล้ว ได้แก่ ข้อมูลจากผัง SWOT นั้นเอง

5.2 การจินตนาการสภาวะแวดล้อมรวมในอนาคต การวิเคราะห์ SWOT เพื่อการ ยกย่องเป้าประสงค์ สามารถจำแนกประเด็นสภาวะการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายนอก ภายในอย่างหยาบเท่าที่ ข้อมูลพื้นฐานจะระบุได้โดยจำแนกบทบาทของตัวแปรทั้งภายในและภายนอกเป็นเพียงบทบาททางบวก และลบต่อการพัฒนาที่เด่นชัดแล้ว

5.3 การกำหนดสาระเบื้องต้นของร่างเป้าประสงค์ส่วนต่าง ๆ การดำเนินการขั้นนี้เป็นการดึงสาระจากภาพ SWOT อนาคตรวมเฉพาะส่วนที่เป็นภาพเป้าหมาย หรือส่วนที่ระบุว่าเกิดอะไรที่ดีกว่าในอนาคต มายกร่างเป็นร่างวิสัยทัศน์เบื้องต้น และดึงสาระที่เป็นภาระเงื่อนไขหลักที่องค์กรต้องทำทั้งนี้ต้องปรับปรุงและต้องเพิ่มบทบาท เพื่อให้เกิดผลโดยตรงต่อการพัฒนาไปสู่วิสัยทัศน์ ยกร่างขึ้นเป็นร่างพันธกิจเบื้องต้น และดึงสาระ แนวทางที่ต้องดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จที่ต้องการด้านต่าง ๆ (เป็นผลสัมฤทธิ์) ยกร่างขึ้นเป็นร่างวัตถุประสงค์หลักเบื้องต้น

5.4 การระดมสมองหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดเป้าประสงค์หลังจากดำเนินการยกร่างเป้าประสงค์แล้ว ต้องผ่านการพิจารณาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ปรับสาระสำคัญที่เป็นที่ยอมรับตลอดจนเป็นที่เข้าใจอย่างดีของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

5.5 การเจียระไนสาระของเป้าประสงค์ เป็นการปรับให้เป้าประสงค์ทันสมัยสอดคล้องกับองค์ประกอบหลักอื่น ๆ ของแผนและกับข้อมูลล่าสุดที่ได้รับเพิ่มเติมตลอดช่วงการวางแผน มีผลให้ได้เป้าประสงค์เป็นจุดอ้างอิงในการประสานแผนได้ในที่สุด ๆ

6. การวิเคราะห์และเลือกกลยุทธ์การดำเนินงานเป็นการกำหนดแนวทางเลือกดำเนินการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่กำหนดกลยุทธ์จากการประเมินสถานะแวดล้อมให้เกิดแนวทางเลือกการดำเนินงานการพัฒนาย่างรอบคอบ

7. การวิเคราะห์แนวทางการปรับปรุงองค์การกลไก

เป็นการกำหนดเครื่องมือและ / หรือกลไกเพื่อเร่งรัดการพัฒนา (เน้นการปรับปรุงกลไกและระเบียบตลอดจนการปรับปรุงวัฒนธรรมและ / หรือความเชื่อขององค์กร) เพื่อเสริมประสิทธิผลของการทำงานให้ได้ผลลัพธ์ อันได้แก่ การบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนงาน / โครงการและวัตถุประสงค์หลักของแผนตามที่กำหนดไว้แล้วในที่สุด

8. การติดตามและประเมินผล

หลักการบริหารการพัฒนาประเทศในปัจจุบันจะไม่จำกัด การประเมินผลสำเร็จการพัฒนาแต่เพียงผลิต (Outputs) ที่ได้จากการดำเนินโครงการแต่ละด้านเท่านั้น แต่ความสำเร็จของการพัฒนาจะต้องพิจารณาอย่างครอบคลุมถึงผลกระทบจากการพัฒนาทั้งหมดเป็นผลลัพธ์ (Outcomes) ทั้งด้านผลลัพธ์การพัฒนาและสมรรถนะการแข่งขันขององค์กรตามที่แผนพัฒนาที่กำหนดไว้

การบริหารการพัฒนาที่หวังผลทั้งผลผลิตและผลลัพธ์นี้ถูกเรียกว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ การติดตามและประเมินผลจึงเป็นกระบวนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ การดำเนินการพัฒนาของกระบวนการดำเนินการทั้งด้านปัจจัย ต้นทุน (Input ของโครงการ) ด้านปัจจัยระหว่างดำเนินการ (Activities หรือกิจกรรมขั้นต่าง ๆ ของโครงการ) ด้านปัจจัยผลลัพธ์ (Outputs) เพื่อทราบเงื่อนไขและสถานการณ์ทั้งก่อนพัฒนา และความก้าวหน้าและความเป็นไประหว่างการพัฒนา และผลลัพธ์หลังการพัฒนาในที่สุด

หลักของการติดตามและประเมินผลอาศัยดัชนีชี้วัด ผลของการประเมินเป็นเกณฑ์ตัดสินดัชนีที่กำหนดเพื่อการติดตามและประเมินผลควรเป็นตัวชี้วัดที่ง่ายและช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าแผนงานพัฒนาบรรลุผลและก่อให้เกิดประโยชน์ทางใดบ้าง และเป็นไปตามที่ควรเป็นหรือไม่อย่างไร ผลของการดำเนินการหรือความสำเร็จของแผน ยังสามารถจำแนกเป็นผลผลิตการดำเนินการ (Outputs) และผลกระทบ (Outcomes)

สรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนากลยุทธ์สามารถสังเคราะห์เป็นขั้นตอนตามลำดับ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน หรือวิเคราะห์ SWOT 2) การกำหนดทิศทางขององค์กร / หน่วยงาน โดยการกำหนดวิสัยทัศน์ และพันธกิจ 3) การวิเคราะห์ถึงประเด็นที่ต้องมุ่งเน้น / ที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ หรือการกำหนดประเด็นกลยุทธ์ 4) การกำหนดเป้าหมายสำหรับแต่ละประเด็นกลยุทธ์ คือการกำหนดเป้าประสงค์ 5) การกำหนดกลยุทธ์แต่ละเป้าประสงค์และการกำหนดตัวชี้วัดและมาตรการ ซึ่งการพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสุรพิณท์พิทยา ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์กระบวนการพัฒนากลยุทธ์ด้วยกระบวนการดังกล่าว

2.1.4 การใช้เทคนิคเพื่อพัฒนากลยุทธ์

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

กลุ่มพัฒนาบุคลากรสหกรณ์ สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ (2560 : 3 -7) ได้อธิบายรายละเอียดไว้ว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการหรือที่เรียกกันว่า Workshop เป็นการประชุมอีกแบบหนึ่ง ที่ใช้กันมากในบริษัท วงการธุรกิจอุตสาหกรรมและในองค์กรต่าง ๆ เนื่องจากการประชุมแบบนี้จะต้องมีการฝึกปฏิบัติสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมเป็นหลักสำคัญ การประชุมแบบนี้ปกติแล้วจะมีสมาชิกที่ร่วมประชุมจำนวนไม่มากนัก คือมักจะมีจำนวนแต่เพียงพอเหมาะ กับอุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกในการฝึกปฏิบัติการในเรื่องที่จัดประชุม นั้น ๆ ขึ้น ในการประชุมเชิงปฏิบัติการนี้สมาชิกจะต้องร่วมกันศึกษารับฟังการบรรยาย หรือ ศึกษาค้นคว้า ทำความเข้าใจและฝึกปฏิบัติตามหัวข้อของการประชุมปฏิบัติการครั้งนั้น ๆ หลักสำคัญของการประชุมแบบนี้คือการเรียนรู้ – ฝึกปฏิบัติ - แล้วนำไปปฏิบัติในการปฏิบัติงานจริง ตัวอย่าง การประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการสร้างแบบทดสอบ-แบบวัดความพึงพอใจของผู้บริหาร การประชุมเชิงปฏิบัติการซ่อมบำรุงเกียรติระบบอัตโนมัติ เป็นต้น การจัดการประชุมแบบนี้จึงต้องมีเอกสารมีหนังสือ มีรายละเอียดและข้อมูล ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์เพื่อประกอบการศึกษาและเพื่อการฝึกปฏิบัติซึ่งต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าให้พร้อม เพื่อผู้เข้าประชุมจะใช้ประโยชน์ได้ทันทีในการฝึกปฏิบัติตามกำหนดการ หรือตามตารางการปฏิบัติตามที่ได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะ การประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวนี้จุดเน้นจะอยู่ที่การปฏิบัติได้ เป็นการแก้ปัญหาด้วยภาคปฏิบัติเน้นการปฏิบัติการมากกว่าการบรรยายหรือการอภิปราย มุ่งปรับปรุงความสามารถและความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานของสมาชิกแต่ละคน ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการงานหรือวิชาชีพ

2.1.5 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร SWOT (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมหรือการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกด้วยเทคนิค SWOT (SWOT Analysis) เป็นการประเมินวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรเพื่อประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค การวิเคราะห์ SWOT จะถูกใช้เป็นรากฐานของการกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กร ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการวิเคราะห์ SWOT อาจจะเสนอแนะว่าองค์กรควรที่จะเปลี่ยนแปลงภารกิจ วัตถุประสงค์ นโยบาย หรือกลยุทธ์ขององค์กร

สมคิด บางโม (2557 : 338-339) กล่าวว่า การวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อให้ผู้บริหารรู้จักจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคขององค์กร ซึ่งมีหลักการวิเคราะห์ 4 ด้าน ดังนี้

S: Strength (จุดแข็ง)

องค์กรมีจุดแข็งหรือไม่ จุดแข็งขององค์กรของเรามีอะไรบ้าง จุดแข็งขององค์กรอาจพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้ เช่น

1. บุคลากรขององค์กรมีความรู้ความสามารถ
2. มีเงินทุนมากมาย เพียงพอ มั่นคง
3. ตราสินค้าเป็นที่รู้จักกันดีเป็นเวลายาวนาน
4. ผู้บริหารหรือเจ้าของเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาล
5. มีแหล่งวัสดุอุปกรณ์ดี ราคาถูก
6. ตลาดกว้างขวางทั้งในประเทศและทั่วโลก

W: Weakness (จุดอ่อน)

องค์กรมีจุดอ่อนอะไรบ้าง จะได้แก้ไขปรับปรุงพัฒนาให้เข้มแข็ง การพิจารณาจุดอ่อนขององค์กรควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้ เช่น

1. บุคลากรมีน้อยไม่เพียงพอ หรือขาดความรู้ความสามารถ
2. มีเงินทุนน้อย ต้นทุนการผลิตสูง
3. สินค้าล้าสมัย คุณภาพสู้คู่แข่งไม่ได้
4. เทคโนโลยีหรือกระบวนการผลิตล้าสมัย
5. ไม่มีการวิจัยและพัฒนา (R & D)
6. เป็นบริษัทเกิดใหม่ ตราสินค้ายังไม่เป็นที่รู้จัก

เมื่อพบจุดอ่อนแล้วต้องหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

O: Opportunity (โอกาส)

การวิเคราะห์โอกาสขององค์กรในการที่จะทำกิจกรรมใด ๆ เช่น ผลิตสินค้าใหม่ขยายตลาด การวิจัยพัฒนาสินค้า การปรับเพิ่มราคาสินค้า เป็นต้น หรือวิเคราะห์ว่าตลาดต้องการอะไรสัมพันธ์กับ

จุดแข็งขององค์กรหรือไม่ เป็นการวิเคราะห์โอกาสจากสิ่งแวดล้อมภายนอกองค์กร
ควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้ เช่น

1. ลูกค้าต้องการสิ่งใหม่
2. การบริการใหม่
3. การเพิ่ม-ลดของประชากร
4. กฎหมายและการเมือง
5. การสนับสนุนของรัฐบาล (นโยบายของรัฐบาล)
6. สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป
7. ความต้องการของตลาด

T: Threat (อุปสรรค)

การวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นอุปสรรคขององค์กรในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ทำให้องค์กร
ไม่สามารถดำเนินได้หรือดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น เป็นการพิจารณาจากสิ่งแวดล้อม
ต่อไปนี้ เช่น

1. ตลาดแรงงาน ขาดแคลนแรงงาน
2. วัตถุดิบราคาสูง
3. ตลาดสินค้าแคบ
4. ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา
5. ระเบียบ กฎหมายต่าง ๆ เช่น กฎหมายควบคุมการค้า กฎหมายภาษีอากร
6. นโยบายของรัฐบาล
7. ปัญหาภาวะเศรษฐกิจ
8. การขาดแคลนเทคโนโลยี
9. การต่อต้านจากผู้บริโภค หรือแรงกดดันจากผู้บริโภค

วิเคราะห์แต่ละด้านจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อองค์กร
ต่อการวางแผนและการทำงานของบุคลากร จุดแข็งเป็นความสามารถที่จะใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ
องค์กรในขณะที่จุดอ่อนเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไข โอกาสเป็นสถานการณ์ที่ได้เปรียบต้องรีบลงมือทันทีซึ่งจะ
ช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ส่วนอุปสรรคเป็นปัญหาขององค์กรทำให้องค์กรไม่บรรลุเป้าหมาย

อุทิศ ชาวเธียร์ (2549 : 72 73) กล่าวว่า การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก
องค์กร หมายถึง ขั้นตอนการทำแผนกลยุทธ์ที่รู้จักกัน มักเรียกว่า SWOT Analysis เป็นการวิเคราะห์
จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weaknesses) ของสภาวะแวดล้อมภายใน และการวิเคราะห์โอกาส
(Opportunity) ภาวะคุกคามหรือข้อจำกัด (Threat) ของสภาวะแวดล้อมภายนอกโดยมีวัตถุประสงค์
ได้แก่ เพื่อทำความเข้าใจสภาวะแวดล้อมทั่วไปเกี่ยวกับแนวคิดและทิศทาง เพื่อประเมินความยากง่าย
ในการดำเนินงานขององค์กร เพื่อการวางแผนทางปรับปรุงกลไกขององค์กร

นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร (2551 : 44-46) ได้อธิบายถึงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมหรือการวิเคราะห์ SWOT ไว้ว่า ในตำราพิชัยสงครามของซุนวู มีประโยคที่มักกล่าวกันคือในการยุทธสงครามนั้นต้อง “รู้เขา รู้เรา” จึงรบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง ซึ่งมีความหมายตรงกับ SWOT ที่ถูกพัฒนาในช่วงต้นทศวรรษ 1950 โดยนักวิชาการหลายท่านจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) และมหาวิทยาลัยอื่น และตั้งแต่นั้นมา SWOT ได้ใช้กันอย่างแพร่หลาย และแตกแขนงไปมาก และยังเป็นเครื่องมือที่ใช้กันทั่วโลกจนถึงปัจจุบัน

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats โดย Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือช่วยส่งเสริมให้กลุ่มสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้ง่าย หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี ในขณะที่ Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบ และด้วยความสามารถซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือจะทำให้กลุ่มทำงานบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้ยาก หรือไม่บรรลุเลย หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี ในการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งเหล่านี้ควรนำไปเปรียบเทียบกับคู่แข่งกัน เพื่อให้ให้เห็นความเป็นจุดอ่อนจุดแข็งที่ชัดเจนขึ้นและถูกต้องยิ่งขึ้น และยังคงวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งในบริบทของพันธกิจ วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรของตนด้วยเพื่อให้รู้ว่า องค์กรของตนอยู่ในสนามแข่งขันได้

Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยหรือเป็นประโยชน์ซึ่งช่วยให้กลุ่มสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้ง่าย หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร และ Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางหรือเป็นภัยคุกคาม ซึ่งจะทำให้กลุ่มทำงานบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้ยากหรือไม่บรรลุเลย หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร

บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนกลับซึ่งกันและกัน เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้ และในทางกลับกันอุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม

นอกจากนี้ นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร (2551: 73-82) ยังได้อธิบายเกี่ยวกับการวิเคราะห์ SWOT ว่าการประชุมปฏิบัติการ SWOT ซึ่งประยุกต์จากงานของ ฟลาวเวล และวิลเลียม (Flavel & Williams) และออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กรและมีการดำเนินงานแบบสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน รูปแบบการประชุมจึงเน้นที่การปฏิบัติ โดยจำแนกการประชุมออกเป็น 4 ครั้ง ดังนี้

1. การประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 1

การประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัด ควรใช้เวลาประมาณ 2 วัน การประชุมปฏิบัติการประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 การเตรียมตัวผู้เข้าร่วม

ขั้นตอนนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักถึงสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรของตนเอง ความจำเป็นที่จะต้องวางแผน และเกิดความพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการวางแผน

1.2 การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

ขั้นตอนนี้เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของกลุ่ม โดยเป้าหมายของกลุ่มควรกำหนดรายละเอียด เพื่อให้สามารถวัดได้

1.3 การวิเคราะห์ปัจจัยภายในเพื่อระบุจุดแข็งและจุดอ่อน

ขั้นตอนนี้เป็นการให้ผู้เข้าร่วมพิจารณาค้นหาจุดอ่อนจุดแข็งจากการปฏิบัติงานของกลุ่ม และการหาปัจจัยสำคัญที่นำสู่ความสำเร็จ โดยการให้นำหน้าจุดแข็งแต่ละข้อ ซึ่งพิจารณาจาก “เป็นจุดแข็งที่มีศักยภาพส่งผลกระทบต่อกลุ่ม” และ “เป็นจุดแข็งที่มีความสำคัญเชิงเปรียบเทียบ” และการให้นำหน้าจุดอ่อนแต่ละข้อซึ่งพิจารณาจาก “เป็นจุดอ่อนที่มีศักยภาพส่งผลกระทบต่อกลุ่ม” และ “เป็นจุดอ่อนที่มีความสำคัญเชิงเปรียบเทียบ

1.4 การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก เพื่อระบุโอกาสและอุปสรรค

ใช้ผลการศึกษาสถานการณ์ภายนอกองค์กรคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงนั้นจะกระทบต่อกลุ่ม และธุรกิจของกลุ่มในเชิงโอกาสหรืออุปสรรค หลังจากนั้นหาปัจจัยสำคัญที่นำสู่ความสำเร็จ โดยผู้เข้าร่วมให้นำหน้าโอกาสแต่ละข้อ ซึ่งพิจารณาจาก “เป็นโอกาสที่มีศักยภาพส่งผลกระทบต่อกลุ่ม” และการให้นำหน้าอุปสรรคแต่ละข้อ โดยพิจารณาจาก “เป็นอุปสรรคที่มีศักยภาพรุนแรงต่อกลุ่ม” และ “เป็นอุปสรรคที่มีความเป็นไปได้ของการเกิดขึ้น”

2. การประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 2

การประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 2 เป็นการสร้างกลยุทธ์ย่อย ควรใช้เวลาประมาณ 2 วัน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย

2.1 การทบทวนวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่ม

ขั้นตอนนี้เป็นการทบทวนวัตถุประสงค์ของกลุ่มให้มีความสอดคล้อง ทางสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตหรือกล่าวได้ว่า เป็นการทบทวนวัตถุประสงค์ของกลุ่มในบริบทของจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1

2.2 การสร้างกลยุทธ์ย่อย

ขั้นตอนนี้เป็นการสร้างกลยุทธ์ย่อย ซึ่งกลุ่มต้องพิจารณาและตัดสินใจเลือกใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มการสร้างกลยุทธ์ทางเลือกกระทำในขอบเขตจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ของกลุ่มโดยใช้วิธีการที่เรียกว่า SWOT Matrix กล่าวคือ

2.2.1 ใช้จุดแข็งของกลุ่มไปช่วงชิงโอกาสที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างจุดแข็งและโอกาส กลยุทธ์ย่อยที่ได้เรียกว่า กลยุทธ์จุดแข็ง – โอกาส

2.2.2 ใช้จุดแข็งของกลุ่มเลี้ยงอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างจุดแข็งและอุปสรรค กลยุทธ์ย่อยที่ได้เรียกว่า กลยุทธ์จุดแข็ง-อุปสรรค

2.2.3 แก้ไขจุดอ่อนของกลุ่มเพื่อช่วงชิงโอกาสที่คาดว่าจะเกิด โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างจุดอ่อนและโอกาส กลยุทธ์ย่อยที่ได้เรียกว่า กลยุทธ์จุดอ่อน-โอกาส

2.2.4 แก้ไขจุดอ่อนของกลุ่มเพื่อเลี้ยงอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิด โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างจุดอ่อนและอุปสรรคกลยุทธ์ย่อยที่ได้เรียกว่า กลยุทธ์จุดอ่อน-อุปสรรค

2.3 การจัดกลุ่มกลยุทธ์ย่อยขึ้นตอนนี้เป็นการจัดกลุ่มกลยุทธ์ย่อยที่ซ้ำหรือใกล้เคียงและรวมกลยุทธ์ย่อยที่อยู่ในเรื่องเดียวกันให้เป็นกลุ่มก้อน พร้อมทั้งตั้งชื่อกลยุทธ์นั้น

3. การประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 3

ในกรณีที่น่าจะพบว่า ผู้เข้าร่วมใช้ข้อมูลที่ศึกษาภาคการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจของกลุ่มได้ไม่กว้างขวางนัก หรืออาจจะพบว่ามีบางเหตุการณ์ที่ไม่ชัดเจนจึงมีความจำเป็นต้องจัดกระบวนการเสริมความรู้หรือข้อมูลโดยอาจเชิญบุคคลที่มีข้อมูลหรือความรู้ นั้น ๆ มาเป็นวิทยากร เพื่อขยายความคิด หรือมุมมองที่กว้างขวางขึ้น ดังนั้นการประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 3 นี้ จึงผนวกเรื่องการศึกษาข้อมูลสถานการณ์ภายนอกเพิ่มเติม

สำหรับการประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 3 ใช้เวลาประมาณ 2 วัน กับผู้เข้าร่วมประชุมเดิมโดยมีขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน ดังนี้

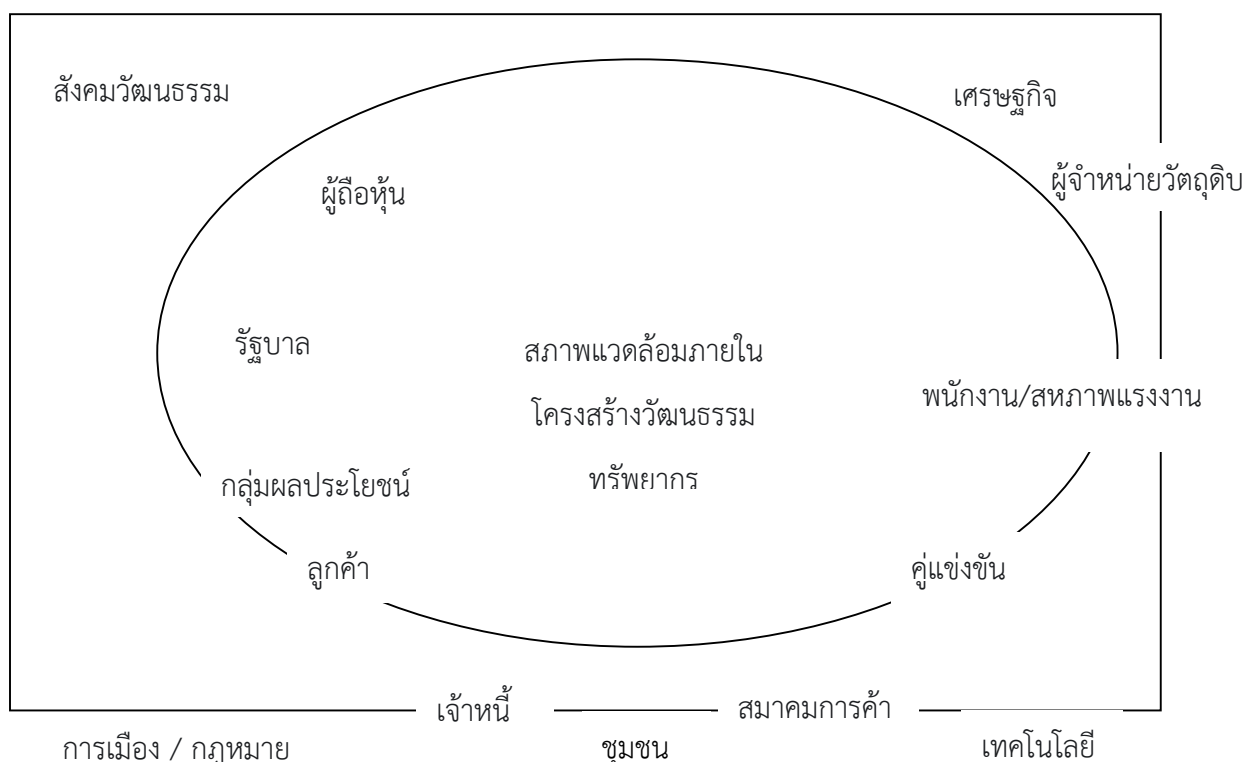
3.1 การปรับปรุงกลยุทธ์

จากผลการประชุมปฏิบัติการครั้งที่ 2 ผู้ดำเนินการควรทราบแล้วว่า ผู้เข้าร่วมยังขาดข้อมูลในส่วนใด ควรจะเพิ่มข้อมูลในด้านใด ผู้ดำเนินการติดต่อวิทยากรมาบรรยายวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจในอนาคต หรือในการนี้ ผู้ดำเนินการและผู้เข้าร่วมอาจช่วยกันหาข้อมูลเพิ่มเติมแล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกันก็ได้ จากนั้นผู้เข้าร่วมทำการปรับปรุงกลยุทธ์โดยใช้ข้อมูลใหม่วิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น

เอกชัย บุญยาทิษฐาน (2553 : 4-6) ได้กล่าวไว้ว่า SWOT คือ เทคนิคอย่างหนึ่ง ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อนำผลที่ได้ในรูปแบบของจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และภัยคุกคาม (Threat) มากำหนดเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ในการวางแผนและพัฒนางานองค์กร ซึ่งคิดโดย บริษัท ดูปองท์ (Du Pont) ในปี 1949 หลังจากนั้นจึงมีผู้ที่บัญญัติมันขึ้นมาแตกต่างกันออกไปเป็น 2 เส้นทาง เส้นทางแรกผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหลักในการพัฒนาเทคนิคนี้ขึ้นมาคือ ศาสตราจารย์อัลเบิร์ตฮัมฟรีย์ (Albert Humphrey) แห่งมหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ด อีกค่ายหนึ่งที่กำลังอ้างเป็นต้นตอที่มาของ SWOT เช่นกัน โดยผลงานของศาสตราจารย์เคนเนทแอนดริวส์ (Keneth Andrews) ที่ในค่ายนี้บอกว่าท่านผู้นี้จัดเป็นผู้บุกเบิก

ในเรื่องของ SWOT นี้เลยที่เดียว โดยผลงานของท่านนั้นเกิดขึ้นในปี 1971 ที่ท่านได้วางหลักการให้เกิดการเชื่อมโยงกันระหว่างความสามารถและทรัพยากรขององค์กรเข้ากับสภาพแวดล้อม

วิเชียร วิทย์อุดม (2553 : 4-6) กล่าวว่า การวิเคราะห์ SWOT เป็นการประเมินวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร เพื่อประเมินจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) การวิเคราะห์ SWOT จะถูกใช้เป็นรากฐานของการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อบรรลุภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กร ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการวิเคราะห์ SWOT อาจเสนอแนะว่าองค์กรควรจะเปลี่ยนแปลงภารกิจวัตถุประสงค์ นโยบาย หรือกลยุทธ์ขององค์กร

ภาพประกอบ 3 ปัจจัยสภาพแวดล้อมขององค์กรธุรกิจ

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์และคนอื่น ๆ (2548 : 82) ได้เสนอการกำหนดกลยุทธ์ โดยการวิเคราะห์ SWOT ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ตำแหน่งสถานภาพขององค์กร

ประเมินสถานภาพขององค์กรในปัจจุบันว่าอยู่ในตำแหน่งที่มีความโน้มเอียงไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์หรือไม่เพียงใดจากการสังเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กร และการสังเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร พร้อมกับสรุปลักษณะเด่นเชิงโอกาสและลักษณะด้อยเชิงอุปสรรค แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง “เอื้อ” หรือ “ไม่เอื้อ” “เล็กน้อยเพียงใดในขณะเดียวกัน ก็สรุปจุดแข็งและจุดอ่อนเชิงทรัพยากร แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง “จุดแข็ง”

หรือ "จุดอ่อน" มากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงทำการกำหนดตำแหน่งใน ตาราง 2 x 2 ว่าอยู่ในตำแหน่งที่ " เอื้อและแข็ง" " เอื้อ แต่อ่อน" " ไม่เอื้อ แต่แข็ง" และ " ไม่เอื้อและอ่อน"

		โอกาส			
		“ เอื้อและแข็ง”	“ เอื้อแต่อ่อน”		
จุดแข็ง				จุดอ่อน	
		“ ไม่เอื้อแต่แข็ง”	“ ไม่เอื้อและอ่อน”		
		อุปสรรค			

ภาพประกอบ 4 การวิเคราะห์ตำแหน่งสถานภาพขององค์การ

2. พิจารณาการเลือกกลยุทธ์ในระดับขององค์การ เช่น เลือกกลยุทธ์รักษาเสถียรภาพ (stability strategy) โดยดำเนินงานเฉพาะแผนงานที่มีความรู้ ความชำนาญเพียงชนิดเดียวและจะไม่ขยายไป ทำแผนงานอื่น หรือเลือกกลยุทธ์การสร้างเติบโต (Growth strategy) โดยขยายงานด้วยการทำแผนงานอื่น ๆ เพิ่มเติม นอกเหนือไปจากแผนงานเดิม หรือเพิ่มงาน / โครงการใหม่ที่หน่วยงานมีสมรรถนะเพียงพอที่จะจัดทำ หรือเพิ่มกิจกรรมใหม่ที่จะช่วยให้งาน / โครงการเดิมมีความสมบูรณ์มากขึ้น หรือส่งเสริมโครงการที่สนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการจ้างเหมา หรือเลือกกลยุทธ์การตัดทอน (Retrenchment Strategies) โดยยกเลิกแผนงานที่หมดความจำเป็นออกไปหรือยกเลิกแผนงานประเภทที่มีหน่วยงานอื่นทำได้ดีกว่า หรือตัดงาน / โครงการที่หมดความจำเป็นออกไป หรือยกเลิกงาน / โครงการประเภทที่มีหน่วยงานอื่นทำได้ดีกว่า หรือลดกิจกรรมบางประเภทในงาน / โครงการที่ยังคงต้องทำอยู่ หรือโอนงานให้เอกชนไปทำ

3. การวิเคราะห์ตำแหน่งของสถานภาพแผนงาน ประเมินสถานภาพของแผนงานขององค์การที่เลือกจะจัดทำว่า อยู่ในตำแหน่งที่มีความโน้มเอียงไปในทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์หรือไม่เพียงใด พร้อมกับสรุปลักษณะเด่นเชิงโอกาสและลักษณะด้อยเชิงอุปสรรค แล้วชี้แจงว่าโน้มเอียงไปในทาง “ เอื้อ” หรือ “ ไม่เอื้อ” มากน้อยเพียงใด ในขณะที่เดียวกัน ก็สรุปจุดแข็ง จุดอ่อนเชิงทรัพยากร แล้วชี้แจงว่าโน้มเอียงไปในทาง “ จุดแข็ง” หรือ “ จุดอ่อน” มากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงทำการกำหนดตำแหน่งในตาราง 2 x 2 ว่าอยู่ในตำแหน่งที่ “ เอื้อและแข็ง” “ เอื้อ แต่อ่อน” “ ไม่เอื้อแต่แข็ง” และ “ ไม่เอื้อและอ่อน”

4. พิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับของแผนงาน เช่น เพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการผลิตและการให้บริการ ปรับปรุงระบบการวางแผน การติดตามผลการปฏิบัติงาน และการประเมิน/โครงการ ส่งเสริมการประสานงาน / โครงการ ภายใต้แผนงานเดียวกัน สลับสับเปลี่ยนผู้บริหารระดับกองและระดับฝ่าย เพื่อให้มีประสบการณ์ในงานขององค์การอย่างกว้างขวาง สร้างขวัญและแรงจูงใจของบุคลากรในการดำเนินงาน / โครงการ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมของงาน / โครงการ ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับบริการ ค้นคว้าหาวิธีลดต้นทุนในการดำเนินงาน / โครงการ และระดมเงินทุนจากเงินนอกงบประมาณแผ่นดิน

5. การวิเคราะห์ตำแหน่งของสถานภาพของงาน / โครงการประเมินสถานภาพของงาน / โครงการขององค์การที่เลือกจะจัดทำว่าอยู่ในตำแหน่งที่มีความโน้มเอียงไปในทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์หรือไม่ เพียงใด พร้อมกับสรุปลักษณะเด่นเชิงโอกาสและลักษณะด้อยเชิงอุปสรรค แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง“ เอื้อ” หรือ“ ไม่เอื้อ” มากน้อยเพียงใดในขณะเดียวกัน ก็สรุปจุดแข็ง จุดอ่อนเชิงทรัพยากร แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง“ จุดแข็ง” หรือ“ จุดอ่อน” มากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงทำการกำหนดตำแหน่งในตาราง 2 x 2 ว่าอยู่ในตำแหน่งที่“ เอื้อและแข็ง” “ เอื้อแต่อ่อน” “ ไม่เอื้อแต่แข็ง” และ“ ไม่เอื้อและอ่อน”

6. พิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับของกิจกรรมภายใต้งาน / โครงการ เช่น ปรับปรุงรูปแบบของการผลิตและการให้บริการ ส่งเสริมการประสานกิจกรรมภายใต้งาน / โครงการเดียวกัน ศึกษาความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรม พัฒนาบุคลากรทั้งในด้านความรู้และทักษะในการทำงาน และส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนผ่านการฝึกอบรม

ริงสรรค์ มณีเล็ก (2549: 36-37) ได้เสนอแนะให้ผู้บริหารพิจารณาปัจจัยหรือข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้มีคุณภาพ ดังนี้

1. บุคลากร (Man) ถ้าสถานศึกษามีครูและบุคลากรในชุมชนมาช่วยจัดกิจกรรมในสถานศึกษาอย่างพอเพียงและมีคุณภาพก็จะกลายเป็นจุดแข็ง แต่ถ้าสถานศึกษาขาดแคลนบุคลากรหรือบุคลากรไม่มีคุณภาพ สภาพการณ์เช่นนี้ก็จะกลายเป็นจุดอ่อนในเรื่องของบุคลากร

2. เงิน (Money) ถ้าสถานศึกษามีเงินพอเพียงที่จะนำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแล้วก็จะถือว่าเป็นจุดแข็งและเป็นเหตุที่ทำให้การทำงานไม่บรรลุเป้าหมายก็ถือว่าเป็นจุดอ่อน

3. วัสดุอุปกรณ์ (Materials) ก็มีหลักในการวิเคราะห์คล้าย ๆ กับเรื่องของบุคลากรและเงินนั่นคือ ถ้ามีวัสดุอุปกรณ์พอเพียงและมีคุณภาพต่อการนำไปใช้งานของสถานศึกษาก็จะถือว่าเป็นจุดแข็ง แต่ในทางตรงกันข้าม คือ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ หรือมีอยู่แต่ไม่มีคุณภาพก็จะถือว่าเป็นจุดอ่อน

4. การบริหารจัดการ (Management) ในด้านนี้หมายถึง การจัดโครงสร้างการบริหารสถานศึกษา รวมไปถึงลำดับขั้นตอนการดำเนินงานและการให้บริการแก่ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักเรียน

ผู้ปกครอง ชุมชนนั้น มีความชัดเจน สะดวก คล่องตัว มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร คือ เกิดประโยชน์สูงสุดแต่เสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด ถ้าสะดวก คล่องตัวก็ถือว่าเป็นจุดแข็ง แต่ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามก็ถือว่าเป็นจุดอ่อนการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนที่กล่าวมานี้ เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (Internal environment) ของสถานศึกษา

ประเด็นที่จะนำมาพิจารณาสภาพแวดล้อมภายในได้อีกคือ

1. โครงสร้าง (Structure) ซึ่งจะพิจารณาเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนของการบังคับบัญชา การสื่อสารภายใน การจัดการและการมอบหมายงาน

2. การบริการ (Service) เป็นการให้บริการและอำนวยความสะดวกของหน่วยงาน การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกสถานศึกษา ได้แก่ การวิเคราะห์โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมภายนอก ในการดำเนินงานของสถานศึกษานั้น ประกอบด้วย

1. ด้านการเมืองและกฎหมาย (Political-Legal) หมายถึง นโยบายทางการเมือง ระดับชาติและระดับท้องถิ่น เสถียรภาพของรัฐบาล ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ

2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic) หมายถึง รายได้ของประชากร ภาวะเงินเฟ้อ หนี้สิน การมีงานทำ

3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social-Cultural) หมายถึง ค่านิยม ความเชื่อ เจตคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม

4. ด้านเทคโนโลยี (Technological) หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ความทันสมัยของอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินงาน

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ (2553: 23-24) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์บริบทภายนอกด้วย C-PEST ประกอบด้วย

C: Customer, Competitors

ลูกค้าหรือผู้รับบริการ (Customer) คู่แข่ง (Competitors) เป็นอย่างไร ซึ่งในด้านการศึกษา หมายถึงนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนที่อยู่โดยรอบสถานศึกษา

P: Politics

สถานการณ์ทางการเมือง (Politics) หมายถึง สถานการณ์ทางการเมืองนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เช่นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไข 2545 แนวทางปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 มาตรฐานการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานการศึกษาของสำนักงานรับรองมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา เป็นต้น

E: Environment, Economics

สภาพแวดล้อม (Environment) หรือสภาพเศรษฐกิจ (Economic) ของชุมชนที่อยู่โดยรอบสถานศึกษาเป็นอย่างไร

S: Society

สภาพสังคม (Society) วัฒนธรรม (Culture) ค่านิยม (Value) ของประชาชนที่อาศัยโดยรอบสถานศึกษาเป็นอย่างไร

T: Technology

เทคโนโลยี (Technology) หมายถึงเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (Information Technology) และเทคโนโลยีทางการบริหาร (Management Technology) การศึกษาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น

บอสแมน (Boseman et al., 1986) กล่าวถึงข้อควรคำนึง และปัญหาในกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ไว้ว่า การวิเคราะห์ SWOT ขององค์กรมีข้อที่ควรคำนึง 4 ประการ คือ

1. องค์กรต้องกำหนดก่อนว่า องค์กรต้องการที่จะทำอะไร
2. การวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคต้องกระทำในช่วงเวลาขณะนั้น ไม่ควรวิเคราะห์ไว้เนิ่นนานจนเกินไปเพราะเหตุการณ์อาจเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้โอกาสและอุปสรรคเปลี่ยนแปลงได้
3. องค์กรต้องกำหนดปัจจัยหลัก (Key Success Factors) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานให้ถูกต้อง
4. องค์กรต้องประเมินความสามารถของตนให้ถูกต้อง

นอกจากข้อที่ควรคำนึงแล้วยังมีปัญหาที่ควรระวังซึ่ง โนแลน (Nolan et al., 1993) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การระบุจุดอ่อนต้องกระทำอย่างซื่อสัตย์ และบางครั้งจุดอ่อนเฉพาะอย่างเป็นของเฉพาะบุคคล ถ้านำเอาจุดอ่อนเฉพาะบุคคลมาเป็นจุดอ่อนขององค์กร อาจจะทำให้กลยุทธ์ผิดพลาด
2. การจัดการกับกลไกการป้องกันตนเองต้องกระทำอย่างรอบคอบ
3. แนวโน้มการขยายจุดแข็งที่เกินความเป็นจริง
4. ความใกล้ชิดกับสถานการณ์ทำให้มองสถานการณ์ขององค์กรไม่ชัดเจน
5. การกำหนดบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลต้องระบุให้ชัดเจน
6. ข้อมูลไม่เพียงพอ และข้อมูลสิ่งแวดล้อมภายนอกเพียงเบา นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอกอาจเป็นโอกาสหรืออุปสรรคก็ได้

ซัลลิส (Salis, 1993: 114) เสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ SWOT ในการประเมินสภาพแวดล้อมขององค์กร ดังตาราง 5

ตาราง 5 ตัวอย่างการวิเคราะห์ SWOT ของซัลลิส

จุดแข็ง	จุดอ่อน
<p>มีสมาชิกที่เข้มแข็ง</p> <p>ทีมงานบริหารที่กระตือรือร้น</p> <p>ผลการตรวจสอบออกมาได้ดีเยี่ยม</p> <p>สำนักงานมีความสนใจด้านดนตรี ศิลปะ และการละครอย่างมาก</p> <p>ได้รับการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากบิดา มารดา</p> <p>ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจรัฐ</p>	<p>ตึกสร้างมานานปรับปรุงไม่ได้</p> <p>คณะทำงานมีอายุโดยเฉลี่ยสูง</p> <p>งบประมาณไม่พอจ่าย</p> <p>ขาดที่จอดรถ</p> <p>การส่งเสริมด้านกีฬายังไม่เพียงพอ</p>
โอกาส	อุปสรรค
<p>ร่วมกับสถาบันท้องถิ่นในการกำหนดสถานที่ที่เหมาะสมในการทำงาน แต่มีชื่อเสียงพัฒนาชื่อเสียงด้านการกีฬา ยินดีที่มีการตั้งหน่วยงานใหม่</p> <p>โอกาส ดีจากการเพิ่มการชำนาญงานให้แก่เจ้าหน้าที่เป็นการเตรียมล่วงหน้าร่วมกับสถาบันอื่น ประสานการเพิ่มทุนในการทำงาน</p>	<p>ขาดเอกลักษณ์ ความเข้มแข็งและชื่อเสียง</p> <p>โอกาสเสี่ยงจากการสูญเสียครูที่มีประสบการณ์</p> <p>เกษียณอายุ สถาบันอื่นมีจริยธรรมที่เป็นจุดเด่นขึ้นมา ขาดการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจของรัฐ</p>

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหน่วยงาน

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2551 : 3-4) อธิบายการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหน่วยงานว่ามี 3 ลักษณะซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน ควรควบคุมประเด็นต่อไปนี้

1.1 ความเหมาะสมของโครงสร้างองค์กรและความชัดเจนของนโยบายที่หน่วยงานกำหนด

1.2 ประสิทธิภาพในระดับผลลัพธ์ (เชิงปริมาณเชิงคุณภาพตามมาตรฐานเชิงเวลาและเชิงต้นทุน) ในช่วงเวลาที่ผ่านไป รวมทั้งความคุ้มค่า (B / C Ratio หรือ Cost-Effectiveness) ของภารกิจในช่วงเวลาที่ผ่านไป

1.3 การบริหารบุคคลและบุคลากร (อัตรากำลัง คุณภาพบุคลากร การคัดเลือกบุคลากร การให้รางวัลและการลงโทษ ขวัญและกำลังใจ การฝึกอบรมระหว่างปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การฝึกอบรมผู้บริหารระดับต่าง ๆ การถ่ายทอดภูมิความรู้ก่อนเกษียณอายุ เป็นต้น)

1.4 ประสิทธิภาพทางการเงินและการระดมทุน

1.5 การบริหารพัสดุ (การจัดซื้อจัดจ้าง ความพร้อมใช้ของครุภัณฑ์ การใช้ครุภัณฑ์ได้อย่างสมประโยชน์ การบำรุงรักษาครุภัณฑ์และอาคารสถานที่ การจัดหาวัสดุสิ้นเปลือง เป็นต้น)

1.6 การบริหารจัดการ (การวางแผนปฏิบัติการ การวิจัยและพัฒนา การติดตามผลการปฏิบัติงาน การประเมินผล การจัดทำฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศ เพื่อการจัดการสื่อสารภายในหน่วยงาน วัฒนธรรมองค์กร และภาวะผู้นำ เป็นต้น)

2. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ควรควบคุมประเด็นต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยเอื้อ / ปัจจัยอุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยเอื้อด้านสังคมในประเด็นเกี่ยวกับความต้องการของประชาชน หรือปัญหาของสังคมหรือข้อเรียกร้องของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาคเอกชนตลอดจนโครงสร้างประชากร การศึกษา อนามัย อาชีพ ความรู้ เจตคติ พฤติกรรม แนวคิด อนุรักษ์ กระแสวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และประเพณี เป็นต้น

2.2 ปัจจัยเอื้อ / ปัจจัยอุปสรรคด้านเทคโนโลยี (นวัตกรรม และความมีอยู่ของเทคโนโลยี เป็นต้น)

2.3 ปัจจัยเอื้อ / ปัจจัยอุปสรรคด้านเศรษฐกิจ (ภาวะทางเศรษฐกิจ ภาวะการดำเนินงาน อัตราดอกเบี้ย และอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นต้น)

2.4 ปัจจัยเอื้อ / ปัจจัยอุปสรรคด้านการเมืองและกฎหมายภายในประเทศและระหว่างประเทศ

2.4.1 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญ และกฎกระทรวงเกี่ยวกับการแบ่งอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภายในกระทรวงปี 2545 และพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งหน่วยงาน

2.4.2 นโยบายของรัฐบาล

2.4.3 เป้าประสงค์ที่กำหนดในแผนยุทธศาสตร์กระทรวง

2.4.4 อุปสรรคเกี่ยวกับการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ

2.4.5 อุปสรรคหรือข้อจำกัด ที่เกิดจากกฎหมายหรือระเบียบ

2.4.6 อุปสรรคหรือข้อจำกัด ที่เกิดจากโครงสร้างส่วนราชการ

2.4.7 อุปสรรคหรือข้อจำกัด ที่เกิดจากมาตรฐานการปฏิบัติงานเพื่อให้มีการยอมรับในระดับนานาชาติ

3. การประเมินสภาพของหน่วยงาน ควรควบคุมประเด็นต่อไปนี้

3.1 ความโน้มเอียงระหว่างจุดแข็งและจุดอ่อน

3.2 ความโน้มเอียงระหว่างโอกาสและภัยอุปสรรค

3.3 สรุปความเป็นไปได้ที่จะมียุทธศาสตร์เชิงรุก เชิงรักษาสภาพความเชี่ยวชาญเชิงปรับปรุงส่วนน้อย และเชิงตัดทอนภารกิจ เป็นต้น

หลักการเขียนข้อความวิเคราะห์ SWOT หรือข้อความวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหน่วยงานใน 6 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. SWOT วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมกับการอยู่รอดขององค์กร

1.1 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกใดที่มีอิทธิพลต่อความคงอยู่และการขยายตัวของภารกิจขององค์กร ดังนั้น ปัจจัยภายนอกจึงเป็น Independent Variable ที่มีอิทธิพลต่อองค์กร ที่ทำการวิเคราะห์ซึ่งเป็น Dependent Variable

1.2 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในใดที่แสดงศักยภาพขององค์กร ดังนั้น ปัจจัยภายในที่แสดงศักยภาพขององค์กรจึงเป็น Dependent variable ที่เกิดจากกระบวนการปฏิบัติงานซึ่งเป็น Independent variable

2. องค์กรคือ Unit of Analysis ในการวิเคราะห์

2.1 องค์กรธุรกิจเอกชนแสวงหากำไร องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐและองค์กรประชาชน อยู่ในฐานะองค์กรวิเคราะห์

2.2 ปัญหาของประเทศในด้านต่าง ๆ (เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสิทธิมนุษยชน) มีรัฐบาล หรืออาจมีหน่วยงานในรูปแบบ Ad hoc Committee เป็นหน่วยการวิเคราะห์ (เช่น คณะกรรมการเอตส์แห่งชาติ)

3. องค์กรมีผลลัพธ์หรือ Outcome ในลักษณะใดบ้าง

3.1 หน่วยงานให้บริการสังคม มีกลุ่มสังคมที่ได้รับผลประโยชน์จากการบริการเป็น Outcome

3.2 หน่วยงานอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์จากการบริการเป็น Outcome

3.3 หน่วยงานจัดเก็บรายได้มีหน่วยงานที่ได้รับผลประโยชน์จากการจัดเก็บรายได้

3.4 หน่วยงานขายสินค้าและบริการ มีหน่วยงานที่ได้กำไรจากการขายสินค้าและบริการเป็น Outcome

4. ลักษณะของประโยคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

4.1 ไม่เขียนคำวลีที่ไม่สื่อต่อการกำหนดเป้าประสงค์ / กลยุทธ์ / กิจกรรม เช่น สังคมยอมรับหน่วยงานวัฒนธรรมเป็นอุปสรรค เทคโนโลยีเอื้อต่อการนำมาใช้ วิฤตเศรษฐกิจการเมืองแทรกแซง กฎหมายล้าสมัย โครงสร้างองค์กรไม่เหมาะสม นโยบายไม่ชัดเจน การส่งมอบบริการไม่มีคุณภาพ บุคลากรขาดขวัญและกำลังใจ ขาดเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ

4.2 ห้ามเขียนคำว่า “ มี ” ขึ้นประโยค ต้องเขียนคำประธานว่า “ ใครมี ”

4.3 ห้ามเขียนคำว่า “ ถ้า ” หรือ “ หาก ” เพราะว่าเป็นข้อความแสดง “ เงื่อนไข ” แต่การวิเคราะห์ต้องการข้อความที่แสดง “ สภาพ ” ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

4.4 ห้ามใช้คำว่า “ ควรมี ” “ ควรทำ ” หรือ “ ต้องการ ” เพราะเป็นการแสดงข้อเสนอหรือกลยุทธ์ (โดยตรง) ให้เก็บไว้เพื่อนำไปเขียนข้อความกลยุทธ์

4.5 หลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “ ขาด ” “ ไม่มี ” หรือ “ ยังไม่มี ” เพราะว่าเป็นข้อความแสดงข้อเสนอหรือกลยุทธ์ (โดยรวม)

5. ลักษณะของประโยคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน

ตัวแปรที่แสดงผล (Dependent variable) ของศักยภาพภายใน (แข็งหรืออ่อน) ขององค์กรในปัจจุบันและอนาคต เนื่องจากตัวแปรสาเหตุ (Independent variable) ใด (ซึ่งจะช่วยให้ช่วยในการเขียนกลยุทธ์หรือกิจกรรม)

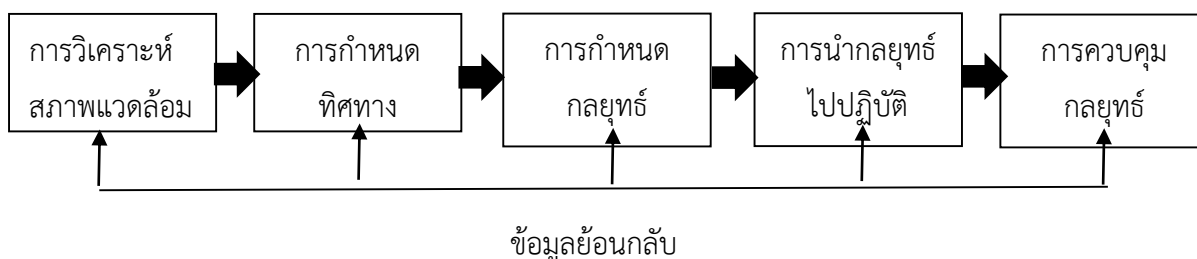
6. ลักษณะของประโยคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

ตัวแปรที่แสดงอิทธิพลจากภายนอก (Independent Variable) ใดขององค์กร (ซึ่งจะช่วยให้ช่วยในการเขียนเป้าประสงค์และผลลัพธ์)

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ส่วนใหญ่นิยมใช้เทคนิควิเคราะห์ SWOT ซึ่งการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในองค์กร (จุดแข็งจุดอ่อน) และวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกองค์กร (โอกาสอุปสรรค) ที่เกิดกับองค์กรเพื่อนำไปกำหนดทิศทางขององค์กร โดยการกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ซึ่งเป็นการชี้ถึงทิศทางที่องค์กรต้องการที่จะมุ่งไปสู่ การกำหนดพันธกิจ (Mission) ที่จะบ่งบอกถึงขอบเขตในการดำเนินงานขององค์กร ตลอดถึงการกำหนดยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ต่อไป

2.1.6 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ดำเนินงานต่อจากการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้กลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นเป็นความจริงและประสบความสำเร็จตามต้องการ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลยุทธ์ กลยุทธ์ที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างดีโดยนักกลยุทธ์มืออาชีพ อาจประสบความล้มเหลวในการปฏิบัติ ถ้าการวางแผนปฏิบัติการและการตัดสินใจดำเนินกลยุทธ์ผิดพลาด ในทางตรงกันข้าม กลยุทธ์ระดับพื้นฐานที่ไม่มีความโดดเด่นหรือมีช่องว่างอยู่บ้างอาจประสบความสำเร็จและสร้างความเจริญเติบโตแก่องค์กรถ้าได้รับการวางแผน ดำเนินงาน ตรวจสอบ และปรับปรุงอย่างดีจากนักปฏิบัติที่มีความสามารถ แสดงในภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 การจัดการเชิงกลยุทธ์

จากภาพประกอบ 5 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ดำเนินงานต่อจากการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้กลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นเป็นความจริงและประสบความสำเร็จตามต้องการ โดยที่การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติเป็นงานที่มีขอบเขตความรับผิดชอบหลากหลาย ตั้งแต่การศึกษากลยุทธ์ การวางแผนปฏิบัติการ ตัดสินใจดำเนินการ และการประเมินความสำเร็จในการดำเนินงาน ก่อนการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ นักกลยุทธ์ต้องตอบคำถาม 3 ข้อดังต่อไปนี้คือ

1. ใครจะเป็นผู้นำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Who implements strategy?) ขึ้นอยู่กับโครงสร้างองค์กร ผู้ที่ทำการดำเนินกลยุทธ์อาจกระจายไปสู่หลายคน ซึ่งอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะใช้คนในองค์กรเป็นผู้ดำเนินการ เช่น รองประธานกรรมการเป็นผู้ดำเนินการและควบคุมการปฏิบัติงานในระดับหน่วยธุรกิจโดยทำงานร่วมกับผู้ได้บังคับบัญชาเป็นต้น

2. อะไรเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ (What must be done?) ผู้จัดการแผนกหรือผู้บริหารในระดับหน้าที่จะปฏิบัติตามแนวทางของโครงการ ค่าใช้จ่ายและกระบวนการในการดำเนินงานตามกลยุทธ์ที่กำหนดไว้โดยจะทำการพัฒนาโครงการ ค่าใช้จ่าย และวิธีการในการปฏิบัติงาน ซึ่งนักกลยุทธ์จะต้องพิจารณาปัจจัย ดังต่อไปนี้

2.1 โครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ คือ การพัฒนาวิถีทางที่จะดำเนินกลยุทธ์ เช่น หากองค์กรต้องการขยายธุรกิจและเลือกกลยุทธ์การเจริญเติบโตแบบรวมตัวไปข้างหน้า โดยพิจารณาซื้อร้านค้าปลีกจากธุรกิจรายอื่นแทนการสร้างร้านค้าปลีกของตนเอง ซึ่งการรวมร้านค้าใหม่ทั้งหมดเข้ากับองค์กรสามารถเขียนโครงการได้ ดังนี้

2.1.1 ปรับโครงสร้างโครงการใหม่ให้เข้ากับองค์กร

2.1.2 ทำโปรแกรมการโฆษณา

2.1.3 จัดโครงการฝึกอบรมสำหรับพนักงานใหม่

2.1.4 จัดรูปแบบการรายงานใหม่

2.1.5 จัดการปรับปรุงร้านค้าใหม่เพื่อการเปิดใหม่อย่างเป็นทางการ

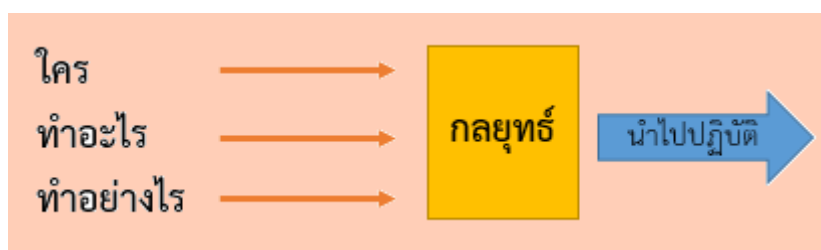
2.2 ค่าใช้จ่าย การวางแผนค่าใช้จ่ายเป็นการตรวจสอบขั้นสุดท้ายถึงความเป็นไปได้ในการเลือกกลยุทธ์ ซึ่งกลยุทธ์ในอุดมคติที่มีความสมบูรณ์พร้อมอาจจะไม่สมบูรณ์ในทางปฏิบัติเพื่อนำมาเขียนรายละเอียดของโครงการและระบุค่าใช้จ่ายลงไป

2.3. วิธีการปฏิบัติ หลังจากผ่านขั้นตอนของโครงการและค่าใช้จ่ายแล้ว การดำเนินกลยุทธ์ต้องสร้างมาตรฐานของกระบวนการดำเนินงาน (Standard Operating Procedures, SOPs) โดยกำหนดรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติ

การบรรลุถึงเป้าหมายทางหนึ่งคือการรวมพลัง (Synergy) ระหว่างหน่วยธุรกิจและหน้าที่ซึ่งเป็นเหตุผลว่าทำไมองค์กรจึงต้องทำการปรับโครงสร้างองค์กรใหม่หลังจากการรวบรวมกิจการ

การรวมพลังเป็นการมองถึงทางรอดขององค์การและการรวมพลังจะทำให้ผลตอบแทนการลงทุน (BOI) ของแต่ละหน่วยงานสูงกว่าการแยกทำงานอิสระ เช่น การรวมกันสั่งซื้อวัตถุดิบของหลายๆ แผนกที่สามารถใช้ร่วมกันได้หรือการรวมกันโฆษณาในสายผลิตภัณฑ์เดียวกัน เป็นต้น

3. ผู้ปฏิบัติควรต้องดำเนินการอย่างไร (How are they going to do?) การที่จะนำแผนไปปฏิบัติได้จริงนั้นองค์การจะต้องจัดระเบียบของแผนไว้อย่างเหมาะสมและควรมีพนักงานในการปฏิบัติตามแผนอย่างเพียงพอ กิจกรรมแต่ละกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้นควรเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของแผน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งต่างก็เหมือนกับการเปลี่ยนโครงสร้างและการปรับทักษะของพนักงานให้เหมาะสมกับงานเฉพาะอย่าง ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนสิ่งที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมด้วย

ภาพประกอบ 6 คำถามก่อนการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

ความสำเร็จของธุรกิจนั้นขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการนำกลยุทธ์ไปประยุกต์ ดังนั้นผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติจึงควรต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการปฏิบัติการที่ดีเพื่อที่จะสร้างแนวความคิดให้เกิดเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดกลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติจะต้องสอดคล้องและเกื้อหนุนกันกลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จมักเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันระหว่างทั้ง 2 ขั้นตอน เนื่องจากหลายธุรกิจไม่ได้กำหนดรายละเอียดของกลยุทธ์อย่างชัดเจนจนผู้ปฏิบัติสามารถนำกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นไปปฏิบัติในทันทีซึ่ง Thomas V. Bonoma (1985) ได้ใช้ตารางแมทริกซ์อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดกลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 7 ตารางความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดและนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

1. ความสำเร็จ (Success) เป็นผลลัพธ์ที่ทุกองค์การต้องการ โดยความสำเร็จจะเกิดขึ้นจากการกำหนดกลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ไม่คาดฝันบางประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคหรือความผันผวนอย่างรุนแรงของระบบเศรษฐกิจ อาจทำให้กลยุทธ์ประสบอุปสรรคหรือล้มเหลวได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากทั้งขั้นตอนถูกจัดเตรียมและดำเนินงานอย่างดี ทำให้ผู้บริหารกลยุทธ์มีโอกาสปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าสถานะอื่นในตาราง

2. การเสี่ยง (Roulette) มาจากชื่อภาษาอังกฤษว่า “ รูเล็ต ” ซึ่งเป็นการพนันชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเป็นจานหมุนที่ถูกทำเป็นช่องโดยมีสีและตัวเลขกำกับ ขณะเล่นจะมีการหมุนจานและโยนลูกเหล็กให้วิ่งในจานโดยนักพนันจะพนันว่าลูกเหล็กจะตกลงในช่องใด ซึ่งแต่ละช่องจะมีโอกาสเกิดขึ้นแตกต่างกัน ทำให้ผู้เล่นมีความเสี่ยงต่อการได้-เสีย โดยสามารถอธิบายความสัมพันธ์แบบเสี่ยงว่า หมายถึงกลยุทธ์ที่ถูกกำหนดอย่างไม่สมบูรณ์ แต่ถูกนำไปใช้งานโดยจัดขั้นตอนการดำเนินงานอย่างดี ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลลัพธ์ 2 ด้านคือ

2.1 การดำเนินงานที่ดีจะทำให้กลยุทธ์ประสบผลสำเร็จหรือแสดงสัญญาณว่ากลยุทธ์ไม่เหมาะสม เพื่อจะดำเนินการปรับปรุงให้กลยุทธ์มีความเหมาะสมขึ้น

2.2 ผลลัพธ์ที่ร้ายที่สุด คือการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพจะทำให้กลยุทธ์ที่ไม่ดีล้มเหลวเร็วขึ้น

3. ปัญหา (Trouble) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดกลยุทธ์ที่ดีแต่ถูกนำไปดำเนินการอย่างไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับการกำหนดกลยุทธ์มากเกินไป โดยลืมนึกถึงความจำเป็นจริงในการปฏิบัติ หรือมีสมมติฐานว่าผู้ปฏิบัติจะสามารถนำกลยุทธ์ไปประยุกต์อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้หลายครั้งที่ผู้บริหารหรือนักกลยุทธ์จะทำการกำหนดกลยุทธ์ใหม่ขึ้นทดแทนเมื่อเกิดปัญหาในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ แทนที่จะทำการศึกษาสาเหตุของปัญหาในการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้กลยุทธ์ยังประสบความล้มเหลว

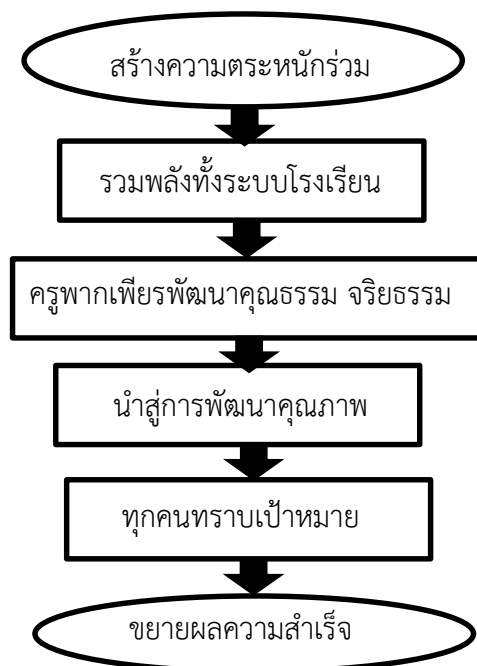
4. ความล้มเหลว (Failure) จะเกิดขึ้นเมื่อการกำหนดและการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติไม่ได้ดำเนินงานอย่างดี ถ้าองค์การมีความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ขั้นตอนอยู่ในช่วงนี้จะเป็นการยากแก่ผู้บริหารในการดำเนินกลยุทธ์ ไม่ว่าเขาจะพยายามปรับปรุงในมิติใด มิติที่เหลือก็ยังคงส่งผลกระทบต่อองค์การซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ลักษณะนี้ทำให้การดำเนินกลยุทธ์มีโอกาสที่จะล้มเหลวสูง

แบบจำลองในภาพประกอบ 7 จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ การกำหนดและการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติต่างมีอิทธิพลต่อกัน ” ดังที่ Wheelen และ Hunger (1995) กล่าวว่า “ การกำหนดกลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติเปรียบเสมือนหน้าทั้งสองด้านของเหรียญ ” ซึ่งหมายความว่า “ ถ้าพุทธธุรกิจเป็นเหรียญสองด้าน การกำหนดกลยุทธ์คงจะเป็นด้านหัว ขณะที่การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติจะเป็นด้านก้อย ซึ่งทั้งสองด้านจะต้องประกบกันเพื่อทำให้เหรียญเกิดความสมบูรณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า “ กลยุทธ์จะขาดความสมบูรณ์ถ้าขาดขั้นตอนใดไป ”

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แปลงกลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน สู่การปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการและแนวทาง ดังนี้

2.1.6.1 กระบวนการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

โรงเรียนสุรพินท์พิทยา ได้นำกลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน สู่การปฏิบัติ ในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ตามกระบวนการบริหารจัดการ 6 ขั้นตอน รายละเอียดแสดงในภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 แสดงขั้นตอนการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสุรพินท์พิทยา

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความตระหนักร่วม

แนวคิด “การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนเป็นความรับผิดชอบของทุกคน” จากแนวคิดดังกล่าว โรงเรียนสุรพินท์พิทยา ได้กำหนดเป็นขั้นตอน **สร้างความตระหนักร่วม** โดยมีความเชื่อว่า ถ้าทุกคนเข้าใจกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน เข้าใจให้กระจ่างในวิธีการปรับปรุงหรือสร้างเสริมพฤติกรรมนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนเป็นไปตามความต้องการของโรงเรียน ประการสำคัญคือทุกคนในโรงเรียนต้องเห็นความจำเป็นและผลดีที่จะเกิดจากการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามที่โรงเรียนต้องการ

จุดเน้น ครูและบุคลากร รู้และมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนอย่างรอบด้าน ผู้บริหารรู้และมีข้อมูลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูและบุคลากร ครูมีความเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนมีข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและข้อมูลพฤติกรรมของนักเรียนรายบุคคล รายห้อง รายชั้น และรายโรง ที่เป็นปัจจุบันสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างทันที่ทันที่

กิจกรรมดำเนินการ

1. จัดประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกันในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
2. กระตุ้นการสร้างความตระหนักร่วมกันตลอดเวลา ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของกระบวนการ จนถึงจุดสิ้นสุดของกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
3. ปลุกฝังจิตสำนึก โดยการน้อมนำศาสตร์พระราชามาถ่ายทอดให้นักเรียน ครูและบุคลากร เพื่อให้ตระหนักถึงพระราชประสงค์ในการ “ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง”
4. สร้างความตระหนักโดยชี้แจงหน้าที่ความรับผิดชอบที่โรงเรียนที่ต้องดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้เยาวชนไทยตามรัฐธรรมนูญ นโยบายรัฐบาล รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร
5. สร้างความตระหนักแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยการเชิญประชุมและประชาสัมพันธ์การดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
6. จัดประเมินความก้าวหน้าของการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ เพื่อนำข้อมูลมาเป็นตัวอย่าง เหตุผลของการสร้างความตระหนัก

ขั้นตอนที่ 2 รวมพลังทั้งระบบโรงเรียน

แนวคิด “รวมพลังทั้งระบบโรงเรียน” หมายถึง การดำเนินการที่เกิดจากผลการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 โดยใช้แนวคิด “ความสำเร็จของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ต้องทำทั้งโรงเรียน” การบริหารจัดการ ความตั้งใจจริงและการมีส่วนร่วมของทุกคนในโรงเรียน เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ตามแนวทางศาสตร์พระราชามา

จุดเน้น โรงเรียนสุรพิณท์พิทยา ส่งเสริมและสนับสนุนครูและบุคลากร นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการดำเนินการตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ให้เป็นคุณธรรมเป้าหมาย และเป็นพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของนักเรียน ครูและผู้บริหารโรงเรียน หลักการสำคัญคือการแปลงคุณธรรมเป้าหมายให้เป็นจริยธรรม พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก และกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน เน้นการมีส่วนร่วมรวมพลังทั้งระบบโรงเรียน

กิจกรรมดำเนินการ

1. จัดประชุมระดมความคิดเห็นเฉพาะกลุ่ม กลุ่มครู กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้บริหาร เพื่อค้นหาคุณธรรมเป้าหมาย และพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของแต่ละกลุ่ม
2. วิเคราะห์ปัจจัยหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
3. พัฒนาหลักสูตร แผนการเรียนรู้ กำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อพัฒนาครูและนักเรียน เกี่ยวกับการพัฒนา เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียน
4. ดำเนินการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ แบบมีส่วนร่วมทั้งระบบโรงเรียน

ขั้นตอนที่ 3 ครูพากเพียรพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

แนวคิด “นักเรียนคือต้นกล้า ไร่นาคือห้องเรียน คุณครูผู้พากเพียร เสมือนหนึ่งเจ้าของนา” จากแนวคิดดังกล่าว โรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา ได้กำหนดเป็นขั้นตอน **ครูพากเพียรจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม** โดยมีหลักการสำคัญว่า หากครูและบุคลากร ร่วมมือกันในการกำหนดวิธีปฏิบัติงาน ให้บรรลุเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก และเลือกใช้เครื่องมือการปฏิบัติงานในการเสริมสร้างความดี ได้อย่างเหมาะสม โดยทุกคนมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติจริงอย่างเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

จุดเน้น โรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา มีกระบวนการบริหารจัดการ และกระบวนการนิเทศ ติดตามช่วยเหลือการพัฒนางานที่ดี ครูมีกระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริม รวมถึงการจัดกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน มีความน่าเชื่อถือ และดำเนินการอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

กิจกรรมดำเนินการ

1. ปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษา ระบบการเรียนการสอน
2. พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
3. จัดให้มีระบบการนิเทศภายในอย่างต่อเนื่อง
4. สรุปผลและรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะ

ขั้นตอนที่ 4 นำสู่การพัฒนาคุณภาพ

แนวคิด : ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โรงเรียนต้องจัดการศึกษาที่พัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ดังนั้น ครูทุกคนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาวิธีการที่จะช่วยให้ นักเรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ แห่งชาติ ประกอบกับนโยบาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 เรื่องการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามศาสตร์พระราชชาติด้วย Active Learning และ Professional Learning Community (PLC) สู่คุณภาพ Thailand 4.0 ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เกิดจากการรวมตัว ร่วมใจรวมพลัง ร่วมมือกันของครู ผู้บริหาร และบุคลากรในโรงเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

จุดเน้น : ในการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 4 นำสู่การยกระดับคุณภาพ โรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา ได้ดำเนินการตามแนวคิดและหลักการสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน โดยเน้น รักษาภูมิสังคม ระเบิดจากข้างใน แก้ปัญหาที่จุดเล็ก ทำตามลำดับขั้นตอน ไม่ติดตำรา การมีส่วนร่วม ประโยชน์ส่วนรวม องค์กรรวม เน้นการพึ่งตนเองประหยัดเรียบง่ายได้ประโยชน์สูงสุด ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติและรู้จักสามัคคี

กิจกรรมที่ดำเนินการ

1. การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (Lesson Study) ตามระดับชั้นที่สอนและระดับชั้นซึ่งเป็นครูที่ปรึกษา โดยในแต่ละระดับชั้นจะมีครูแกนนำ ระดับชั้นละ 1- 2 คน
2. ครูและบุคลากรทุกคน วิเคราะห์หลักสูตรในรายวิชาที่สอน เพื่อเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 5 STEPs ซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) แบบร่วมมือรวมพลัง

3. ครูและบุคลากรทุกคน แก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน

4. การสอนงานแบบพี่เลี้ยง (Coaching-Mentoring) โดยการนิเทศภายในและการประกันคุณภาพระดับชั้นเรียน

ขั้นตอนที่ 5 ทุกคนทราบเป้าหมาย

แนวคิด การรู้จักกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาโดยอาศัยข้อมูลในหลายมิติ แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของผู้นำหน่วยงานในยุคปัจจุบัน เป้าหมายที่มองเห็นผลสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วม จึงจะทำให้การไปสู่เป้าหมายมีความชัดเจนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลสัมฤทธิ์ตรงตามเป้าหมายอย่างแท้จริง **ขั้นตอน ทุกคนทราบเป้าหมาย** จึงมีความจำเป็นและสำคัญมากในการขับเคลื่อนองค์การให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

จุดเน้น โรงเรียนสุรพินท์พิทยา โดยผู้บริหาร ครูและบุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนและสร้างกลไกการขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จอย่างเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน

กิจกรรมดำเนินการ

1. ประชุมคณะครู กรรมการสถานศึกษาฯ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กำหนดเป้าหมาย วิธีการ ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
2. แจ้งเป้าหมายที่กำหนดขึ้นให้นักเรียนและผู้ปกครองทราบ
3. ส่งเสริมสนับสนุน นิเทศติดตาม ให้ครูและบุคลากรดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมาย
4. สรุปผลและรายงานผลการดำเนินงานให้เขตพื้นที่ทราบ

ขั้นตอนที่ 6 ขยายผลความสำเร็จ

แนวคิด “คนทำดียอมได้รับการยกย่อง” จากแนวคิดดังกล่าว โรงเรียนสุรพินท์พิทยา ได้จัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติ (มอบเกียรติบัตร) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับครูและบุคลากร รวมถึงนักเรียน ที่มีผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ที่เป็นวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)

จุดเน้น โรงเรียนสุรพินท์พิทยา จัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับครูและบุคลากร รวมถึงนักเรียน ที่มีผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ที่เป็นวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)

กิจกรรมดำเนินการ

1. ประชุมครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) สรุปผลการประเมินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสุรพินท์พิทยา
2. สัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
3. สรุปผลและรายงานผลการดำเนินงานและประกาศเกียรติคุณ

2.1.6.2 แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน

โรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา ได้จัดทำโครงการในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามแนวทางการพัฒนา 5 แนวทาง ดังนี้

- 1) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 2) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 3) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการใช้แบบอย่างที่ดี
- 4) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน
- 5) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

1) โครงการ / กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

- 1.1 การสอดแทรกจริยธรรมในการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 1.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นการปฏิบัติจริง
- 1.3 การบูรณาการการสอนจริยธรรมไปพร้อมๆ กับเนื้อหาวิชาอื่น
- 1.4 การสอนจริยธรรมโดยใช้ข่าว เหตุการณ์ประจำวัน
- 1.5 การพัฒนาหลักสูตรห้องเรียนกีฬา เพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
- 1.6 โครงการการจัดการศึกษาโรงเรียนสุภาพะ
- 1.7 โครงการค่ายวิชาการเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน
- 1.8 โครงการรื้อสอร์ทแห่งการเรียนรู้

2. โครงการ / กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

- 2.1 การจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ รักษาดินแดน
- 2.2 การจัดกิจกรรมวันสำคัญ
- 2.3 การจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม
- 2.4 การจัดกิจกรรมประจำวันหน้าเสาธง
- 2.5 การจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน
- 2.6 การจัดกิจกรรมชมรมทางวิชาการ
- 2.7 การจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้
- 2.8 การจัดกิจกรรมแนะแนวและให้คำปรึกษา
- 2.9 การจัดกิจกรรมโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก
- 2.10 โครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 2.11 กิจกรรมวงดนตรีลูกทุ่งสุรพิณฑ์
- 2.12 โครงการพัฒนาทักษะการเรียนรู้เพื่อการมีงานทำ

3. โครงการ / กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการใช้แบบอย่างที่ดี

- 3.1 โครงการมาร์ชชิงความดี
- 3.2 โครงการธนาคารขยะ
- 3.3 โครงการฟื้นฟูศิลปกรรมโลก
- 3.4 โครงการจัดการศึกษาโรงเรียนสุขภาวะ
- 3.5 โครงการโรงเรียนความดีมาตรฐานสากล
- 3.6 โครงการสถานศึกษาต้นแบบคุณธรรม จริยธรรม
- 3.7 โครงการสถานศึกษาปลอดบุหรี่

4. โครงการ / กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม

ในโรงเรียน

- 4.1 โครงการธนาคารขยะ
- 4.2 โครงการจัดการศึกษาโรงเรียนสุขภาวะ
- 4.3 โครงการฟื้นฟูศิลปกรรมโลก
- 4.4 โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 4.5 โครงการโรงเรียนความดีมาตรฐานสากล
- 4.6 โครงการสถานศึกษาต้นแบบคุณธรรม จริยธรรม
- 4.7 โครงการสถานศึกษาปลอดบุหรี่
- 4.8 โครงการรีสอร์ทแห่งการเรียนรู้
- 4.9 โครงการเศรษฐกิจพอเพียง

5. โครงการ / กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ด้วยการให้ชุมชนเข้ามา

มีส่วนร่วม

- 5.1 โครงการปฐมนิเทศผู้ปกครองนักเรียน
- 5.2 โครงการสานสัมพันธ์ บ้าน วัด โรงเรียน
- 5.3 โครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 5.4 โครงการรีสอร์ทแห่งการเรียนรู้
- 5.5 โครงการฟื้นฟูศิลปกรรมโลก
- 5.6 โครงการมาร์ชชิงความดี
- 5.7 โครงการสถานศึกษาปลอดบุหรี่
- 5.8 โครงการพัฒนาทักษะการเรียนรู้เพื่อการมีงานทำ
- 5.9 โครงการเศรษฐกิจพอเพียง
- 5.10 โครงการเครือข่ายผู้ปกครอง

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

2.2.1 ความหมายของการพัฒนา

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ สันถยา พลศรี (2547) การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิด ความเจริญเติบโต งอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ

วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี (2550) ได้สรุปความหมายของการพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างมีระบบและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เพื่อทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้น กว่าเดิม

นิพนธ์ ชัยวรมุขกุล (2560) การพัฒนา (Development) หมายถึง การทำให้ดีกว่าเดิม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนจากระดับหนึ่งไปสู่ระดับหนึ่งที่ดีกว่า

จิตรกร โพธิ์งาม (ออนไลน์) กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลง ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและ ดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวมนุษย์เอง

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ด้วยการ วางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้จะต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2.2.2 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรมเป็นเสมือนบทบัญญัติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้ บุคคลประพฤติดี ประพฤติชอบด้านคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การที่จะให้คนในสังคมมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรม อันจะส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุขได้นั้น ควรมีการส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัยที่เข้ารับการศึกษา ทั้งนี้ คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เป็นพฤติกรรมดีงามที่แสดงออก และควรส่งเสริม ให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียน ครู ผู้ปกครองและสังคมต้องการให้มีขึ้นในตัวของผู้เรียน ซึ่งเป็น คุณลักษณะที่สังคมชมชอบและให้การสนับสนุน เพราะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม คุณธรรมจริยธรรมจะประกอบ ขึ้นด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเข้าด้วยกัน ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคน เป็นสิ่งจำเป็นในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้น เมื่อคนในสังคมมีคุณธรรม จริยธรรม นโยบาย สังคมของรัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน อย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรมในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่าจะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความ ร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา คุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง (สุภาพร สุขสวัสดิ์. 2552)

คำว่า คุณธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Virtue จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร คำว่า คุณธรรม จริยธรรม มักจะใช้ควบคู่กันเสมอ คำว่า “คุณธรรม” กับคำว่า “จริยธรรม” เป็นคำที่มีความหมายแตกต่างกัน คำว่า “คุณธรรม” แปลว่า ความดี มีประโยชน์ เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรมส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า กิริยาที่ควรประพฤติ เป็นคำที่มีความหมายเป็นรูปธรรม ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายประการ เช่น ความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจะได้เป็นคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ คำว่า คุณธรรม จริยธรรม มีความหมายใกล้เคียงกันมากจึงมักมีผู้ใช้คำสองคำนี้ ไปด้วยกันเป็นคุณธรรมและจริยธรรม แต่คำสองคำนี้มีความแตกต่างกัน ซึ่งมีนักจิตวิทยา นักปรัชญา และนักการศึกษา ให้ความหมายไว้ดังนี้

ดวงพร อุทัยสุริ (2548) ได้สรุปความหมายของคุณธรรมจริยธรรมว่า เป็นการปฏิบัติ ในสิ่งที่ถูกต้องดีงามที่พึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติ

นงลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ (2551) ได้สรุปความหมายของคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะสภาวะหรือสภาพของคุณงามความดีที่บุคคลมีอยู่และแสดงออกทางความประพฤติปฏิบัติ ในลักษณะที่ดีงามถูกต้องเหมาะสม โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ ในทางสังคม

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552) สรุปว่า คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติ ดีเป็นพฤติกรรมการแสดงออกอันเนื่องมาจากคุณงามความดีในจิตใจ ตามหลักศีลธรรม ปรัชญาค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึก ในจิตใจ กระทำ เพราะเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำถ้าผู้ใดมีคุณธรรม ในจิตใจแล้วแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม ดังนั้น คำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันอยู่เสมอ

พระบำรุง ปญญาพโล (โพธิ์ศรี) (2554) ได้ประมวลคำว่า “คุณธรรม” และ “จริยธรรม” เข้าด้วยกันได้เป็น “คุณธรรมจริยธรรม” (Moral Virtues) มีความหมายว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติที่เป็น สิ่งที่ดีงามถูกต้องตามมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของสังคม หรืออาจจะให้ความหมายได้ว่า “คุณธรรมตามกรอบ จริยธรรม” คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพ ลักษณะอันนำมา ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามคำสั่งสอนในศาสนา หรือการประพฤติตามเกณฑ์ ที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุข ทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม นำมาซึ่ง ความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิด ในตัวบุคคลมากที่สุด

ทั้งนี้ ความแตกต่างของคุณธรรมกับจริยธรรม สรุปได้ว่า คุณธรรมมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) ส่วนจริยธรรมมีลักษณะเป็นรูปธรรม (Concrete) แต่ทั้ง 2 อย่างเสริมให้มนุษย์มีคุณสมบัติ ที่ดีงามสง่า มีเสน่ห์ในตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคุณสมบัติที่สัมผัสได้ทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป “คุณธรรมจริยธรรม” หมายถึง หลักแห่งความประพฤติดี เป็นพฤติกรรม การแสดงออกอันเนื่องมาจากสภาพคุณงามความดีในจิตใจ ตามหลักศีลธรรม ปรัชญา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึกในจิตใจกระทำเพราะเป็นสิ่งที่พึงาม ถูกต้อง ไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ถ้าผู้ใดมีคุณธรรมในจิตใจแล้วแสดงออกมา ให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็จะได้ชื่อเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงามดั่งนั้น คำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” เป็นคำที่ คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันอยู่เสมอ

จากความหมายของคุณธรรมจริยธรรมที่นักการศึกษาและนักวิชาการได้กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติปฏิบัติ หลักในการดำเนินชีวิตหรือความประพฤติอันประเสริฐ ที่ให้เกิดคุณงามความดี ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความร่มเย็นเป็นสุข ความรัก สามัคคี ความอบอุ่นมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

2.2.3 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา มีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาค้นในด้านต่าง ๆ อาทิ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาทางสังคม รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวกับคุณธรรมและ จริยธรรมของประชาชน เพื่อให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้าทันนานาประเทศ

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542) ได้กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรม เป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคน คุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรมเกี่ยวกับคนดีที่อยู่ภายในจิตใจ คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออก ของคนเราจากภายในเป็นสิ่งที่แสดงออกทางกาย วาจาหรือจิตใจ ทั้งคุณธรรมจริยธรรมเป็นคำที่มีความ เกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือจริยธรรมคือความประพฤติที่ถูกต้อง ดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุขสงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่าง ต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็น นิสัย ผู้มีความประพฤติ ดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดี อยู่จนเป็นนิสัยความประพฤติดีงามอย่างแท้จริง จะต้อง เป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่ตลอดเวลา คือมีคุณธรรมอยู่ในจิตใจหรืออาจกล่าวได้ว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของ การประพฤติปฏิบัติเป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพความงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้ง สองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจาขึ้นอยู่กับเรื่อง สัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจและสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล จึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไปคือการพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจและด้านพฤติกรรม

ปวย อึ้งภากรณ์ (2545) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า การศึกษาคควรมุ่งหมาย ต่อไปนี้

- 1) เพื่อที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม เป็นพลเมืองดี มีความคิดชอบ ทำชอบ ประพฤติชอบ
- 2) ควรจะอบรมนักเรียน รวมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักบำรุง สติปัญญาให้เฉียบแหลมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่ตนและแก่ประชาชน

3) ฝึกนักเรียนให้มีความรู้สำหรับใช้ประกอบอาชีพโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น

พร้อมได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาอบรมดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในสถานศึกษาเท่านั้น โดยเฉพาะในหัวข้อที่ 1 ควรจะได้รับการอบรมจากทางบ้าน ข้อนี้สำคัญมากแม้จะเป็นเรื่องที่ยากกันอยู่ แต่ด้วยสมัยปัจจุบันพ่อแม่ ผู้ปกครองมักโยนความรับผิดชอบไปให้ครูอาจารย์ และสถานศึกษาดังนั้น สถานศึกษามีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิชาการและวิชาชีพตามข้อ 2 และข้อ 3 ผู้ใดได้รับการศึกษาในระดับต่ำก็ได้รับประโยชน์น้อย แต่ถ้าการศึกษาสูงขึ้นก็จะได้รับประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น แต่หากผู้ใดมีสันดานเลวและบกพร่องในข้อ 1 คือ ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตและศีลธรรม คุณประโยชน์ที่จะได้รับจากข้อ 2 และข้อ 3 ย่อมกลายเป็นโทษ และในบางกรณีย่อมกลายเป็นโทษมหันต์

ทัศนะนี้ ผลเนืองมา และคณะ (2547) กล่าวว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มีลักษณะนิสัยสามารถควบคุมความประพฤติของตนให้อยู่ในขอบเขตที่พึงงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนโดยไม่ต้องใช้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์จากภายนอกมาบังคับเพราะผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในระดับสูงจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้ ดีกว่าผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในระดับรองลงมา สรุปว่า การพัฒนาสติปัญญาควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจะปลูกฝังกล่อมเกลาเยาวชนให้มีคุณลักษณะตามความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดี

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551) ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมไว้พอสรุปได้ว่า เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องมีการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านความรู้ และคุณธรรมซึ่งจำเป็นต้องกระทำตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมในปัจจุบันและอนาคต

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2553) กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งกำกับควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นอย่างถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของหมู่คณะและของสังคม หรือเป็นที่รังเกียจไม่ยอมรับ การควบคุมพฤติกรรมอาจทำโดยคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวของบุคคล หรือโดยการกำหนดออกมาในรูปของจรรยาบรรณ (Code of Conduct) ของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ นอกจากนั้น คุณธรรมจริยธรรม ยังมีความสำคัญต่อสังคมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในการสร้างสรรค์ ดำรงและถ่ายทอดสิ่งดีงามให้เจริญก้าวหน้าและสืบเนื่องต่อไป คุณธรรมและจริยธรรมนั้นมีความสำคัญในฐานะของการเป็นตัวชี้วัด เป็นเครื่องกำหนดความเจริญ และความเสื่อมของชุมชน สังคมและประเทศชาติ สังคมที่ดี สังคมที่มีความเจริญจะมีคนทรงคุณธรรมอยู่มาก คนในสังคมมีความประพฤติดีมีการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นลักษณะของความมีจริยธรรมดี ทุกคนในสังคมมีความสุข สังคมนั้นผาสุกและสงบสุข จะประกอบภารกิจใดก็มีความสำเร็จและความก้าวหน้า ส่วนสังคมที่เสื่อม คนทรงคุณธรรมมีน้อย ศีลธรรมหรือจริยธรรมของประชาชนจะน้อยลง มีการประพฤติปฏิบัติตนที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและต่อผู้อื่นกันมาก สมาชิกในสังคมจะขาดความสงบสุขไร้ความผาสุกและสังคมนั้น

จะแตกสลายในที่สุด ในแง่ของตัวบุคคล คุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญในแง่ของการเป็นตัวกำหนด ควบคุมหรือบังคับให้พฤติกรรมของตนเป็นไปในด้านดีหรือประพฤติดี พัฒนาจิตใจ และยกระดับการกระทำ คุณงามความดีไปสู่ความดีในระดับที่สูงยิ่งขึ้น จนถึงขั้นความดีขั้นสูงสุด และสิ่งที่ได้รับการกระทำความดี ดังกล่าว นอกจากจะทำให้จิตใจผ่องใส มีความสุข ความภาคภูมิใจ ความปิติในการทำความดี มีการพัฒนา และยกระดับจิตใจของตนเองแล้ว ยังทำให้ได้รับความเชื่อถือ ความเคารพและศรัทธาจากสังคมและบุคคล ทั่วไป ในแง่ของการบริหารจัดการ คุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นหัวใจและปัจจัยสำคัญของการพัฒนา และการบริหารจัดการ อันจะทำให้การบริหารจัดการมีแนวโน้มในการบริหารจัดการได้ง่ายขึ้น ความเป็นธรรม รอบคอบ มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และเนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมเป็นแนวทางยุทธศาสตร์ หรือมรรควิธีที่จะ นำไปสู่จุดหมายปลายทางในทิศทางที่เกิดประโยชน์ต่อประชาชน และต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น การบริหารจัดการ ขององค์กรใด หรือสังคมใดภายใต้คุณธรรมจริยธรรมจึงนำองค์กรหรือสังคมนั้น ไปสู่ความเป็นองค์กร หรือสังคมที่มีความมั่นคง เข้มแข็งและสันติสุขในที่สุด

สำนักงานพระพุทธศาสนา (2559) ได้ให้แนวทางไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ ชาติไทย ด้วยคนไทยส่วนใหญ่ได้เคารพนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบต่อกันมาเป็นเวลา ช้านาน นับแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันที่ชาติไทยเรามีความมั่นคง ดำรงเอกราช มีอธิปไตยเป็นอิสระเสรี อยู่ได้ตราบเท่าทุกวันนี้ ก็ด้วยคนในชาติยึดมั่นอยู่ในสามัคคีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างคนในชาติ ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่ง ต่อการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศชาติ

จากการศึกษาความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐาน ที่สำคัญของคนทุกคน ช่วยให้บุคคลในสังคมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มีลักษณะนิสัยสามารถควบคุม ความประพฤติของตนให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม เป็นพลเมืองดี มีความ คิดชอบ ทำชอบและประพฤติชอบ ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้น เมื่อคนในสังคมมี คุณธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่าง สมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจะต้องกระทำตั้งแต่วัยเด็ก ต้องมีการ ปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความรู้กับคุณธรรมควบคู่กันไป

2.2.4 ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วย การกระทำจ่านิยม ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ทฤษฎีการพัฒนา จริยธรรมตามแนวปรับพฤติกรรม ทฤษฎีการพัฒนาเชิงจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีต้นไม้ และทฤษฎีจริยธรรมตามแนวพุทธศาสตร์ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (value clarification) หรือใช้ตัวย่อว่า VC หมายถึง กระบวนการหาหนทางให้บุคคลเข้าใจค่านิยมของตนเองและค่านิยมของผู้อื่นอย่างชัดเจน รวมทั้งรู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย วิธีการคือทำให้บุคคลสำรวจค่านิยมของตนเองจากเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดให้ กระบวนการนี้จะช่วยให้บุคคลเรียนรู้ด้วยการตัดสินใจ การตั้งเป้าหมายและการวางแผนชีวิต ตลอดจนการพัฒนาความคิดเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย กระบวนการกระจ่างค่านิยมนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำและทำให้บุคคลยอมรับ ความรู้สึก และความคิดของตนเอง

ผู้เสนอกระบวนการ VC กลุ่มแรกคือ Raths , Harmin and Simon ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤติตนแบบต่างๆ ที่บุคคลถือว่าดีงาม ถูกต้อง ควรแก่การยึดถือ ความหมายของค่านิยมในกระบวนการ VC ตรงกับความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ดังนั้น กระบวนการกระจ่าง ค่านิยม จึงเป็นกระบวนการกระจ่างจริยธรรมของตนเองด้วย

กระทรวงวัฒนธรรม (2548) นักทฤษฎีกระจ่างค่านิยม ได้เสนอเกณฑ์ 7 ประการของกระบวนการกระจ่างค่านิยม ดังนี้

- 1) เกิดการเลือกของตนเองอย่างอิสระหรือไม่
- 2) ได้พิจารณาทางเลือกอื่นๆ หรือเปล่า
- 3) ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่างๆ หรือเปล่า
- 4) มีความภาคภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
- 5) จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผยหรือไม่
- 6) จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
- 7) จะกระทำซ้ำอีกหรือไม่

2. ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (moral reasoning หรือใช้ตัวย่อว่า MR) ผู้นำทฤษฎีนี้ คือ Kohlberg ทฤษฎีของโคลเบอร์กเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันแพร่หลายตามแนวคิดพื้นฐานของ โคลเบอร์ก (Kohlberg,1976) จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินใจ ความถูกต้องของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง ความสามารถด้านความคิดของบุคคลในการจำแนกว่าการปฏิบัติแบบใด ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร ตามเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง และเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำหน้าที่เป็นเหตุจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ รวมทั้งบุคคลสามารถประเมินคุณธรรม จริยธรรมของผู้อื่นได้ โดยการสังเกตและซักถามเหตุผลที่การตัดสินใจเลือก กระทำสิ่งนั้นๆ การพัฒนาจริยธรรม โดยวิธีฝึกยกระดับความสามารถในการตัดสินใจและการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม หลักการสำคัญ คือ การกระตุ้นให้บุคคลเกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่าง ความรู้หรือเหตุผลที่มีอยู่เดิมกับความรู้หรือเหตุผลที่ได้รับใหม่ ซึ่งอาจใช้วิธีให้เขาได้รับรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งแตกต่างไปจากความคิดและเหตุผลของตนเอง Kohlberg

ได้สรุปโดยจัดระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับจะมี 3 ขั้นตอน รวมเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ระดับก่อนเกณฑ์ (อายุประมาณ 2-12 ปี)
 - ขั้นที่ 1 : ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
 - ขั้นที่ 2 : ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
- 2) ระดับเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ 12 ปี ขึ้นไป)
 - ขั้นที่ 3 : ใช้การยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
 - ขั้นที่ 4 : ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
- 3) ระดับเลยกฎเกณฑ์ของสังคม (อายุประมาณ 20 ปี ขึ้นไป)
 - ขั้นที่ 5 : ใช้สัญญาทางสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
 - ขั้นที่ 6 : ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

กฎเกณฑ์ที่คนเราใช้ตัดสินความถูกต้องของการกระทำและพัฒนาเป็นขั้นๆ จากขั้นต่ำกว่าไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละขั้น ไม่มีการย้อนขั้น ไม่มีการข้ามขั้นและไม่มีการเร่งขั้น ตามทฤษฎีของ Kohlberg จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรอง ในการคิดไตร่ตรองจำเป็นต้องอาศัย ข้อมูลที่นำมาพิจารณา ส่วนหนึ่งเป็นความเข้าใจตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากห่อสมมุติฐาน มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับใหม่ โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการรับฟัง ทรรศนะของผู้อื่นซึ่งอยู่สูงกว่าระดับพัฒนาของตน 1 ขั้น หากข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้มีความขัดแย้งไม่ลงรอยกัน ความรู้สึกไม่สมดุลก็จะเกิดขึ้น ทำให้ผู้ตกอยู่ในสภาพไม่สมดุลต้องปรับตนเอง โดยการสำรวจและจัดระเบียบ ความคิดความเข้าใจของตนใหม่ มีการจำแนกประเด็นปัญหาต่างๆ ให้มีความชัดเจนและละเอียดมากขึ้น และมีการบูรณาการประเด็นต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นความเข้าใจใหม่ที่สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น ความเข้าใจใหม่เกิดจากการจัดระเบียบทางความคิดเป็นโครงสร้างทางความคิดใหม่ ซึ่งแตกต่างจากเดิม กระบวนการจำแนกการบูรณาการจึงเป็นกลไกของการพัฒนาจริยธรรม ผลของกระบวนการนี้ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ขึ้นมาแทนที่จริยธรรมเก่า จริยธรรมใหม่นี้จัดอยู่ในขั้นสูงกว่าจริยธรรมเก่าและแตกต่างจากจริยธรรมเก่าในเชิงคุณภาพอย่างสิ้นเชิง

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมตามทรรศนะของทฤษฎีการให้เหตุผลแห่งจริยธรรมที่เสนอโดย Kohlberg การปลูกฝังจริยธรรม คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์การตัดสินความถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูงและอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์สังคม ตามทรรศนะนี้การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่อาจกระทำด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดู และไม่อาจกระทำด้วยวิธีการเรียนรู้ต่างๆ จริยธรรมสอนกันไม่ได้ จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิด ของแต่ละคนตามลำดับขั้น และตามระดับพัฒนาการทางสติปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุ ดังนั้นหากยังไม่ถึงวัยอันสมควรจริยธรรมบางอย่างก็จะไม่เกิด

การพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีนี้กระทำได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับรู้ธรรมชาติของผู้อื่นซึ่งมีจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่า 1 ขั้น และเปิดโอกาสให้บุคคลทดลองแสดงบทบาทของผู้อื่น โดยเฉพาะบทบาทผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น เพื่อให้มีโอกาสประสบการณ์ธรรมชาติที่ขัดแย้งกับโครงสร้างความคิดทางจริยธรรมเดิมของตน ในจังหวะที่เกิดความขัดแย้งนี้ หากมีการชี้หน้าที่เหมาะสมก็จะช่วยให้บุคคลพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมให้สูงขึ้นได้

3. ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมตามแนวปรับพฤติกรรม (behavior modification หรือใช้ตัวย่อว่า BM) การพัฒนาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการปรับพฤติกรรมมุ่งสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่บุคคลพึงปฏิบัติ โดยการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลการกระทำ วิธี BM ใช้ได้ผลดีในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542) แนวคิดพื้นฐานทางวิธีการ BM ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ หากกำหนดให้พฤติกรรมหนึ่งๆ เช่น กล้าแสดงออกสัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ผู้กระทำต้องการเป็นเงื่อนไขการเสริมแรง พฤติกรรมการแสดงออกก็จะเกิดด้วยความถี่สูง ในทางกลับกันหากกำหนดให้พฤติกรรมดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ไม่ต้องการเป็นเงื่อนไขการลงโทษ พฤติกรรมนั้นจะค่อยๆ หดหายไป

4. ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมของ ดวงเดือน พันธุนาวิน

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2543) อธิบายถึงทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมไว้ว่า สาเหตุถึงพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของคนดีและคนเก่งว่าพฤติกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากสาเหตุทางจิตใจอะไร ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ และผลระหว่างจิตลักษณะบางประการใน 8 ด้าน ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คือดอกและผลของต้นไม้แสดงถึงพฤติกรรมที่น่าปรารถนา เช่น พฤติกรรม การทำความดีละเว้นการทำชั่ว พฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อส่วนรวม ซึ่งส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่รวมเป็นพฤติกรรมของพลเมืองดีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

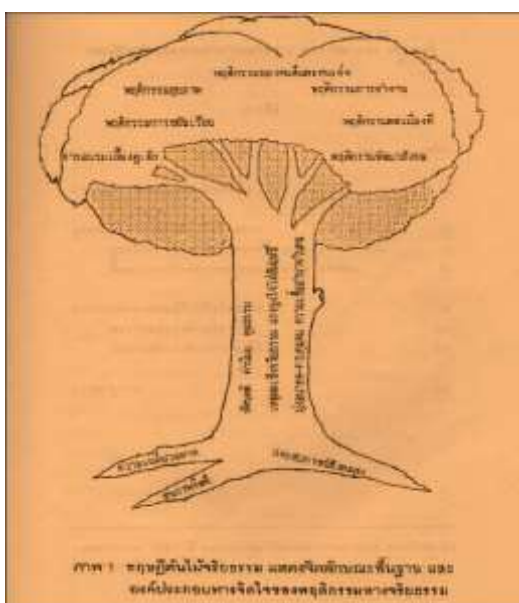
ส่วนที่ 2 คือลำต้น ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน ได้แก่

1. เหตุผลเชิงจริยธรรม
2. ลักษณะมุ่งอนาคต-การควบคุมตนเอง
3. ความเชื่อต่ออำนาจภายในตน
4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
5. ทศนคติคุณธรรมและค่านิยม

ส่วนที่ 3 คือราก ประกอบด้วย จิตลักษณะ 3 ด้าน ได้แก่

1. สติปัญญา
2. ประสบการณ์ทางสังคม
3. สุขภาพจิต

จากส่วนประกอบต่าง ๆ ของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม กล่าวได้ว่า บุคคลจะต้องมีจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจ พื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้าน (ส่วนราก) ในปริมาณที่สูงเหมาะสมกับอายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ด้าน (ส่วนลำต้น) โดยจิตลักษณะทั้ง 5 นี้จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้าน (ส่วนราก) และอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน โรงเรียน สังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน 5 ด้านนี้โดยวิธีการอื่น ๆ นอกจากนี้จิตลักษณะ 3 ด้าน (ส่วนราก) อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ด้านที่ลำต้น เพื่อใช้อธิบายทำนายและพัฒนาพฤติกรรมที่ปรารถนา ซึ่งทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ดังแสดงในภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม

ที่มา : จาก ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและพัฒนาบุคคล (พิมพ์ครั้งที่ 3), โดย ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2543, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5) ทฤษฎีจริยธรรมตามแนวพุทธศาสตร์

พระเทวรินทร์ เทวโน (2544) กล่าวว่า ทฤษฎีจริยธรรมตามแนวพุทธศาสตร์นี้ เรียกว่า ทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นสัจจทฤษฎีแห่งธรรม โดยประกอบด้วยเหตุผลและผลเป็นการศึกษาธรรมที่มีความเป็นธรรมชาติซึ่งหมายถึงสิ่งที่เป็นจริง การศึกษาด้านทฤษฎีทางจริยศาสตร์นี้เป็นการศึกษาด้วยการสังเกต ทดลอง ด้วยการปฏิบัติจริงและนำผลมาเป็นองค์ความรู้ของศาสตร์ ดังนั้น การศึกษาด้านจริยศาสตร์จึงเป็นการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ จากองค์ประกอบในด้านธรรมชาติของสสาร การรวมตัวและการแยกสลายออกจากกันจนไม่มีตัวตนที่แน่นอน คือ พระอภิธรรมปิฎก ข้อประพจน์ปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติที่จะทำให้สังคมมีความสุขและวิธีการที่จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ซึ่งได้แก่

เกิด แก่ เจ็บ ตาย คือ พระสุตตันตปิฎกและข้อห้ามไม่ให้มนุษย์ทำ ได้แก่ ศีล ภาว ระเบียบ คือ พระวินัยปิฎก ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงสังขธรรมที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไว้ 3 หลักธรรม คือ

หลักธรรมที่ 1 ได้แก่ อรูปธรรมและรูปธรรม ซึ่งอธิบายได้ว่า ธรรมชาตินั้นมีอยู่สองสภาวะ สภาวะหนึ่ง คือ สภาวะที่ยังไม่รวมกันเป็นธาตุ เป็นสารเคมีชนิดใดชนิดหนึ่ง มีสภาวะเป็นกลาง เป็นอยู่อย่างอึดพิสัยไม่มีปฏิกริยา ไม่มีพลังในตัวเอง และสภาวะสอง คือ สภาวะของธรรมชาติที่เป็นอึดพิสัยแล้ว ได้รวมตัวกันเป็นปรพิสัย คือ เป็นธาตุ เป็นสารเคมีต่าง ๆ จนมีปฏิกริยามีพลังงานอยู่ในตัวเอง

หลักธรรมที่ 2 ได้แก่ อสังขธรรมและสังขธรรม อธิบายได้ว่า ธรรมชาติดังนี้ไม่มีปัจจัย ยังไม่มีธาตุ ยังไม่มีสารเคมีใด ๆ มาปรุงแต่งให้เป็นสังขาร ให้เป็นสิ่งที่มีชีวิตใดชีวิตหนึ่ง ยังอยู่ในสภาพที่เป็นอากาศ เป็นธาตุที่บริสุทธิ์อยู่ ซึ่งในอีกธรรมชาติหนึ่งคือธรรมชาติที่มีการปรุงแต่งของปัจจัยต่าง ๆ ธาตุชนิดต่าง ๆ จนรวมกันเป็นพืชเป็นสัตว์เป็นมนุษย์เป็นสังขาร มีชีวิตและจิตใจ มีวิญญาณเป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นไปตามปกติวิสัยของธรรมชาติทั้งที่ดีและไม่ดี

หลักธรรมที่ 3 ได้แก่ โลกียธรรมและโลกุตตรธรรมอธิบายได้ว่า ธรรมที่ทำให้มนุษย์ สัตว์ พืช ต้องเป็นไปตามโลกธรรม มีการเวียนว่ายตายเกิด มีความไม่เที่ยง มีความทุกข์ ความสุขตามปกติวิสัยไม่มีที่สิ้นสุด มีความเป็นอนัตตาและตกอยู่ใต้อำนาจการครอบงำของธรรมชาติที่เลวซึ่งเป็นสภาวะหนึ่งของธรรมชาติ ในอีกอีกหนึ่งของธรรมในหลักนี้ คือ ธรรมที่ทำให้มนุษย์และสัตว์ได้พ้นจากสภาวะปกติของโลกธรรมและโลกียธรรม ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อบรรลุถึงสภาวะสูงสุดของโลกุตตรธรรม ก็จะไม่ตกอยู่ใต้อำนาจการครอบงำของธรรมชาติที่เลวที่ดำรงอยู่เหนือความชั่วร้ายทั้งปวง

จากการศึกษาทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เป็นหลักให้นักบริหารการศึกษาได้เข้าใจแนวความคิดของคนในสถานภาพที่แตกต่างกัน กฎและทฤษฎีทางจริยธรรมเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งในสถานการณ์ที่หลากหลาย จึงขึ้นอยู่กับว่าจะใช้รูปแบบใดเป็นพิจารณาจริยธรรม ได้แก่ ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการกระจำจ่านิยม ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมตามแนวปรับพฤติกรรม ทฤษฎีการพัฒนาเชิงจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีต้นไม้ และทฤษฎีจริยธรรมตามแนวพุทธศาสตร์

2.2.5 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน

กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา (2557) การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะกล่าวครอบคลุมหัวข้อต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแนวทางในการจัดกิจกรรม คุณธรรมจริยธรรมที่ควรส่งเสริม รวมถึงแนวทางการดำเนินการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของสถานศึกษา ในสังกัดซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.2.5.1 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมเป็นเหมือนเสาต้นใหญ่ที่แข็งแรงคอยค้ำจุนสังคมให้อยู่รอดปลอดภัยได้อย่างยั่งยืนถาวร แต่เสาต้นนี้ได้ถูกกัดกร่อนกำลังจะหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากการขาดคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น จนส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม และจะกลายเป็นปัญหาเรื้อรังของชาติบ้านเมืองที่ยากจะเยียวยาแก้ไข หากมีการหยิบยกปัญหาคุณธรรมจริยธรรมมาถกกันในเวทีใดก็ตาม เสียงสะท้อนจากทุกภาคส่วนต่างมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่าเกิดจากความล้มเหลวด้านการจัดการศึกษา เพราะมองว่าการปลูกฝังผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตนั้น เป็นภาระหน้าที่ของสถานศึกษา และแม้แต่ในสถานศึกษายังเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของครูและบุคลากรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ที่กำหนด ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้พุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ซึ่งนั่นคือความเข้าใจที่ไม่ค่อยจะถูกต้องนัก จริง ๆ แล้วการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจะต้องเริ่มต้นที่ครอบครัวก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานที่มั่นคง จากนั้นสถานศึกษาทุกระดับต้องมีความเข้มแข็งในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมจริยธรรม รู้เท่าทันกับความซับซ้อนของสังคม รู้จักเลือกรับแต่สิ่งดีๆ ไม่ใช้รับทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา และที่สำคัญต้องเข้าใจบริบทและข้อจำกัดของตนเอง โดยมีผู้ใหญ่จากทุกภาคส่วนในสังคมเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าดูจากหลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หรือหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ล้วนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ

นี่คือส่วนหนึ่งที่กำหนดไว้เป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ หลักสูตรใหม่ยังได้กำหนดให้สถานศึกษาพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำคัญ คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ หลายคนคิดว่าการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม สถานศึกษาต้องเน้นให้เด็กได้เรียนวิชาที่ว่าด้วยศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม หรือหลักธรรมของศาสนาเท่านั้น แต่การสร้างคุณธรรมจริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนนั้น กระบวนการเรียนรู้สามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้ โดยการสอดแทรกในกระบวนการจัดการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพราะคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสามารถสร้างให้เกิดได้โดยผ่านกระบวนการปฏิบัติงาน ทั้งงานส่วนบุคคลและการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้น ครูและบุคลากรควมได้มีหน้าที่เพียงแต่สอนเนื้อหาในหนังสือให้จบเท่านั้น แต่ยังคงต้องช่วยกันคำนึงถึงการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนด้วย เพื่อสรรค์สร้างให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีความรู้ คู่คุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความสุข “จะสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้อย่างไร” คาดว่าจะเป็นคำถามที่เกิดขึ้นในใจของครูและบุคลากรจำนวนมากไม่น้อย คงต้องเริ่มต้นจากการที่ครูและบุคลากรร่วมกันวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ว่าสามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในเรื่องใดบ้าง แม้จะเป็นสาระการเรียนรู้เดียวกันยังสามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมที่แตกต่างกันให้เหมาะสมตาม

วัยและชั้นปี แล้วจึงกำหนดแผนการจัดการเรียนรู้ให้สามารถจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างต่อเนื่องและไม่ซ้ำซ้อน การสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม เฉพาะในห้องเรียนอาจยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนและถาวร สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมเสริมที่หลากหลาย โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า อีกทั้งเปิดให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ทางคุณธรรมจริยธรรมด้วยวิธีการและจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งจากเพื่อน ครู ครอบครัว ชุมชน และสังคม ครูและบุคลากรคงจะไม่สามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จได้ หากขาดการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์และมีทักษะด้านบริหารจัดการ มีความสามารถในการสร้างเครือข่าย เพื่อจัดสรรและระดมทรัพยากรจากชุมชน องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมาร่วมสนับสนุนกิจกรรม และที่สำคัญ ผู้บริหารและครูและบุคลากรต้องมีคุณธรรมจริยธรรม เพราะต้องไม่ลืมว่า แบบอย่างที่ดีสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้ดีกว่าการสอนหรือการสั่งให้ทำและการกระทำใด ๆ ที่ขัดแย้งกับคำสอนของตนเองจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก แม้สังคมจะมีบรรทัดฐานที่ชัดเจนว่าคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่จะให้เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชนไทยเป็นอย่างไร แต่การพัฒนาคุณลักษณะที่จะให้เกิดขึ้นภายในจิตใจคือคุณธรรมซึ่งเป็นนามธรรมนั้น เป็นภารกิจที่ยากยิ่งต่อการวัดและประเมินผลของครูและบุคลากร ซึ่งจะเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่จะเป็นตัวชี้วัดทำลายความสามารถของครูและบุคลากรต่อไป ณ วันนี้อย่างไรก็ตามทุกภาคส่วนในสังคมจะต้องตระหนักถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กเยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่บุตรหลานอย่างใกล้ชิด ครูต้องมีสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครูเพิ่มขึ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรศาสนา สื่อมวลชนทั้งหลายต้องตื่นตัวผนึกกำลังร่วมกันเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้สังคมไทยเป็นสังคม แห่งการเรียนรู้ที่ยึดหลักคุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความสุข และที่สำคัญต้องเป็นความสุขแบบเรียบง่าย และยั่งยืน

2.2.5.2 แนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัชฌมศึกษา เขต 33 ได้ให้แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา(ปัญญา) และเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิตที่มีสติคอยกำกับ สามารถปรับตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ใน 4 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น
 - 1.1 พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
 - 1.2 ประภควดมารยาทชาวพุทธ
 - 1.3 กิจกรรมค่ายพุทธบุตร
 - 1.4 กิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญา

1.5 เรียนธรรมศึกษา/สอบธรรมศึกษา

1.6 บรรพชาสามเณรฤดูร้อน

2. กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์

2.1 กิจกรรมหน้าเสาธง

- 1) กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- 2) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาและสงบนิ่งทำสมาธิ
- 3) กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท
- 4) กิจกรรมนั่งไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง)
- 5) กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ

2.2 กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน

- 1) กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร
- 2) กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหาร
- 3) กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ
- 4) กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร
- 5) กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน 5 นาที

2.3 กิจกรรมก่อนเลิกเรียน

- 1) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์
- 2) กิจกรรมรำลึกพระคุณของพระรัตนตรัยและพระคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์
- 3) กิจกรรมบันทึกความดีประจำวัน

2.4 กิจกรรมประจำสัปดาห์/เดือน/วันที่สถานศึกษา

- 1) กิจกรรมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- 2) กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์
- 3) กิจกรรมทำบุญตักบาตร

3. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3.1 กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษาควรจัด

กิจกรรม ดังนี้

- 1) ทำบุญ ตักบาตรบริเวณหน้าสนามสถานศึกษา
- 2) ฟังพระเทศน์ (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินการพิธีกรรม)
- 3) เวียนเทียนที่วัดหรือสถานศึกษา

3.2 ร่วมกับชุมชนหล่อเทียนพรรษาและแห่เทียนพรรษา

3.3 สถานศึกษาจัดบรรยากาศวันสำคัญทางศาสนา โดยประดับธงทิวสีเหลือง

เชิญธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี เปิดเพลงธรรมะ (เสียงตามสาย)

3.4 จัดนิทรรศการหรือจัดบอร์ดถึงประวัติความสำคัญของวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา

4. กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ

- 4.1 กิจกรรมตอบปัญหาธรรมะ
- 4.2 กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- 4.3 กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี
- 4.4 กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี
- 4.5 กิจกรรมอาสาทวิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติ)
- 4.6 กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (คติธรรม)
- 4.7 กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพุทธศาสนา
- 4.8 กิจกรรมสมათานศีลในวันพระ
- 4.9 กิจกรรมพัฒนาศาสนสถาน
- 4.10 กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม (ทำความสะอาดห้องน้ำในสถานศึกษา)
- 4.11 กิจกรรมอธิษฐานจิตก่อนเรียน
- 4.12 กิจกรรมถือศีล นอนวัด ปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา
- 4.13 กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูทักทายนักเรียนด้วยความเมตตา นักเรียนแสดงความเคารพครูด้วยความอ่อนน้อม

ความเคารพครูด้วยความอ่อนน้อม

2.2.5.3 คุณธรรมจริยธรรมที่ควรส่งเสริม

คุณลักษณะของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการและมีความจำเป็นต้องปลูกฝังถึงพร้อมใน
สถานการณ์ปัจจุบัน มี 10 ประการ ดังนี้

1) มีระเบียบวินัย 2) มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม 3) ขยัน ประหยัด และยึดมั่น
ในสัมมาชีพ 4) สำนึกในหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ 5) รู้จักคิดริเริ่ม วิจัยและ
ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 6) กระตือรือร้นในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ 7) มีพละนาถัยสมบรูณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ 8) รู้จักพึ่งตนเอง มีอุดมคติ 9) มีความ
ภาคภูมิใจ รู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ และ 10) มีความเสียสละ เมตตาอารี
กตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคีกัน

อารมณั ฉนวนจิตร และวัชรื บูรณสิงห์ (2542) ได้เสนอแนะคุณธรรมจริยธรรมที่ควร
ปลูกฝังแก่นักเรียนและเยาวชนไว้ 10 ด้าน ดังนี้ 1) ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) การเคารพ
รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี 3) การเชื่อฟังบิดามารดา ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ 4) การมีกิริยาวาจาสุภาพ
5) ความกตัญญูกตเวทีเคารพผู้ใหญ่ 6) ความมีระเบียบและรักษาความสะอาด 7) ความอดทน ขยันหมั่นเพียร
8) การรู้จักประหยัดและอดออม 9) ความซื่อสัตย์ สุจริต มีน้ำใจเป็นนักกีฬา และ 10) การทำประโยชน์
แก่ผู้อื่นและรักษาสาธารณสมบัติ

จากการศึกษาแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน เป็นหน้าที่ที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูควรจัดและสนับสนุนให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามผ่านกิจกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ได้แก่ กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมพิเศษอื่นๆ

2.2.6 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2.2.6.1 ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 8 ประการ ได้แก่ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ ซึ่งแต่ละข้อมีความหมาย ดังนี้

- 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยความชื่นชมยินดีที่มีต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์
- 2) ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงการประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คดโกง ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและหลอกลวง
- 3) มีวินัย หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงการอยู่ในระเบียบแบบแผน และข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ
- 4) ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงการเอาใจผูกพันอยู่กับการศึกษาเพื่อให้สนใจจำได้ให้ได้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ
- 5) อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความเป็นอยู่หรือ สภาพที่เป็นไปตามควรแก่ความต้องการ
- 6) มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความตั้งใจในการประกอบกิจการงาน
- 7) รักความเป็นไทย หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยความชื่นชมยินดีที่มีต่อความชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยความชื่นชมยินดีที่มีต่อความเป็นประเทศไทยและความเป็นชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- 8) มีจิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความนึกคิดที่กำหนดการกระทำเพื่อประชาชนทั่วไป

2.2.6.2 การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ข้อ มีแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนในเรื่องการยืนตรงเคารพธงชาติร้องเพลงชาติสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีปรองดองที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาที่ตนนับถือจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความรักชาติ ศาสน์กษัตริย์ หลากหลายรูปแบบอย่างชัดเจน การเคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ การได้รับเสด็จเมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปในถิ่นที่อยู่บริเวณใกล้เคียง การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพเมื่อได้ยินหรือเห็นบุคคลใดแสดงกริยา วาจาหรือมีการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องกล่าวตักเตือนและห้ามมิให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก

2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำผิดต่อพ่อ แม่ ผู้ปกครอง และครู ส่งเสริมให้นักเรียนไม่ถือเอาสิ่งของหรือนำเอางานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรงและทำตนให้แบบอย่างที่ดีแก่เพื่อนด้านความซื่อสัตย์และจริงใจ สนับสนุนให้นักเรียนไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง สนับสนุนให้นักเรียนให้ข้อมูลที่ถูกต้อง และเป็นจริง

3) ด้านมีวินัย เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับของโรงเรียนและสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ส่งเสริมให้นักเรียนตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมให้นักเรียนทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบในการทำงาน

4) ด้านใฝ่เรียนรู้ เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยส่งเสริมให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ สนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ สื่อ สิ่งพิมพ์สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน และเลือกใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้นักเรียนมีการบันทึกความรู้วิเคราะห์ตรวจสอบ จากสิ่งที่เรียนรู้สรุปเป็นองค์ความรู้ ส่งเสริมให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยส่งเสริมให้ใช้ทรัพย์สินของตนเอง และสิ่งของในโรงเรียนอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดีส่งเสริมให้นักเรียนใช้ทรัพยากรของส่วนรวม และใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัดและรู้คุณค่า ส่งเสริมให้นักเรียนไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิด ส่งเสริมให้นักเรียนใช้จ่ายอย่างประหยัด และมีการเก็บออมเงิน ส่งเสริมให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ยอมรับและปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

6) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยส่งเสริมให้นักเรียนเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้นักเรียนตั้งใจและรับผิดชอบในการทำงานให้สำเร็จ ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตน ทุ่มเทในการทำงาน อดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค ในการทำงาน ส่งเสริมให้นักเรียนมีความพยายามแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานให้สำเร็จ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจและชื่นชมผลงานที่ทำสำเร็จ

7) ด้านรักความเป็นไทย เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนในการแต่งกายแบบไทยให้มีสัมมาคารวะกตัญญูทวาทต่อผู้มีพระคุณ ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมไทยกับชุมชนและสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ภาษาไทยและเขียนเลขไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ส่งเสริมชักชวน แนะนำให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจ

8) ด้านมีจิตสาธารณะ เป็นการส่งเสริมผู้เรียนโดยส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครองและครูทำงานด้วยความเต็มใจ ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตอาสาช่วยทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญาโดยไม่หวังผลตอบแทน ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักดูแล รักษา ปกป้องทรัพย์สินสมบัติ และสิ่งแวดล้อมของห้องเรียน โรงเรียน ชุมชนส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของโรงเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

จากการศึกษาแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์สรุปได้ว่า เป็นลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนอันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก ซึ่งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 8 ประการ คือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ

2.2.7 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามคุณธรรมที่คาดหวัง

นอกจากการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์แล้ว โรงเรียนสุรพิณพิทยาศาสตร์ ได้เน้นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามคุณธรรมที่คาดหวังของโรงเรียน สังคมและชุมชน 10 ประการ ประกอบด้วย

1) ความมีวินัย

(1) นักเรียนปฏิบัติตนตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือกติกาต่าง ๆ ของครอบครัว สถานศึกษา ชุมชนและประเทศชาติ

(2) นักเรียนรักษาร่างกายเสื้อผ้าสิ่งของเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมให้สะอาด สวยงาม และเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ

2) ความรับผิดชอบ

(1) นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทั้งหน้าที่เกี่ยวกับตนเองและหน้าที่ต่อส่วนรวม ทำงาน หรือภารกิจที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ

(2) นักเรียนมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายจนเป็นผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามปรับปรุงให้ดีขึ้น

3) ความมุ่งมั่นในการทำงาน

(1) นักเรียนมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามทั้งในด้านการเรียนและด้านการทำงาน ทำงานจนสำเร็จ

(2) นักเรียนมีความอดทนต่ออุปสรรคและความยากลำบากทั้งในด้านการเรียนและด้านการทำงาน ที่ได้รับมอบหมายโดยไม่ทอดทิ้ง

4) ความซื่อสัตย์

(1) นักเรียนเป็นผู้ที่ตรงต่อเวลาต่อหน้าที่ รักษาคำพูด มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่พูดปด ไม่โลภไม่ลักขโมย

(2) นักเรียนเป็นผู้ไม่ใช้เล่ห์กล คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่หลอกลวงผู้อื่น ไม่ทุจริตในการสอบ ไม่ลอกการบ้านเพื่อน

5) ความมีสติและละเอียดรอบคอบ

(1) นักเรียนเป็นผู้รู้จักทำจิตใจให้สงบ มีสมาธิและอารมณ์แจ่มใส

(2) นักเรียนมีความละเอียดรอบคอบในการตัดสินใจ และการทำกิจการงานต่าง ๆ

6) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ

(1) นักเรียนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว

(2) นักเรียนเป็นผู้ที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่นรู้จักแบ่งปันสิ่งของ เข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยความเต็มใจอย่างสม่ำเสมอ

7) ความสุขภาพ

(1) นักเรียนมีกิริยามารยาทเรียบร้อยอ่อนโยนมีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน วางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

(2) นักเรียนแต่งกายสุขภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับกาลเทศะ

8) ความยุติธรรม

(1) นักเรียนมีความยุติธรรมเที่ยงตรง ตัดสินปัญหาด้วยใจเป็นกลาง รักความถูกต้องไม่ลำเอียง

(2) นักเรียนรักษากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อความถูกต้องและความสงบสุขของส่วนรวม ไม่เอาเปรียบหรือถืออภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น

9) ความมีจิตสาธารณะ

(1) นักเรียนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม รักษาและปกป้องสาธารณสมบัติไม่นำของส่วนรวมมาใช้ส่วนตัว

(2) นักเรียนอาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชนและสังคม

10) ความสามัคคี

(1) มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะไม่ทะเลาะวิวาท

(2) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีและสมานฉันท์

2.2.8 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (2550) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม คือ การสร้างเสริมสภาวะภายในจิตใจให้มีความสมบูรณ์ดีงาม และสามารถแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยอาศัยวิธีการที่หลากหลาย

ชาติรี เทียนทอง (2556) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การทำให้ดี ให้เจริญ โดยใช้หลักประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดคุณงามความดี

พระวัชรระ ส่วโร (กสิวัฒน์) (2558) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การฝึกนิสัยที่ต้องฝึกไปตามวัยโดยฝึกกระทำซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัยเริ่มจากฝึกภายนอกไปสู่ภายใน สร้างความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดความรัก และความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเอง

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การเสริมสร้างสภาวะภายในจิตใจให้สมบูรณ์ดีงาม โดยใช้หลักประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดคุณงามความดี เริ่มจากฝึกภายนอกไปสู่ภายใน

ตาราง 6 การสังเคราะห์องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

แหล่งอ้างอิง องค์ประกอบ	การจัดการเรียนการสอน	การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	การใช้แบบอย่างที่ดี	การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน	การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม	การสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหา	การวางแผนดำเนินการ	การกำหนดนโยบายการพัฒนา	การจัดกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตในชุมชน
1. พนิจดา วีระชาติ (2542)					✓				
2. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544)	✓								
3. อภิญญา เวชชยชัย (2544)					✓				
4. ธเนศ ขำเกิด (2544)				✓					
5. สุขพัชรา ชิมเจริญ (2545)		✓							
6. กรมวิชาการ (2546)		✓							
7. กำแหง จิตตะมาก (2548)	✓	✓	✓	✓	✓				
8. กรมศาสนา (2521)	✓								
9. ชำเลือง วุฒิจันทร์ (2524)	✓					✓	✓		
10. สุวิมล ว่องวานิช และ นางลักษณ์ วิรัชชัย (2543)	✓	✓						✓	
11. กรมวิชาการ (2545)		✓							
12. กรมวิชาการ (2553)	✓								
13. วิจิตร สิ้นสิริ (2553)	✓								
14. ทิศนา แคมมณี (2554)	✓								
15. แพง ชินพงศ์ (2554)			✓						
16. ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2555)			✓						
17. สุระ อ่อนแพง (2556)		✓		✓					✓
รวม	8	5	3	3	3	1	1	1	1

จากตาราง 6 สรุปได้ว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนที่ได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่จะสอดคล้องและตรงกัน จึงได้จัดกลุ่มเป็น 5 แนวทางหลัก ๆ ซึ่งประกอบด้วย 1) การพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน 2) การพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3) การพัฒนาด้วยการใช้แบบอย่างที่ดี 4) การพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน และ 5) การพัฒนาด้วยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน

กรมการศาสนา (2521) ได้เสนอรูปแบบการสอนจริยธรรมในห้องเรียนไว้ 7 วิธี คือ การบรรยายหรือปาฐกถา การอภิปราย การแก้ปัญหา การแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม การแสดงบทบาทสมมติ การสืบสวนสอบสวน และการโต้วาที

ชาเลียง วุฒิจันทร์ (2524) ได้กล่าวถึง แนวทางการจัดจริยศึกษาสำหรับโรงเรียนไว้ สรุปพอสังเขปได้ดังนี้

1. จัดโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอนจริยธรรมในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
2. จัดการสอนจริยธรรมตามหลักสูตรโดยสอนให้สอดคล้องกับสังคม จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ไกลตัวนักเรียน
3. จัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนจริยธรรมให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติจริงและสอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ เน้นให้เห็นจริงมากกว่าการสร้างความเชื่อที่มงาย
4. แทรกคตินิยมทั้งในหนังสือแบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบ
5. สอดแทรกจริยธรรมในการสอนทุกวิชาและในทุกกลุ่มประสบการณ์
6. จัดภาพประกอบเรื่องจริยธรรม ทั้งในการสอนและการจัดกิจกรรม
7. ใช้สื่อมวลชนในการให้ความรู้และประสบการณ์ด้านจริยธรรม

สุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย. (2543) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม ดังต่อไปนี้

1. การสอนจริยธรรมโดยตรง

จริยธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นจะต้องมีการสอนกันอย่างจริงจังเป็นจัง โดยจัดให้มีเนื้อหาโครงสร้างที่สอนจะเรียนกันอย่างแน่นอน จัดการเรียนการสอนเป็น 2 แบบ คือ แบบมีโครงสร้างแน่นอน และแบบบูรณาการ มีลักษณะดังนี้

1.1 แบบมีโครงสร้างแน่นอน คือ การจัดการสอนจริยธรรมให้เป็นวิชาขึ้นมา โดยเฉพาะมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนช่วยให้การเรียนบรรลุผลได้รวดเร็วขึ้น

1.2 แบบบูรณาการ หมายถึง การสอนจริยธรรมในลักษณะบูรณาการไปพร้อม ๆ กับเนื้อหาวิชาอื่น คือไม่มีการจัดเนื้อหาทางจริยธรรมขึ้นเป็นพิเศษแต่ครูและบุคลากรเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อยู่แล้ว

เช่น ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี จะต้องพยายามระลึกและควรตระหนักถึงบทบาทในการสอนจริยธรรมของตน และพยายามสอดแทรกแนวนี การสอนในลักษณะนี้จะช่วยให้รับประโยชน์ทั้ง 2 ทาง คือ จะช่วยให้การเรียนจริยธรรมมีความหมายขึ้น เพราะผู้เรียนได้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียนและในขณะเดียวกันก็จะช่วยให้การเรียนเนื้อหาวิชานั้น ๆ มีความสัมพันธ์กันลึกซึ้งขึ้น

2. การสอนจริยธรรมโดยอ้อม

ความเชื่อในแนวนี้นี้มีความคิดว่าจริยธรรมและคุณธรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการสอน แต่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่แทรกซึมเข้าไป วิธีการที่ดีที่สุด คือโรงเรียนจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเรียนรู้จริยธรรมต่าง ๆ ซึมซับได้เองโดยไม่ต้องมีการสอนและบอกกล่าวกัน หากโรงเรียนมีการจัดระบบที่ดี มีหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีผู้เรียนก็จะมีพัฒนาการเรียนรู้ทางจริยธรรมได้มากตามไปด้วยการเสนอแนวการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมตามที่เสนอมาแล้วนี้ มีผู้นำมาใช้ในประเทศไทยกันแล้วทุกแนว แต่ผลที่ได้ยังไม่ชัดเจนนักจึงเป็นเรื่องที่ยังมีการศึกษาค้นคว้าทดลองกันตลอดมา แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดกับผู้เรียน มีดังต่อไปนี้

2.1 การแสดงบทบาทสมมติ (Role play) เป็นกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออก เกิดความรู้สึก ความนึกคิดในการแสดงบทบาทของคนอื่นที่ไม่ใช่ตนเองได้ทดลองหรือฝึกประสบการณ์ในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจในเหตุการณ์ที่สมมติขึ้นมาจากความเป็นจริง การแสดงบทบาทสมมติจะให้ความรู้ความเข้าใจเจตคติที่ยาวนานและลึกซึ้ง และมีเหตุผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของนักเรียนในการปรับและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้เมื่อต้องการเผชิญกับสิ่งเหล่านั้นในเหตุการณ์อาจจะเกิดขึ้นจริงได้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนแต่ละคน

2.2 กรณีตัวอย่าง (Case) เป็นสื่อการสอนที่สร้างขึ้นง่าย มีสาระน่าสนใจให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมมาก ครูสามารถสร้างกรณีตัวอย่างได้หลายรูปแบบ หลายประเภท โดยการเชื่อมโยงเอาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสิ่งแวดล้อมชีวิตประจำวันที่น่าสนใจ ชวนติดตามและยังหาข้อมูลที่เด่นชัดไม่ได้ มาปรับปรุงให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนอย่างมีกระบวนการและขั้นตอนที่เหมาะสมนักเรียนจะได้ฝึกฝนกับการเผชิญเรื่องราว ปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลหลายประเภท หลายเหตุการณ์ในรูปแบบของกิจกรรมการเรียนที่นำหลักกระบวนการกลุ่มมาใช้ นักเรียนจะได้ฝึกฝนกับการคิดวิเคราะห์แยกแยะประเด็นปัญหา มีความคิดเป็นของตนเองเกิดขึ้น รู้จักประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ และตัดสินใจได้อย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผล นอกจากนี้นักเรียนยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ความรู้สึกเจตคติของตนเองต่อผู้อื่นด้วย ได้พัฒนาทักษะการเป็นผู้นำการทำงานกลุ่ม การอภิปรายกลุ่มย่อยและมติของกลุ่ม

2.3 สถานการณ์จำลอง (Simulation) การจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่ดี ต้องมุ่งให้นักเรียนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในสถานการณ์จริง แต่การสอนด้วยสถานการณ์จริงมี ปัญหาและข้อจำกัดในเรื่องการลงทุน เวลา และเหตุการณ์ที่ต้องการ ดังนั้นการใช้สถานการณ์จำลองที่ ครูจัดเตรียมไว้ จะทำให้นักเรียนมีโอกาสทำกิจกรรมด้วยตนเอง ด้วยการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีลักษณะของการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน คิดวิเคราะห์ วินิจฉัยและตัดสินใจด้วยตนเองตาม คุณลักษณะที่สังคมคาดหวัง

2.4 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน หลักการสอน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจริยธรรม เป็นการสอนที่มุ่งให้นักเรียนได้เห็นจริงว่าคุณธรรมทั้งหลายเป็นหลัก ของการปฏิบัติตนโดยชอบ และเป็นแนวทางในการใช้วิธีการที่ถูกต้องเป็นธรรมในการแก้ปัญหาของ ชีวิตประจำวัน ดังนั้น ข่าวและเหตุการณ์ประจำวันจึงเป็นสื่อการสอนอย่างหนึ่งที่ครูนำมาจัดเป็น กิจกรรมการสอนได้ ทั้งที่เป็นกิจกรรมขั้นนำกิจกรรมขั้นสอนและกิจกรรมขั้นสรุปบทเรียน

2.5 กิจกรรมการสอนโดยใช้สื่อการสอน สื่อประเภทของจริง สื่อจำลอง และ สื่อเทคโนโลยีประกอบการบรรยาย

2.6 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เพลง เป็นการสอนที่มุ่งให้นักเรียนได้เกิด จริยธรรม โดยใช้บทเพลงเข้ามาเป็นสื่อประกอบการเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสุขสนาน นำพาไปสู่ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้วย

2.7 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เกม นักเรียนในระดับประถมศึกษาและ มัธยมศึกษาตอนต้น ยังอยู่ในวัยที่ชอบเล่นชอบเคลื่อนไหว หากครูได้นำเกมมาจัดกิจกรรมการสอนด้าน พัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมโดยจัดเป็นกิจกรรมสลับ คือจัดสลับกับกิจกรรมหลักที่ใช้เวลาสอนนาน ๆ เกมเป็นกิจกรรมการเล่นที่มีข้อตกลงหรือกติกาเฉพาะเรื่อง ซึ่งผู้เล่นต้องแสดงความสามารถเฉพาะตน หรือความสามารถในการร่วมใจกันของกลุ่มเพื่อนแข่งขันให้ได้ชัยชนะ การสอนโดยใช้เกมเป็นสื่อนี้ช่วย ให้ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์ที่สนิทสนมกัน นักเรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความคิด และคุณธรรม ในจิตใจของตน นักเรียนเกิดอารมณ์ สนุก ตื่นเต้น การสอนโดยใช้เกมจึงทำให้นักเรียนไม่เบื่อหน่ายต่อ การเรียน

2.8 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการวาดภาพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เกิด ทักษะและจินตนาการในการวาดภาพ เป็นสื่อการสอนที่ส่งผลในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

2.9 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการแสดงละคร เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ครูและนักเรียน มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ นักเรียนมีโอกาสแสดงความสามารถของตนทั้งในด้านการใช้ทักษะภาษา การแสดงสีหน้าท่าทาง การขับทำนองเสนาะ การร้องเพลง รวมไปถึงการฝึกวางแผนงานร่วมกันอีกด้วย นอกจากนี้ยังช่วยให้นักเรียนได้ผ่อนคลายความเคร่งเครียด ได้แสดงความรู้สึกนึกคิดที่เก็บไว้ให้เห็น ตัวอย่างที่มีชีวิตชีวา และได้ปรับตนให้อยู่กับเพื่อน ๆ อย่างมีความสุข

2.10 กิจกรรมการแสดงหุ่น การเชิดหุ่นเป็นกิจกรรมการสอนด้านจริยธรรม ที่มีลักษณะบูรณาการ คือครูและนักเรียนต้องจัดกิจกรรมทางดนตรีเพื่อใช้ทำนอง และเนื้อร้องบรรเลงเพลง ประกอบ นักเรียนต้องฝึกทักษะการเล่านิทาน และฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม กิจกรรมเหล่านี้จึงเกิดผลงานที่ผสมผสานกัน ช่วยสร้างลักษณะนิสัยที่ดีงามแก่นักเรียน นักเรียนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของหุ่นเหล่านั้น หุ่นเป็นตัวแทนของความดีและความชั่ว เรื่องราวที่หุ่นแสดงก็เป็นเรื่องที่เขานำมาดัดแปลงหรือสร้างขึ้นเอง นักเรียนจึงสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของเขาให้หุ่นเป็นผู้แสดง นักเรียนเป็นผู้เชิดหุ่นหรือนักเรียนที่เป็นผู้ดู ต่างก็มีจุดสนใจร่วมกันคือตัวหุ่น ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนิทานที่หุ่นแสดงจึงชัดเจน เหมาะสม สำหรับการอธิบายหลักธรรมที่นำมาสอนให้กระจ่าง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ได้นำเสนอเรื่อง “การสร้างบัณฑิตให้มีจิตสำนึกจริยธรรม” ซึ่งบทความนี้ได้แนะนำครูอาจารย์ให้หวนกลับมาคำนึงถึงระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรมภาคปฏิบัติเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ “ที่ไม่ก่อปัญหา” แต่เป็นคนที่ยึดมั่นค่านิยมที่ดีงามเพื่อสังคมและประเทศชาติ ยืนหยัดในความถูกต้องและดีงามอย่างมั่นคงสิ่งที่ครูอาจารย์ควรปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

1. แทรกหัวข้อจริยธรรมประยุกต์ในทุกวิชาที่สอน หลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรมีการสอนจริยธรรมแทรกเป็นส่วนหนึ่งของทุก ๆ วิชาในลักษณะประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิชานั้น ไม่จำเป็นต้องแยกสอนวิชาจริยธรรมต่างหาก แต่เป็นบทหนึ่งในหลักสูตรนั้น เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ อุตสาหกรรม หากหลักสูตรทั้งหมด 15 บท ใน 1 บท จะต้องกล่าวถึงปัญหาจริยธรรมในอุตสาหกรรม โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าการดำเนินอุตสาหกรรมภายนอกเป็นอย่างไร และจริยธรรมที่ถูกต้องเป็นอย่างไร รวมทั้งชี้ให้เห็นแนวทางและจุดยืนที่นักศึกษาจะสามารถประยุกต์ใช้ได้เมื่อเรียนจบออกไป ชี้ให้เห็นประเด็นทางคุณธรรมและจริยธรรมว่าส่งผลเสียหายมากน้อยเพียงใด การสอนเช่นนี้จะทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญ เกิดความเข้าใจและเห็นมิติคุณธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียน และรู้หลักการในการดำเนินชีวิตจริงด้วย

2. สอนเชิงบูรณาการวิชาสาขาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยง ที่นักศึกษาจะสามารถใช้จริยธรรมได้อย่างถูกต้องในสังคมต่อไปได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจโลก สังคม และชีวิต เพื่อที่จะไม่ทำร้ายผู้อื่น เช่น นักศึกษาวิชานิติศาสตร์ต้องมีความรู้ในเรื่องของกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เพื่อจะได้ไม่ใช้ฐานันดรของตนหมิ่นประมาทหรือทำร้ายผู้อื่น นักเศรษฐศาสตร์ต้องเข้าใจลักษณะพื้นฐานทางสังคมวิทยาของสังคมไทย เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีความเข้าใจความเป็นไทย เป็นต้น นักศึกษาจึงต้องมีความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ ด้วย โดยมีการศึกษาเชิงบูรณาการวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

3. สอนวิชาจริยธรรมประยุกต์ “ลึกซึ้ง” เป็นวิชาเฉพาะของสาขาวิชาจริยธรรมของแต่ละสาขาวิชา ควรมีวิชาที่แยกออกมาเฉพาะด้วย โดยมุ่งเน้นที่จะกล่าวถึงคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณในวิชานั้น ๆ เพื่อให้เกิดความลึกซึ้งในการตอบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมที่เกิดขึ้นในสภาพปัจจุบัน และร่วมกันพยายามหาทางออกในแนวทางที่ถูกต้อง โดยชี้ให้เห็นว่าการขาดจริยธรรมในปัจจุบันรุนแรงเพียงใด และหากระบบธุรกิจทั้งหมดปราศจากจรรยาบรรณ จะเกิดผลร้ายอย่างไรกับตนเอง องค์กร

และประเทศชาติ ขณะเดียวกันก็ควรสอนให้รู้ซึ่งถึงปรัชญาเบื้องหลังของวิชานั้น ๆ ที่ส่วนใหญ่จะไม่มุ่งเพียงแค่ประกอบอาชีพแต่มุ่งเพื่อการเรียนรู้ และการรับใช้สังคมเป็นหลัก

4. สนับสนุนให้นักศึกษาทำกิจกรรมสร้างสรรค์จริยธรรม สถาบันการศึกษาควรมีการสนับสนุนให้นักศึกษาทุกคนเข้าร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในความดีงามในคุณค่าการเสียสละเพื่อผู้อื่นผ่านประสบการณ์การช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ผู้ตกทุกข์ได้ยากลำบากเดือดร้อนเช่น นักศึกษามีโอกาสช่วยแก้ปัญหา ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจสามารถนำความรู้ที่เรียนไปช่วยคนได้จริง ๆ เขาก็จะรู้สึกประทับใจในประสบการณ์ของคุณธรรมจริยธรรมที่เขาได้อยู่ที่นั่น สิ่งนี้จะติดตรึงอยู่ในดวงใจ ในความคิดของเขา เมื่อจบการศึกษาออกไปทำงานก็จะมี ความปรารถนาใคร่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ

5. สอนด้วย “แบบอย่างชีวิต” ของอาจารย์ผู้สอน สภาพจริยธรรมที่ตกต่ำเช่นนี้ เกิดขึ้นในทุกระดับชั้นของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในระดับผู้นำของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ครูบาอาจารย์ พ่อแม่ สื่อมวลชน บุคคลเหล่านี้ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี อาจารย์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการอบรมบ่มนิสัยให้ความรู้แก่ศิษย์ ควรจะเป็นผู้ที่ประพฤติตนแบบผู้ทรงศีล มีวัตรปฏิบัติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ได้สามารถสอน บริหารงานด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างชนิดที่เรียกว่า Management by example เนื่องจากการกระทำหรือการปฏิบัติเป็นกิจวัตรจนติดเป็นนิสัยนั้นมีน้ำหนักมากกว่าคำพูดที่สอนไปพูดไปปาว ๆ แต่ทำไม่ได้มากมายนัก เมื่ออาจารย์ตระหนักดีว่าตนเองมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนิสิต นักศึกษามากเพียงใด ก็ควรมีความสำรวมระวัง ไม่ประพฤติตนไปในทางชั่วช้าเสียหาย ให้เด็กเลียนแบบ หรือนำไปพูดติดใจนินทาได้ อาจารย์นั้น เทียบไปแล้วก็ใกล้ๆ กันกับผู้พิพากษา ที่ต้องวางตัว รักษาตัว รักษาความห่างระหว่างอาจารย์กับศิษย์ไว้ในระยะที่พอเหมาะ หากไปเข้าวังค่อมเหล่าเที่ยวฟังเพลง หรือเข้าช่องหาความสุขจากนารีด้วยกันกับศิษย์แล้ว ความเชื่อถือศรัทธา เคารพก็ย่อมลดลงไปเป็นธรรมดา ผู้พิพากษานั้น ต้องระมัดระวังตนอย่างยิ่ง เช่นไม่ไปดื่มสุราตามร้านอาหารริมทางให้เป็นที่น่าประเจิดประเจ้อ ไม่รับของขวัญจากจำเลย หรือทนายความ เป็นต้น

การที่ต้องรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพไว้อย่างยิ่งยวดนี้ทำให้บุคคลในหลายๆ แวดวงวิชาชีพ ต้องมีความสมถะ วางตนไว้ให้เหมาะสมและห่างไกลจากอบายมุขทั้งหลายทั้งปวง จึงจะทรงความศักดิ์สิทธิ์แห่งวิชาชีพของตนไว้อย่างสูงส่งน่าเคารพนับถือได้

กำแหง จิตตะมาก (2548) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วย การสอนโดยตรงในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การสอนสอดแทรกในรายวิชาอื่นที่ตนเองสอน การสอนบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระอื่น การสอนเน้นการอภิปรายและแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม การสอนโดยการใช้ตัวแบบและกรณีตัวอย่าง การสอนโดยการใช้ปฏิบัติในสถานการณ์จำลอง และการสอนโดยการใช้การปรับพฤติกรรม

กรมวิชาการ (2553) ได้ทดลองใช้รูปแบบการสอนจริยธรรม รูปแบบ คือการปรับพฤติกรรม และการสอนแบบเสริมสร้างเจตคติ ซึ่งการสอนแต่ละรูปแบบมีสาระสำคัญ คือรูปแบบการปรับพฤติกรรมเป็นวิธีสอนโดยการประยุกต์หลักพฤติกรรมไปใช้สอน เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดจริยธรรมที่ต้องการ ส่วนรูปแบบการสอนเสริมสร้างเจตคติเป็นวิธีสอนที่เน้นตัวนักเรียน ทั้งจิตใจ และการกระทำด้วยการพยายามส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนที่มีมาโดยกำเนิดและครูพยายามหาทางให้นักเรียนใช้การสังเกต ควบคุมกับความรู้ผสมผสานกับความรับผิดชอบในการเรียนรู้ นั่นคือพยายามหาทางให้นักเรียนเกิดเจตคติขึ้นในตัวเองเสียก่อน เมื่อเขาพอใจก็จะรับผิดชอบโดยครูไม่ต้องบอก โดยให้เขาใช้ความคิดและการตัดสินใจควบคุมกันไปด้วย ผลการวิจัยในครั้งนี้ให้ข้อสรุปว่ารูปแบบการสอนโดยการปรับพฤติกรรมให้ผลเหนือกว่ารูปแบบการสอนโดยการสร้างเจตคติในการสอนจริยธรรมระดับประถมศึกษา แต่ในระดับมัธยมศึกษา รูปแบบการสอนทั้งสองรูปแบบให้ผลไม่ต่างกัน และในการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา ที่นำมาทดลองใช้ในการวิจัยได้ผลในทางที่ดีมากกว่ารูปแบบการสอนปกติ นอกจากนี้คณะครูผู้วิจัยก็เน้นว่าการสอนเสริมสร้างจริยธรรมที่จัดขึ้นประสบผลสำเร็จมากกว่าระดับประถมศึกษาและ ประสบผลสำเร็จปานกลางในระดับมัธยมศึกษา ทั้งนี้เป็นการชี้แนะว่าการปลูกฝังจริยธรรมน่าจะจัดทำกันอย่างเข้มแข็งจริงจัง ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นระยะที่ สามารถเพิ่มพูนคุณสมบัติจริยธรรม

วิจิตร สินสิริ (2553) ได้ให้ข้อเสนอแนะถึงวิธีการสอนเพื่อปลูกฝังจริยธรรมว่า วิธีหนึ่งที่น่าจะใช้ได้ คือ วิธีการสอนที่เน้นปฏิบัติ โดยสอนตามระดับการสอน ดังนี้ ระดับแรก คือ สอนให้จำ ระดับที่ 2 สอนให้เข้าใจ ระดับที่ 3 สอนให้สำนึก ระดับที่ 4 สอนให้นำไปปฏิบัติประยุกต์ใช้ให้ถูกต้อง และระดับที่ 5 ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการสอนจริยศึกษา คือสอนให้ติดเป็นนิสัย

ทิศนา ขมมณี (2554) ได้กล่าวถึงการสอนจริยศึกษาว่า ควรจะสอนในแนวทางดังนี้ สอนให้เข้าใจ สอนให้เกิดความสำนึกในคุณค่าและเกิดทัศนคติที่ดี สอนให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยการให้ทดลองปฏิบัติจริง สอนโดยแนะแนวทางให้ได้ตัดสินใจเองแล้วรู้จักประยุกต์ใช้ได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน หมายถึงการนำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมมาสอดแทรกเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถจัดทำได้ 2 แนวทางดังนี้

1) จัดการเรียนการสอนโดยตรง โดยการจัดให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

1.1 แบบมีโครงสร้างแน่นอน เป็นการจัดการสอนจริยธรรมให้เป็นวิชาขึ้นมา มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอน มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนช่วยให้การเรียนบรรลุผลได้รวดเร็วขึ้น และมีการวัดและประเมินผลผู้เรียนอย่างหลากหลาย

1.2 แบบบูรณาการ เป็นการจัดสอนจริยธรรมในลักษณะบูรณาการไปพร้อมกับเนื้อหาวิชาอื่น

2) การสอนจริยธรรมโดยอ้อม โดยใช้รูปแบบการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี และควรมีการจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอน เช่น จัดให้มีการแสดงบทบาทสมมุติ การสร้างสถานการณ์จำลอง

การใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน การใช้เพลง การใช้เกม การวาดภาพ การแสดงละคร การแสดงหุ่น กรณีตัวอย่าง การพาไปศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากรมาบรรยายและรวมทั้งใช้อุปกรณ์การสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด

2. การพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

สุระ อ่อนแพง (2556) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในส่วนของกิจกรรมตามวิถีชีวิตในโรงเรียนเน้นกิจกรรมปฏิบัติเป็นนิสัยและเชื่อมโยงวิถีชีวิตในครอบครัว ทั้งในกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดกิจกรรมในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนควรจัดให้อย่างทั่วถึงทุกคน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งกาย สติปัญญา จิตใจ ตามสภาพแห่งบุคคลและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมทั้งในและนอกสถานศึกษา กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมแนะแนว ก็จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาอย่างสมบูรณ์รอบด้าน

กำแหง จิตตะมาก (2548) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย การจัดกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ วันสำคัญทางศาสนา เข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมประจำวันหน้าเสาธง การละหมาดประจำวัน และการแข่งขันกีฬา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้บอกถึงแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ไว้ในหนังสือแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น การบูรณาการโครงการ องค์กรความรู้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นต้น
2. จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ ความสามารถความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เช่น ชมรมทางวิชาการต่างๆ เป็นต้น
3. จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น
4. จัดกิจกรรมประเภทบริการด้านต่างๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เช่น บริการห้องสมุด เพื่อนช่วยเพื่อน สหกรณ์ พยาบาล เป็นต้น

กิจกรรมต่อไปนี้เป็นกิจกรรมที่สถานศึกษาอาจเสนอแนะต่อผู้เรียน

1. กิจกรรมสร้างเสริมนิสัยการทำประโยชน์เพื่อสังคม เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมนิสัยการทำประโยชน์เพื่อสังคม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อการทำประโยชน์เพื่อสังคม เห็นแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้
2. กิจกรรมสร้างเสริมความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเอง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสำรวจ วิเคราะห์ประเมินตนเองตามความเป็นจริง จนกระทั่งรู้จักเข้าใจ ยอมรับ ควบคุมและพัฒนาตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รู้ว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่าสามารถสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

3. กิจกรรมเพื่อนที่แสนดี เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถปรับปรุงตนเองในการปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อนได้

4. กิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพทางอารมณ์ ศิลธรรมและจริยธรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพทางอารมณ์ เขavnปัญหาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ อารมณ์และสังคม ทำให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นคนดี มีปัญญาและมีความสุข

5. กิจกรรมบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา เป็นกิจกรรมมุ่งส่งเสริมให้รักการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ส่วนรวม และมีความสามารถในการให้บริการ มีทักษะในการให้คำปรึกษาเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ให้การแนะแนวและให้คำปรึกษาเบื้องต้นได้ และเป็นการทำประโยชน์ให้แก่สังคม

6. กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะด้านรู้จักตนเอง ทักษะการแสวงหาและใช้ข้อมูล ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการ ทักษะการมีวิสัยทัศน์ ทักษะการกล้าเสี่ยงอย่างมีเป้าหมายและคุณธรรม ทักษะการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะการปรับตัว ทักษะการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข เพื่อช่วยให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถจัดการกับความต้อการความขัดแย้ง อุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆให้ดีขึ้นได้

7. กิจกรรมฉลาดคิดฉลาดใช้ เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมพัฒนาการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจเลือกบริโภคโดยยึดหลักประโยชน์ ประหยัดและปลอดภัย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริโภคในชีวิตประจำวันได้

8. กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพในการเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมประสิทธิภาพในการเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้อของตนเองได้เต็มตามศักยภาพ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียน มีนิสัยในการเรียนที่ดี เห็นคุณค่าของการแสวงหาความรู้ มีเทคนิคและวิธีการเรียนรู้ที่ดี รู้ปัจจัยส่งเสริมการเรียนที่ดี และวางแผนการศึกษาและอนาคตของตนเองได้

9. กิจกรรมสร้างเสริมนิสัยรักการทำงาน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมนิสัยรักการทำงาน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกฝังค่านิยมนิสัยรักการทำงาน แสดงถึงความพึงพอใจ เพียรพยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และมีความภาคภูมิใจในผลงานของตน

10. กิจกรรมศิลปินนิกอ่าน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียง ร้อยแก้วหรือร้อยกรองตามความสนใจของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถอ่านออกเสียงได้ถูกต้องตามหลักการอ่าน และได้เรียนรู้สาระต่างๆ ตามความสนใจ

11. กิจกรรมพิทักษ์ป่า เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน และฝึกทักษะในการเป็นผู้ช่วยเหลือ แสดงความเมตตากรุณา ทุกคนร่วมกันปฏิญาณตนเพื่อปฏิบัติตาม

กฎผู้บำเพ็ญประโยชน์ ได้เรียนรู้กระบวนการกลุ่มในการอยู่ร่วมกัน สามารถค้นพบความสามารถ สนใจ และเรียนรู้ทักษะใหม่ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

กรมวิชาการ (2545) กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสนใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิดช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง แบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้เป็น 2 ลักษณะ

1. กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจ ตามความต้องการของผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อการค้นพบความถนัดความสนใจของตนเอง และพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนพัฒนาทักษะของสังคม และปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

2. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และรักษาดินแดน เป็นกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่าง ๆ นำไปสู่พื้นฐานการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งกระบวนการจัดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ ยุวกาชาด สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกรมการรักษาดินแดน ในทางปฏิบัติสถานศึกษาควรจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้มีความกว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและใช้ศักยภาพที่มีในตนเองอย่างเต็มที่ เลือกตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับตนเอง สามารถวางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ เน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรมและจริยธรรม รู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีเพื่อปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างดี และมีความสุข เช่น กิจกรรมการสร้างเสริมความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเอง กิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรมและจริยธรรม กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้สามารถหลอมเข้าไปในการจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ในลักษณะของการเข้าค่ายต่าง ๆ หรืออาจแยกจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะทางได้ เช่น จัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ โดยมุ่งเป็นการฝึกระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กิจกรรมชมรมวิชาการ มุ่งเสริมสร้างประสบการณ์ความชำนาญเฉพาะเรื่องที่ถนัดและสนใจจากการเรียนรู้กลุ่มสาระต่าง ๆ ชุมนุมต่าง ๆ เพื่อการร่วมกันคิดค้นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ก่อให้เกิดความสนุก ความสุข และพัฒนาทักษะทางสังคม ทั้งนี้แม้จะแยกจัดกิจกรรมเฉพาะทางก็สามารถบูรณาการกิจกรรมแนวนี้เข้าไว้ด้วย เพื่อให้ค้นพบศักยภาพของตนเอง

สุขพัชรา ชัมเจริญ (2545) ให้ความเห็นว่าลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์การเรียนรู้เชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น สำหรับกิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียน มุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา สร้างเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมทั้งกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง แบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้ 2 ลักษณะ

1) กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจตามความต้องการของผู้เรียน กิจกรรมที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อการค้นพบความถนัดความสนใจของตนเอง และพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพตลอดจนการพัฒนาทักษะของสังคม และปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

2) กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่างๆ นำไปสู่พื้นฐานการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งกระบวนการจัดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ ยุวกาชาด สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกรมการรักษาดินแดน ในทางปฏิบัติสถานศึกษาจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆที่เกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้มีความกว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและใช้ศักยภาพในตนเองอย่างเต็มที่ เลือกตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเอง สามารถวางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ เน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ ศิลธรรม และจริยธรรม รู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างดีและมีความสุข เช่น กิจกรรมการสร้างเสริมความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเอง กิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศิลธรรม และจริยธรรม กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพทางการเรียน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ สามารถหลอมเข้าไปในการจัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ ในลักษณะของการเข้าค่ายต่างๆ หรืออาจแยกจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะทางได้ เช่น จัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ โดยมุ่งการฝึกระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กิจกรรมชมรมวิชาการ มุ่งเน้นประสบการณ์ความชำนาญเฉพาะเรื่องที่ถนัดและสนใจจากการเรียนรู้

กลุ่มสาระต่างๆ ชุมนุมต่างๆ เพื่อการร่วมคิดค้นกิจกรรมเฉพาะทางก็สามารถบูรณาการกิจกรรม และแนวเข้าไว้ด้วย เพื่อค้นพบศักยภาพของตนเอง

สรุปได้ว่า การพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หมายถึง การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิดช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบ รู้สิทธิ และหน้าที่ของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย 3 กิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้ เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ ปฏิบัติการแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดน กิจกรรมตามความถนัดความสนใจตามความต้องการของผู้เรียน

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตน ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่น ตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร

3. การพัฒนาด้วยการใช้แบบอย่างที่ดี

กำแหง จิตตะมาภ (2548) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาด้วยการใช้ตัวแบบที่ดีซึ่งประกอบด้วย การให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนรุ่นพี่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การเชิญบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ดีเด่นตรงกับที่โรงเรียนต้องการพัฒนา มาให้การอบรมนักเรียนเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ขอความร่วมมือผู้ปกครองให้ช่วยประพฤติปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ และเชิญบุคคลที่ได้รับคัดเลือกให้ เป็นพ่อดีเด่น แม่ดีเด่น เข้าร่วมกิจกรรมวันพ่อ วันแม่แห่งชาติ ที่โรงเรียนจัดขึ้น พร้อมกล่าวประวัติยกย่อง เชิดชูความดีเป็นแบบอย่างกับนักเรียน

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จได้นั้น ขึ้นอยู่กับการเอาใจใส่ ของผู้บริหารและครูและบุคลากรต่อการพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตวิญญาณ ความรู้สึกนึกคิด การรับรู้ และการแสดงออกต่างๆ ด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนที่เห็น เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งหากไม่มีแบบอย่างหรือตัวอย่างที่ดีแล้ว การอบรมสั่งสอนเพียงอย่างเดียวอาจไม่ ส่งผลต่อการเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้นแบบอย่างของผู้ครุฑธาจะต้องมีความสอดคล้อง กับสิ่งที่เขาสอนผู้อื่น

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดีได้นั้น จำเป็นต้อง อาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน ตั้งแต่ผู้บริหารและครูทุกคนที่ต้องรับผิดชอบ ร่วมกันด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี ในช่วงเวลาที่กำลังเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ ในขณะที่อยู่ในโรงเรียน

แพง ชินพงค์ (2554) กล่าวว่าหากอยากให้ลูกดีอย่างไร พ่อแม่ก็ต้องดีให้ได้เช่นนั้น การเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกต้องดีให้ได้ทั้งความคิดและการกระทำ พ่อแม่บางคนคิดดีแต่ทำไม่ดี เช่น คิดว่าควับุหรี่ทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นแต่ก็ยังสูบบุหรี่ หรือทำดีแต่คิดไม่ดี เช่น พุดจายกย่องเชิดชูคนอื่น แต่ทำเพราะคิดอยากให้ตนได้ดีในหน้าที่การงาน แบบนี้ก็สอนลูกไม่ได้ เพราะเป็นการหน้าไหว้ หลังหลอก ดังนั้น การเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกดีตาม ต้องทั้งคิดดีและทั้งทำดีควบคู่กันไป และสอนให้ลูกรู้ว่าหากเราอยากให้คนอื่นทำดีกับเรา เราก็ต้องทำดีกับเขาก่อนด้วยความจริงใจ เช่นนี้ลูกก็จะถูกหล่อหลอมให้คิดดี ทำดีตามพ่อแม่ได้อย่างแน่นอน

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2555) กล่าวถึง การเป็นแบบอย่างที่ดีไว้ว่า การเป็นแบบอย่างที่ดี เด็กจะเรียนรู้การเป็นคนดีหรือเป็นคนไม่ดีผ่านการประพฤติปฏิบัติของพ่อแม่ ครูและบุคคลใกล้ชิด เด็กมักเอาอย่างการกระทำของผู้ใหญ่ มากกว่าการสอนด้วยคำพูด ดังนั้นครูและบุคคลใกล้ชิดควรเป็นแบบอย่างในการประพฤติดี หากอยากให้เด็กดีอย่างไร ผู้ใหญ่ก็ต้องดีให้ได้เช่นนั้น การเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กต้องดีให้ได้ทั้งความคิดและการกระทำ และสอนให้เด็กรู้ว่าหากเราอยากให้คนอื่นทำดีกับเรา เราก็ต้องทำดีกับเขาก่อนด้วยความจริงใจเช่นนี้เด็กก็จะถูกหล่อหลอมให้คิดดีทำดีตามผู้ใหญ่ได้อย่างแน่นอน

สรุปได้ว่า การพัฒนาด้วยการใช้แบบอย่างที่ดี หมายถึง การแสดงออก การประพฤติและปฏิบัติ ในด้านบุคลิกภาพทั่วไป การแต่งกาย กิริยา วาจา และจริยธรรมที่เหมาะสม แบ่งได้เป็น 3 แนวทาง ดังนี้

- 1) การให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากรประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างสม่ำเสมอ และจริยธรรมที่เหมาะสมกับความเป็นครูจะทำให้ผู้เรียนเลื่อมใสศรัทธาและถือเป็นแบบอย่าง
- 2) การให้นักเรียนรุ่นพี่ประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งด้านความคิดและการกระทำ
- 3) การให้พ่อแม่ ผู้ปกครองประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งด้านความคิดและการกระทำ

4. การพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

ธเนศ ขำเกิด (2544) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม ภายในสถานศึกษาว่า บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีของสถานศึกษาจะมีส่วนในการเสริมสร้างความคิดและคุณธรรมต่างๆ ที่เราต้องการ หากการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาเป็นไปด้วยดีแล้ว สถานศึกษาก็จะเป็นสถานที่สร้างความทรงจำที่รื่นรมย์ ตรงตามความต้องการตามวัยของนักเรียน นักเรียนจะศึกษาเล่าเรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ เต็มความรู้ความสามารถ รู้สึกชื่นชมกับความงามของโลกรอบ ๆ ตัว มีความรักและเข้าใจตนเอง และสร้างความงามให้แก่คนอื่น

กำแหง จิตตะมาก (2548) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ให้สะอาดร่มรื่น สวยงาม และเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการติดข้อความ คติธรรม สุภาพเชิด ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ไว้ตามต้นไม้ อาคารเรียน

อาคารประกอบห้องเรียน ห้องปฏิบัติการในบริเวณโรงเรียน มีการจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ มีการจัดห้องจริยศึกษาโดยเฉพาะเพื่อให้นักเรียนได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ความสำคัญของสภาพแวดล้อม คือ อิทธิพลที่มีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในช่วงอายุแห่งการเรียนรู้ และการซึมซับคุณลักษณะต่างๆ จากการพบเห็นหรือการสังเกต

ดังนั้น การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้วยวิธีการจัดการสภาพแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน มีความสำคัญต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนเป็นอย่างมาก

จากความสำคัญของสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ดีที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียน แสดงให้เห็นว่าการที่นักเรียนอยู่ร่วมกับผู้ปกครอง และการคลุกคลีกับสังคมไม่ว่า จะเป็นในโรงเรียน ครู เพื่อนฝูง และชุมชน มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน โรงเรียนจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ดี เช่น จัดอาคารสถานที่ให้มีความสะอาดน่าอยู่และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอ มีคติข้อคิดเตือนใจ นักเรียนก็จะซึมซับในสิ่งดีๆ ฝังลึกไว้ในจิตใจ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ผู้บริหารและครูและบุคลากรต้องร่วมมือกันปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในด้านการปฏิบัติงาน การปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อบุคคล เพื่อให้นักเรียนได้ซึมซับคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

สุระ อ่อนแพง (2556) กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศและแหล่งเรียนรู้ ทั้งในและนอกโรงเรียนนั้นต้องเหมาะสม ร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย เน้นความสะอาดของสภาพแวดล้อมเป็นหลัก โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมดูแลรับผิดชอบ ถือเป็นกิจกรรมตามวิถีชีวิตในโรงเรียน เพื่อเป็นการเสริมสร้างความสะอาดที่กายไปสู่ใจ ใจที่สะอาด สว่าง สงบยอมเสริมสร้างสติปัญญา

สรุปได้ว่า การพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง การจัดสิ่งแวดล้อมภายในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการให้มีความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และเป็นระเบียบเรียบร้อย มีข้อคิด ข้อเตือนใจ เช่น ป้ายต่าง ๆ ติดไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน จะช่วยเสริมสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมของนักเรียน มีการจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำและมีการจัดห้องจริยศึกษาโดยเฉพาะ เพื่อให้นักเรียนได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน

5. การพัฒนาด้วยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน มีความสำคัญมาก เนื่องจากการดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนจะสัมฤทธิ์ผลได้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการหาแนวทางพัฒนาส่งเสริมให้นักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมอันพึงประสงค์ อีกทั้งโรงเรียนต้องมีนโยบายที่ชัดเจนและต้องได้รับการสนับสนุนในเรื่องบุคลากร

ที่มีความสามารถทางด้านจริยธรรมเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดีตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรและเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรมที่สังคมและประเทศชาติต้องการ

พินิจดา วีระชาติ (2542) ได้กล่าวถึงวิธีการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ว่าวิธีการที่โรงเรียนจะสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมีอยู่หลายขั้นตอนโดยอาจเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้านหรือผู้ปกครอง ซึ่งโรงเรียนสามารถดำเนินการ ได้ดังนี้

1. จัดให้มีการประชุมพิเศษผู้ปกครองของนักเรียนในวันเปิดภาคเรียนโดยชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาและการดำเนินงานของโรงเรียน ทั้งด้านการสอน การอบรมปณิธาน และการพัฒนาต่างๆ
2. เชิญผู้ปกครองมาเยี่ยมชมโรงเรียน เช่น มาชมการเรียนการสอน ชมการแสดงของนักเรียน ชมนิทรรศการที่โรงเรียนจัดขึ้น เป็นต้น
3. เชิญผู้ปกครองมาร่วมแก้ไขปัญหบางอย่างเกี่ยวกับตัวเด็ก เช่น เด็กก้าวร้าว เด็กติดยาเสพติด ฯลฯ
4. ให้ครูไปเยี่ยมผู้ปกครองและนักเรียนที่บ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและมีความสนิทสนมซึ่งกันและกัน
5. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เช่น เชิญมาเป็นวิทยากรในเรื่องที่เขามีความถนัด และความชำนาญสูง เชิญมาเป็นกรรมการในงานที่โรงเรียนจัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันกีฬา การจัดงานประเพณีหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่สนใจร่วมกัน ถ้าเป็นไปได้อาจเชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนงานของโรงเรียน ทั้งในด้านหลักสูตร อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน
6. จัดตั้งสมาคมครูและผู้ปกครองขึ้น เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน ให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

อภิญา เวชชยชัย (2544) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และสถานศึกษา ดังนี้

1. รูปแบบสำคัญของการมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และสถานศึกษาในปัจจุบันมีหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือ ขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของครอบครัวที่ให้ความสนใจ และร่วมคิดค้นสร้างรูปแบบที่เหมาะสมร่วมกัน

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และสถานศึกษาที่เป็นปัจจุบันมีหลากหลายลักษณะ ได้แก่ ความสนใจส่วนบุคคล ได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครองที่มีความสนใจต่อผลการเรียน ความประพฤติ การปรับตัว และปัญหาอื่นๆ ในตัวลูกหลานตนเองเป็นเบื้องต้น

2.1 ลักษณะกลุ่มพ่อแม่ที่รวมตัวกันเองจากความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เป็นพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็ก ๆ ที่เรียนห้องเดียวกัน มีโอกาสพบกันบ่อยๆ และพัฒนาเป็นกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ

2.2 ลักษณะกลุ่มพ่อ แม่ที่รวมตัวกันจากการเข้าร่วมกิจกรรมบางด้านของโรงเรียน เช่น เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในโรงเรียนช่วยงานโรงเรียนด้านต่าง ๆ การเป็นวิทยากรพิเศษ การช่วยสอน เป็นต้น

2.3 ลักษณะกลุ่มที่พ่อ แม่ผู้ปกครองที่ร่วมงานกับโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ตามรูปแบบและโครงสร้างที่โรงเรียนและสถานศึกษากำหนดไว้แล้ว เช่น เข้าร่วมในฐานะกรรมการระดับห้องระดับชั้น กรรมการเครือข่ายผู้ปกครอง กรรมการสมาคมผู้ปกครองและครู เป็นต้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับโรงเรียนจึงเป็นการส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้ปกครองได้รับทราบความเป็นไปภายในโรงเรียน และมีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของเด็กทุกๆ ด้าน อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและรับทราบความเป็นไปเกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ซึ่งเป็นการสานสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน

หลังจากที่สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียนได้แล้ว โรงเรียนควรขยายความสัมพันธ์ไปสู่ชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์กิจการต่างๆ ของโรงเรียนให้ชุมชนทราบ สร้างความเชื่อถือและความมั่นใจ ตลอดจนความนิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน โดยการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษา สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนหรือให้ความช่วยเหลือกิจการของโรงเรียน โรงเรียนอาจจะประเมินความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการศึกษา และสนองความต้องการดังกล่าวให้ได้มากที่สุด และพยายามทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในทางวิชาการ และการพัฒนาท้องถิ่น

กำแหง จิตตะมาก (2548) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาด้วยการนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนซึ่งประกอบด้วย การเชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ ทำได้ด้วยการสร้างความตระหนักและมีส่วนร่วมตัดสินใจ เผยแพร่และแจ้งข้อมูลข่าวสารความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการอบรมสั่งสอนและลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองอบรมสั่งสอน และแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนให้ทางโรงเรียนทราบเชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติที่โรงเรียนจัดขึ้น

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนถือว่ามีผลอย่างยิ่งในการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมก็เช่นเดียวกัน ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันในการปลูกฝัง ส่งเสริม พัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ตามความต้องการของโรงเรียนและชุมชน

สรุปได้ว่า การพัฒนาด้วยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้านหรือผู้ปกครอง เช่น จัดให้มีการประชุมพิเศษผู้ปกครองของนักเรียนในวันเปิดภาคเรียน เชิญผู้ปกครองมาเยี่ยมชมโรงเรียน เชิญผู้ปกครองมาร่วมแก้ไขปัญหบางอย่างเกี่ยวกับตัวเด็ก ให้ครูไปเยี่ยมผู้ปกครองและนักเรียนที่บ้าน ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน หรือจัดตั้งสมาคมครูและผู้ปกครองขึ้น เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดีตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรและเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรมที่สังคมและประเทศชาติต้องการ

2.2.9 คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ในโรงเรียนสุรพิณฑ์พิทยา อำเภอลำตวน จังหวัดสุรินทร์

1) วินัย

1.1 ความหมายของวินัย

นักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของวินัยแตกต่างกันออกไป ดังนี้
ใจจริง บุญเรืองรอด (2542) กล่าวถึง วินัย ว่าเป็นปทัสถานทางสังคมที่ไม่ใช่เป็นเรื่องแสดงสภาวะเฉพาะคน หากสถานศึกษากำหนดปทัสถานไว้อย่างไร ครู อาจารย์จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยเหตุผลที่ว่า การสอนด้วยการกระทำยินยอมได้ผลมากกว่าพูดอย่างเดียว ที่สำคัญคือวินัยนั้น ไม่ใช่เรื่องของนักเรียนเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของทุกคน เมื่อนักเรียนพ้นจากความเป็นนักเรียนแล้วต้องถือปฏิบัติต่อไป สังคมไทยจึงได้ชื่อว่าเป็นสังคมของผู้มีวินัย

กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลงที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เห็นแนวทางในการให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่น มีความสุขความสำเร็จโดยอาศัยการฝึกให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง

จุไรรัตน์ แสนวัง (2543) ให้ความหมายของวินัยว่า วินัย หมายถึง กฎระเบียบข้อบังคับ สถานศึกษากำหนดขึ้น เพื่อให้ให้นักเรียนศึกษาได้ปฏิบัติให้เป็นรูปแบบและแนวทางเดียวกัน โดยตัวของนักเรียนเองภายใต้การกำกับดูแลของครูอาจารย์

รัตนภรณ์ พลชา (2544) ให้ความหมายของวินัยว่า วินัย หมายถึง ข้อปฏิบัติตน สำหรับควบคุมความประพฤติของบุคคล เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จิตติมา จักรเพชร (2544) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า วินัย หมายถึง ระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับที่สังคมกำหนดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางสำหรับบุคคลในสังคมเป็นสิ่งควบคุมให้บุคคลตกอยู่ในระเบียบแบบแผนเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อความเป็นระเบียบความสงบสุขของสังคม

อดุลย์ศักดิ์ ทองดี (2546) ได้สรุปความหมายของวินัยไว้ว่า วินัย เป็นข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติส่วนรวมของคนในชาติที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

ปรีชา รโยธา (2546) ได้ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า วินัย หมายถึง คุณสมบัติที่ดีงาม ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถแสดงออกมาได้ทั้งอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากสามัญสำนึกภายในจิตใจที่ได้รับการอบรม ปลูกฝัง ซึมซาบของมนุษย์ในสังคมด้วยความสมัครใจ และ

มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งที่ดี ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ซื่อตรง มีเมตตา ใจกว้าง มีเหตุผล มีความกล้า เชื่อมมั่นในตนเอง มีความอดทนโดยที่สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะติดตัวในแต่ละบุคคลอย่างถาวร

สุรจิต คำมะสอน (2548) วินัย หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผน และข้อบังคับของสังคม ดังนั้น การส่งเสริมวินัยให้นักเรียน จึงควรครอบคลุมถึงการส่งเสริมพัฒนานักเรียนให้สามารถประพฤติ ปฏิบัติตนในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับของสถานศึกษาและสังคมได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า วินัย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติของหน่วยงานที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติของผู้ที่อยู่ในสังคมนั้นให้ปฏิบัติตนอยู่ร่วมกัน เป็นความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขของตนเองและส่วนรวม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พึงปรารถนาของบุคคล

1.2 ความสำคัญและความจำเป็นในการรักษาระเบียบวินัย

ระเบียบวินัยมีความสำคัญต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมมนุษย์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการรักษาระเบียบวินัย ดังที่กรมวิชาการ (2542) ได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับความสำคัญของระเบียบวินัยนักเรียน ความว่า “เด็กๆทำอะไรต้องหัดให้รู้ตัว การรู้ตัวเสมอจะทำให้เป็นคนมีระเบียบ และคนที่มีระเบียบดีแล้วจะสามารถเล่าเรียนและทำการงานต่างๆ ได้โดยถูกต้องรวดเร็ว จะเป็นคนที่สร้างความสำเร็จและความเจริญให้แก่ตนเองแก่ส่วนรวมในอนาคตได้อย่างแน่นอน”

ใจจริง บุญเรืองรอด (2542) กล่าวถึงความจำเป็นของการรักษาระเบียบวินัยไว้ว่า

1. ความจำเป็นของการเป็นสมาชิกครอบครัว ครอบครัวเป็นส่วนที่เล็กที่สุดที่สุดของสังคม หากมีการรักษาระเบียบวินัยของสมาชิกในครอบครัว ทุกคนจะมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และเป็นที่ยอมรับ ทำให้ครอบครัวสงบสุขและเป็นส่วนที่ทำให้มีความเข้มแข็งมีคุณภาพ

2. ความจำเป็นของการเป็นสมาชิกในโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนมีระเบียบเป็นแบบแผนของความประพฤติดี ที่ครู นักเรียน ร่วมกันกำหนดขึ้นไว้ให้สมาชิกในโรงเรียนสามารถปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดไว้ได้ ก็ย่อมมีผลทำให้สมาชิกทุกคนของโรงเรียนอยู่กันอย่างสงบสุข โดยไม่มีผู้ใดมาทักท้วง และนอกจากนี้ยังมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ ครูไม่ต้องหยุดการสอนเพื่อคอยอบรมสั่งสอนหรือคอยคุนนักเรียน และนักเรียนก็ไม่รบกวนเพื่อนจนทำให้การเรียนการสอนต้องหยุดชะงักลงไป

3. ความจำเป็นของการเป็นสมาชิกของชุมชน รากฐานจากครอบครัวและสถาบัน การศึกษา จะช่วยให้แต่ละคนมีระเบียบวินัยในระดับหนึ่ง แต่มิได้หมายความว่า จะไม่มีผู้ใดประพฤติเบี่ยงเบนหรือประพฤติผิดทำนองคลองธรรม จึงมีความจำเป็นต้องมีการรักษาระเบียบวินัยเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม ในการนี้การบังคับใช้กฎหมาย (Law enforcement) จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการรักษาระเบียบวินัยของสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) กล่าวว่าโรงเรียนมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการเสริมสร้างวินัยของโรงเรียน เพราะวินัยมีความสำคัญ คือ

1. เป็นเครื่องมือในการป้องกันและควบคุมความประพฤติของนักเรียน
2. เป็นเครื่องมือที่ช่วยปลูกฝังและเสริมสร้างสิ่งที่ดีงาม
3. การเตรียมตัวนักเรียนให้เป็นพลเมืองดี
4. เป็นการรักษาชื่อเสียงและเกียรติภูมิของโรงเรียน

กรมวิชาการ (2542) ได้กล่าวถึง ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ คือ

1. ควบคุมตนเองได้ หมายถึง การรับรู้ การรู้จักตนเอง มีความคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีสติ บังคับตนเอง และมีความเชื่อมั่นในตนเอง ประพฤติตน ปฏิบัติตนและปรับตนเองได้ มองโลกในแง่ดี ตัดสินใจได้ถูกต้อง และแสดงบทบาทตามค่านิยมพื้นฐานของสังคมได้ คือ การรับรู้ การรู้จักตนเอง การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีสติ บังคับตนเอง และมีความเชื่อมั่นในตนเอง ประพฤติตน ปฏิบัติตน และปรับตนเองได้ มองโลกในแง่ดี ตัดสินใจถูกต้องและแสดงบทบาททางสังคมได้เหมาะสม
2. มีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเอง
3. ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ มุ่งมั่นพัฒนา

สรุปได้ว่า ความสำคัญของระเบียบวินัย คือลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเครื่องมือที่ช่วยปลูกฝังความดีงามที่เหมาะสม ระเบียบวินัยจึงมีความสำคัญต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมมนุษย์ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการรักษาระเบียบวินัย เพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียนและสังคม

1.3 หลักปฏิบัติของการสร้างระเบียบวินัย

การจะสร้างระเบียบวินัยที่ดีมีประสิทธิภาพ ตรงตามจุดมุ่งหมายของงานวินัยและการปกครองชั้นเรียนจะต้องมีหลักการในการสร้างระเบียบวินัยที่ถูกต้อง จึงจะทำให้การปฏิบัติตามระเบียบวินัยเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

กรมวิชาการ (2542ก) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างวินัยของตนเองที่จะปฏิบัติไว้ว่า

1. การสร้างวินัยไม่ควรมุ่งประเด็นการลงโทษแต่ควรจะเน้นไปในแนวให้การฝึกอบรมและให้ความรู้มากกว่า ครูจะช่วยนักเรียนที่มีปัญหาให้สามารถปรับปรุงตัวเองได้อย่างไร
2. ระบบการสร้างวินัยที่ดีไม่ควรเน้นที่การลงโทษซึ่งเป็นการแก้ปัญหาในทางลบ จะส่งผลกระทบแต่ในทางลบทั้งสิ้นแต่วิธีการที่ดีกว่านั้นคือทำให้เขาเข้าใจความต้องการและความจำเป็นขององค์การและต้องการขอความร่วมมือเพื่อจะได้ไปสู่จุดหมายร่วมกัน

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2544) กล่าวถึงการสร้างระเบียบวินัยนักเรียนไว้ว่า

1. การจัดตั้งกฎและระเบียบแบบแผนเพื่อให้นักเรียนประทับใจในความรับผิดชอบของเขาที่จะทำตามกฎและระเบียบแบบแผน

2. จะต้องทำให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจนมองเห็นว่ากฎและระเบียบแบบแผนนั้นมีความสำคัญและมีความยุติธรรม

3. ครูจะต้องคิดอย่างรอบคอบเกี่ยวกับกฎและระเบียบแบบแผนที่ครูวางแผนจัดตั้งก่อนสื่อความหมายหรือพัฒนาระเบียบวินัยกับนักเรียน

4. นักเรียนที่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งกฎจะส่งเสริม “ความเป็นเจ้าของ” และความรับผิดชอบจะเข้าใจถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังกฎระเบียบเต็มใจที่จะปฏิบัติตามมากขึ้น ถ้าครูให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการสร้างกฎครูต้องแยกประเภทระหว่างกฎที่เขายอมรับในอำนาจหน้าที่ของครูและกฎที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างขึ้นดังนั้นครูต้องอธิบายให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจน

5. รางวัลและการลงโทษที่มีอยู่ในระบบของผลที่ตามมาที่ครูพัฒนาควรส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและสร้างสำนึกแห่งบุคคลผลที่ตามมาที่มีประสิทธิภาพคือผลหยั่งรากลึกลงไปในบรรยากาศที่เอาใจใส่ในทางบวกและความตื่นตัวเกี่ยวกับการเรียนรู้

6. กฎที่ดีตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎทอง “ปฏิบัติต่อผู้อื่นที่ท่านต้องการให้เขาปฏิบัติต่อท่าน” กฎควรถูกเขียนขึ้นในทางบวกให้คำจำกัดความในสิ่งที่ทำ จะทำมากกว่าในสิ่งที่ไม่ควรทำ

ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน (2549) ได้กล่าวถึงการออกระเบียบในสถานศึกษาไว้ว่า

1. ให้ผู้ที่ใช้ระเบียบมีส่วนร่วมในการออกระเบียบ

2. ให้มีการอภิปรายและแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางก่อนจะออกเป็นระเบียบมาใช้

ระเบียบมาใช้

พิชิต ฤทธิจรูญ (2543) กล่าวว่า การดำเนินงานด้านวินัยเกี่ยวกับวินัยนักเรียนเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและจะต้องดำเนินการให้รัดกุมอย่างมาก อาจยึดหลักการ ดังต่อไปนี้

1. หลักการป้องกัน (prevention) หลักการข้อนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการประพฤติดิวินัยขึ้น มีแนวความเชื่อพื้นฐานว่า “การป้องกันดีกว่าการแก้ไขเยียวยา” โดยดำเนินการป้องกันด้วยวิธีหลายๆ อย่าง

2. หลักการควบคุม (Control) หลักการนี้ เพื่อควบคุมให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน โดยดำเนินการควบคุมดูแล หรือชักจูงให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตามที่กำหนดไว้

3. หลักการแก้ไข (Correction) หลักการนี้เพื่อแก้ไขปรับปรุงการประพฤติดิวินัยของนักเรียน ดำเนินการโดยการลงโทษ หรือแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมตามเหมาะสม

4. หลักการพัฒนาและส่งเสริม (Development) หลักการนี้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ขึ้นอีก ให้นักเรียนประพฤติดียิ่งขึ้นและมากขึ้น โดยโรงเรียนจัดสภาพสิ่งแวดล้อมหรือกิจกรรมต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาและการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์

สรุปได้ว่า หลักปฏิบัติของการสร้างระเบียบวินัย เป็นการดำเนินงานด้านวินัย เกี่ยวกับวินัยนักเรียน เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและจะต้องดำเนินการให้รัดกุมอย่างมาก การจะสร้างระเบียบวินัยให้นักเรียนปฏิบัตินั้นควรยึดหลักประชาธิปไตยการมีส่วนร่วมเพื่อยอมรับความเป็นเจ้าของในกฎระเบียบนั้น ๆ ไม่มุ่งเน้นการลงโทษแต่เป็นการปรับปรุงแก้ไข

2) ความรับผิดชอบ

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

นักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบแตกต่างกันออกไป ดังนี้

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2541) ได้อธิบายความหมายของความรับผิดชอบไว้สอดคล้องกันว่า หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ และมีความละเอียดรอบคอบ รวมทั้งพยายามปรับปรุงในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมายยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบว่า หมายถึง ยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรืออยู่ในความดูแลของตน

จันทรา พวงยอด (2543) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า “พฤติกรรมหรือการกระทำของนักเรียนที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนของโรงเรียน”

ฟลิปโป (Flippo 1966, อ้างถึงในกนกวรรณ วิวัฒน์ศิษฐ์ 2545) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า เป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และความสำเร็จนี้มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

คะนิงนิจ พุ่มพวง (2546) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกด้วยความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ ตรงต่อเวลา มีการวางแผนการทำงาน ตรวจสอบงาน และยอมรับผลของการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งผลดีและผลเสีย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งลักษณะของการกระทำที่แสดงออกถึงการมีความรับผิดชอบ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง และการกระทำของตนเอง ได้แก่ การตรงต่อเวลา การรู้จักหน้าที่ของตน การรู้จักรักษาสุขภาพอนามัย การรู้จักคุ้มครองตนเอง การรู้จักควบคุมความประพฤติของตน
2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษเล่าเรียน
3. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา

นัยนา จันทมิตร (2547) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า “ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย รักษาสิทธิและหน้าที่

ของตนด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะกระทำผิดหรือถูก ไม่ปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่นหรือพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลยิ่งขึ้น โดยไม่ทอดทิ้งแม้จะมีอุปสรรคนานาประการก็ตาม อีกทั้งยังมีความกระตือรือร้นมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จอย่างดี ตามความสามารถของบุคคลนั้น เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำงานต่างๆ จะแสดงพฤติกรรมให้สังเกตได้ เช่น ความสนใจ ความตั้งใจเอาใจใส่และขยันหมั่นเพียรที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จไม่เลื่องงาน ติดตามงานและยอมรับผลจากงานที่ตนกระทำโดยมีความพร้อมในการปรับปรุงแก้ไขงานให้ดีขึ้นเสมอ”

กลุ่มประชาสัมพันธ์, กระทรวงศึกษาธิการ (2552 อ้างถึงใน สกาวรัตน์ เยนทร์ธีระ, 2553) ได้ให้คำนิยามของคำว่าความรับผิดชอบ หมายถึงการตระหนักในสิทธิและหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบ ต่อสังคม การใส่ใจปัญหาการบริหารจัดการการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างรวมทั้งความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากกระทำของตนเอง

เต็มศักดิ์ สุวรรณ (2553 อ้างถึงใน สกาวรัตน์ เยนทร์ธีระ, 2553) ความรับผิดชอบ หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น หรืออีกความหมายหนึ่งความรับผิดชอบ หมายถึง ความสำนึกได้อยู่เสมอในการปฏิบัติงาน เอาใจใส่ติดตามผล ไม่ทอดทิ้ง ยอมรับผิดชอบผลของหน้าที่การงานที่ตนเองกระทำ ทั้งดีและไม่ดี ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนแก่ผู้อื่น

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2553 อ้างถึงใน สกาวรัตน์ เยนทร์ธีระ, 2553) ความรับผิดชอบ หมายถึงความรับผิดชอบ เมื่อดำเนินการผิดพลาดไปและรับผิดชอบด้วยความเต็มใจ เมื่อเกิดผลงานที่ดีเด่นสำเร็จตามเป้าหมาย หรืออีกนัยหนึ่ง “ความรับผิดชอบ คือความตั้งใจปฏิบัติภารกิจของตน ให้เกิดผลสำเร็จ เรียบร้อยถูกต้องและตรงเวลาด้วยความสุจริต ความเต็มใจและความจริงใจ”

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย รวมทั้งยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรืออยู่ในความดูแลของตน รวมทั้งพยายามปรับปรุงในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2.2 ความสำคัญของความรับผิดชอบ

อนุวัติ คุณแก้ว (2538) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้หน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบประสบความสำเร็จและเสร็จตามเวลาที่กำหนดซึ่งมีผลทำให้เป็นคนที่มีคุณภาพดังนั้นหลักสูตรในปัจจุบันจึงกำหนดให้มีการปลูกฝังและพัฒนาให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ

พิจิตรา พงษ์จินดา (2525 อ้างถึงใน กองศรี เชิญชม, 2547) กล่าวถึงผลดีของความรับผิดชอบ ดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายได้ทันเวลาคนที่มีความรับผิดชอบย่อมเป็นที่นับถือได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

2. ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้คนปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคมโดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น

3. ไม่ทำให้ผู้อื่นเป็นต้นเหตุของความเสื่อมและเสียหายแก่ส่วนรวม

4. ทำให้เกิดความก้าวหน้าสงบสุขเรียบร้อยแก่สังคม

ผลเสียของผู้ขาดความรับผิดชอบ ดังนี้

1. คนที่ขาดความรับผิดชอบย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจในงานสำคัญใดๆและมักได้รับคำตำหนิในการทำงาน

2. คนที่ขาดความรับผิดชอบจะไม่มี ความมั่นใจในตนเองต้องพึ่งผู้อื่นในการทำกิจกรรมต่างๆไม่กล้าตัดสินใจไม่สามารถแก้ปัญหาได้

3. คนที่ขาดความรับผิดชอบมักจะทำงานไม่เสร็จทันเวลา

4. คนที่ขาดความรับผิดชอบมักจะไม่น่าเชื่อถือความจริง

รัชณี สังข์สุวรรณ (2547) กล่าวว่าความรับผิดชอบเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญของความเป็นพลเมืองที่สำคัญ และการที่จะช่วยให้สังคมมีระเบียบและสงบสุขบุคคลต้องมีความรับผิดชอบ มีความสม่ำเสมอ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์ และความพยายามที่จะพึ่งตนเอง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองก็ย่อมทำให้เกิดสันติ ตลอดจนประสบความสำเร็จในสังคมนั้น

ฉันทนา รัตนพลแสน (2551) กล่าวว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีศักยภาพที่ดี
2. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีสมรรถนะที่ดี (Based Competency)
3. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานเสมอ
4. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีการวางแผนที่ดี
5. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่ตรงต่อเวลา
6. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์ที่ดี
7. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนขยันหมั่นเพียร
8. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนมุ่งมั่นและมีเป้าหมายในการทำงาน
9. คนที่มีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง
10. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนมองโลกในแง่ที่ดีเสมอ
11. คนที่มีความรับผิดชอบ จะเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน
12. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนน่าเชื่อถือและมีคุณค่าในสังคม
13. คนที่มีความรับผิดชอบจะได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น
14. คนที่มีความรับผิดชอบสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขตามหลัก

เศรษฐกิจพอเพียง

15. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มิระเบียบวินัยต่อตนเองและสังคม
16. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่ซื่อสัตย์ ซื่อตรง ต่อตนเองและสังคม
17. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มีความยุติธรรม
18. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มีความเป็นประชาธิปไตย
19. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน
20. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่ใช้ชีวิตที่สงบสุข
21. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่พบความสำเร็จในชีวิต

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญมากเพราะจะทำให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันตามเวลาที่กำหนดจึงทำให้บุคคลอื่นๆ มีความเชื่อมั่นไว้วางใจในการทำงานใด ๆ ก็ตามและผู้ที่มีความรับผิดชอบย่อมเป็นที่นับถือได้รับการยกย่องสรรเสริญ

2.3 หลักปฏิบัติของการปลูกฝังความรับผิดชอบ

ไซด์แมน (Sideman, 1960 อ้างถึงในสุนันท์ พรหมประกอบ, 2546) ได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับการฝึกความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่เด็กอายุยังน้อย
2. เด็กทุกคนควรได้มีโอกาสรับการฝึกให้มีความรับผิดชอบ
3. การฝึกและการจัดประสบการณ์ความรับผิดชอบนั้นควรกระทำให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล
4. ควรให้เด็กได้รับทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่นไม่เร่งรัดเด็กจนเกินไป
6. เด็กต้องการได้รับความไว้วางใจเพื่อสามารถเรียนรู้ว่าส่วนใดอยู่ในความรับผิดชอบของเขา
7. ทักษะคิดและพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการ

ด้านความรับผิดชอบของเด็ก

เฮอร์ลอค (Hurlock, 1967 อ้างถึงในกมลวาทน์ วันวิชัย, 2545) กล่าวว่าความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมตั้งแต่วัยเด็กคุณลักษณะนี้จะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จากเด็กไปสู่วัยรุ่นและจากวัยเด็กจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ในระยะแรกของชีวิตเด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ต้องอาศัยผู้อื่นตลอดเวลาแต่เมื่อโตขึ้นจะมีความสามารถด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นและช่วยตัวเองได้มากขึ้นทีละน้อยจะค่อยๆ เรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบทั้งตนเองและต่อผู้อื่นการพัฒนาความรับผิดชอบให้กับเด็กควรจะเริ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไปเริ่มด้วยการให้ทำงานที่ง่ายก่อนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองมีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเอง

ประดินันท์ อูปรมัย (2530 อ้างถึงในสุนันท์ พรหมประกอบ, 2546) กล่าวว่า การปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับเด็กนั้นพ่อแม่ควรมีหลักสำคัญที่พึงปฏิบัติ 7 ประการดังนี้

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยเพื่อจะได้มีแนวทางในความสามารถที่จะรับผิดชอบของเด็กได้และคอยสังเกตว่าเด็กพยายามที่จะทำอะไรด้วยตัวของเขาเองหรือพยายามที่จะช่วยพ่อแม่เมื่อใดเพื่อจะได้เริ่มต้นสนับสนุนและแนะแนวทางให้เขาทำในสิ่งนั้นๆ ได้ทันที

2. การสอนให้เด็กเกิดความรับผิดชอบได้ดีที่สุดคือช่วงเวลาของเด็กแสดงให้เห็นว่าเต็มใจและพร้อมที่จะทำสิ่งต่างๆด้วยตัวเองเป็นครั้งแรกแม้เด็กจะยังทำไม่ได้ดีในครั้งแรกๆแต่การได้มีโอกาสฝึกทำบ่อยๆจะทำได้ดีขึ้นและทำจนกลายเป็นกิจนิสัยซึ่งทำให้เกิดความรับผิดชอบที่จะทำต่อไปโดยถือเป็นภารกิจที่พึงกระทำ

3. พยายามที่จะรู้ด้วยการสังเกตอยู่เสมอๆ ว่าเมื่อใดเด็กพร้อมที่จะมีความรับผิดชอบมากขึ้นเพื่อจะได้ปล่อยให้รู้จักที่จะรับผิดชอบต่อสิ่งนั้นๆเพิ่มขึ้น

4. ฝึกความรับผิดชอบไปพร้อมๆกับการฝึกให้เด็กมีความเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ เพราะการเคารพเชื่อฟังพ่อแม่จะเป็นพื้นฐานในการสร้างวินัยให้กับเด็กซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ

5. สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการร่วมมือกันในการทำงานมีการให้อภัยมีการใช้เหตุผลและพยายามให้เด็กรู้ว่าพ่อแม่ไว้วางใจในตัวเด็กเพื่อให้ได้พัฒนาความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการเชื่อมั่นในตนเอง

6. ควรยอมรับในความผิดที่ตนทำและไม่ถึงเลที่จะกล่าวโทษเพื่อเด็กจะได้รู้สึกว่าการทำผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้และแก้ไขได้

7. พ่อแม่ต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กเนื่องจากการเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับเด็กในการปลูกฝังความรับผิดชอบ

สรุปได้ว่า หลักปฏิบัติของการปลูกฝังความรับผิดชอบ ควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก คุณลักษณะนี้จะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ให้เด็กได้มีโอกาสฝึกทำบ่อยๆจนกลายเป็นนิสัยการพัฒนาความรับผิดชอบให้กับเด็กควรจะเริ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มด้วยการให้ทำงานที่ง่ายก่อนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเองจนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเองซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ

3) มุ่งมั่นในการทำงาน

3.1 ความหมายของมุ่งมั่นในการทำงาน

นักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของมุ่งมั่นในการทำงานแตกต่างกันออกไป ดังนี้

สุธิดา บัวศิริ (2557) ได้ให้ความหมายของมุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) ได้ให้ความหมายของความมุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

กรมวิชาการ (2545) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง ความสามารถในการใช้พลังกาย พลังใจ ด้วยความพยายามในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายอย่างสร้างสรรค์ และเหมาะสมไม่ยอมแพ้กับอุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างง่าย ๆ

กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง ความตั้งใจและกระตือรือร้น โดยไม่ผัดวันประกันพรุ่ง โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ ตอรับการทำงาน พุดหรือแสดงกิริยาท่าทางว่ายอมรับหรือเต็มใจ ฟังพอใจที่จะทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอาสาทำงาน พุดหรือแสดงกิริยาท่าทางว่าต้องการจะทำงานงานหนึ่งงานใดแม้ว่าจะไม่ใช่งานที่ได้รับมอบหมายโดยตรง ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ลงมือทำทันทีโดยไม่ปล่อยให้วันเวลาผ่านไปอย่างไร้ค่า ไร้ประโยชน์ ทำงานที่ได้เริ่มต้นไว้แล้วอย่างต่อเนื่องและสำเร็จตามเป้า

สรุปได้ว่า มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจและรับผิดชอบในหน้าที่การงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

3.2 หลักปฏิบัติของการสร้างความมุ่งมั่นในการทำงาน

ชาคุระ พุทธหล่อ กล่าวไว้ว่า ความมุ่งมั่นในการทำงานเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้การทำงานนั้นประสบความสำเร็จ เนื่องจากเราจะต้อง Focus หรือมุ่งเน้นในสิ่งที่เราทำอย่างเต็มที่และทำอย่างเป็นจริงเป็นจัง โดยบทความนี้จะแนะนำ 3 แนวทางในการฝึกตนเองให้มีความมุ่งมั่นในการทำงาน

1. เราต้องกำหนดสิ่งที่เราจะทำพร้อมกับกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน หลังจากนั้นก็ทำด้วยความตั้งใจ ต้องใส่ใจรายละเอียดกับงานที่ทำ มีความแน่วแน่อยู่ตลอดเวลา ปรับตนเองให้ Active กับงานอยู่เสมอ ในบางเวลาเราอาจจะมึนงงเข้ามาแทรกแล้วทำให้เราพะวงหรือฟุ้งซ่าน ซึ่งมีผลกระทบต่องานที่เรา Focus ให้เราจัดความฟุ้งซ่าน เหม่อลอยเหล่านั้นออกไป ด้วยการเรียงลำดับงานตามความสำคัญแล้วค่อย ๆ ทำไปที่ละส่วน

2. ความมุ่งมั่นในแบบที่ดีและแบบที่ไม่ดี ความมุ่งมั่นก็เหมือนเหรียญ 2 ด้าน ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย เราต้องคงความสมดุลด้วยการใส่ใจหรือมุ่งเน้นในงานอย่างพอเหมาะ

- แบบที่ไม่ดี : ถ้าหากเรามีความมุ่งมั่นมากเกินไปหรือมีความมุ่งมั่นสูง โดยไม่สนใจสิ่งรอบข้าง งานอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่ต้องทำในชีวิตประจำวัน เราอาจจะถูกมองว่าเป็นคนมีบุคลิก "หมกมุ่น" และ "เอาแต่ใจตนเอง"

- แบบที่ดี : การที่เรามีเป้าหมาย มีจุด Focus จะทำให้เรามีสมาธิในการทำงาน สามารถจัดสิ่งเข้ามารอบกวนได้ดี ส่งผลให้งานมีข้อผิดพลาดน้อยและประสบผลสำเร็จเร็วขึ้น เนื่องจากจิตใจและความคิดไม่วอกแวก

3. วิธีการเสริมสร้างให้มีความมุ่งมั่นกับสิ่งที่ทำ แบ่งออกเป็น 4 วิธี ดังนี้

3.1 การสร้างสภาพแวดล้อมให้กับตนเอง กระทำได้ทั้งการหลีกเลี่ยงจากสภาพแวดล้อมและการปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมให้เคยชิน เช่น หากเราทำงานในสภาพแวดล้อมเสียงดัง เราก็หลีกเลี่ยงด้วยการฟังเพลง หรืออาจจะปรับตัวเองให้สามารถทำงานในที่ที่มีเสียงดังได้

3.2 พลังของความตั้งใจให้เราตั้งใจกับสิ่งที่เราทำอยู่เสมอ ไม่เหม่อลอยกับสิ่งที่ไม่สำคัญ

3.3 มีความอดทนกับสิ่งที่ทำ เราต้องให้เวลากับสิ่งที่ทำ ไม่ควรตัดสินใจทันด่วน เนื่องจากอารมณ์หุนหันหรือยอมแพ้ แต่ให้มองถึงความสำเร็จและทำไปทีละขั้น

3.4 แบ่งการตั้งเป้าหมายเป็น Step แล้วก้าวไปทีละขั้น ซึ่งทำให้เรารู้สึกว่าเป้าหมายแต่ละระดับนั้นอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม สามารถบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาอันสั้น มีผลต่อกำลังใจในการทำงานเพื่อไต่ระดับของความสำเร็จต่อไป

สรุปได้ว่า หลักปฏิบัติของการสร้างความมุ่งมั่นในการทำงาน จะต้องกำหนดสิ่งที่เราจะทำพร้อมกับกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน ต้องคงความสมดุลด้วยการใส่ใจหรือมุ่งมั่นในงานอย่างพอเหมาะและเสริมสร้างให้มีความมุ่งมั่นกับสิ่งที่ทำ

4) จิตสาธารณะ

4.1 ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะในสังคมไทยในปัจจุบันมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 7 มีความมุ่งหมายและกระบวนการในการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตร คือ ให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและมุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคม (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดจิตสาธารณะเป็นหนึ่งใน 8 คุณลักษณะที่สถานศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) จิตสาธารณะในการศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งพฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่สังคมสนับสนุนเห็นชอบและต้องการให้สมาชิกในสังคมแสดงออก จากการประมวลเอกสาร พบว่า คำว่า จิตสาธารณะเป็นคำใหม่ที่มีใช้เมื่อไม่นานมานี้ เมื่อวิเคราะห์ จากความหมายอย่างง่ายว่า จิตสำนึกที่มีต่อสาธารณะ จึงทำการศึกษาแนวคิดของ คำว่า จิตสำนึกและสาธารณะ เรื่องของจิตสำนึก มีการศึกษา และค้นคว้ากันอย่างกว้างขวางทั้งในเชิงปรัชญา จิตวิทยา สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ซึ่งให้คำจำกัดความไว้หลากหลาย ดังนี้

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2541) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ไม่ได้ให้ความหมายของ จิตสาธารณะ ไว้โดยตรง ฉะนั้น คำว่า จิตสาธารณะ จึงเป็นคำผสม 2 คำ คือ จิต + สาธารณะ จิต แปลว่า “ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้คิดและนึก ดวง” และ สาธารณะ แปลว่า “เพื่อประชาชนทั่วไป เช่น สวนสาธารณะ โทรศัพท์ สาธารณะ บ่อน้ำสาธารณะ ทั่วไป” ฉะนั้น เมื่อรวมกัน จิตสาธารณะ แปลว่า คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มองเห็นว่าคนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2542) ได้ให้ความหมายของ “จิตสาธารณะ” ว่าหมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ

สื่อพลัง (2542) จากบทความจิตสำนึกสาธารณะเส้นทางสู่ประชา กล่าวไว้ว่า จิตสาธารณะ (Public Consciousness) คำว่า “สาธารณะ” หมายถึง กิจสมบัติ สิ่งของ สถานที่ที่มีได้เป็นของปัจเจกบุคคลใด ทั้งยังอาจหมายรวมถึงความเป็นส่วนรวมและสังคมได้อีกด้วย จิตสาธารณะมีความหมายในแง่ความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่เรียกร้องการมีส่วนร่วมและต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของตนเองและชุมชน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ให้ความหมาย “จิตสาธารณะ” ว่าหมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง และคำที่มีความหมายใกล้เคียงในเชิงพฤติกรรม ได้แก่ การทำประโยชน์เพื่อสังคม การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ จิตสำนึกต่อส่วนรวม หรือจิตสำนึกสาธารณะและจิตสาธารณะ

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2544) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรมหรือข้อเรียกร้องสำหรับส่วนรวม ในสภาพการณ์ที่เกิดความไม่ปกติสุข ความร่วมมือของพลเมืองในการกระทำเพื่อบ้านเมือง

พระไพศาล วิศาโล (2544) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความสนใจใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพและห่วงใยในสมบัติส่วนรวมซึ่งมิใช่เฉพาะครอบครัวญาติมิตร คนรอบข้างหรือชุมชนละแวกบ้านเท่านั้น หากคลุ่มไปถึงบุคคลอื่นที่ไม่รู้จัก ไม่เคยพบ แต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด

หฤทัย อัจจุ (2544) ให้ความหมายไว้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว ความตระหนักรู้ของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริงโดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขปัญหานั้นได้และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545) ให้ความหมาย จิตสาธารณะว่าหมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัวมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคมพยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง

โกศล มีความดี (2547) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติด้วยการเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำที่ให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ที่กำหนด การดูแล

ความสะอาดเรียบร้อยการรักษาสาธารณสุขสมบัติ รับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นมีส่วนร่วมในการหาแนวทางแก้ไขและติดตามประเมินผล รวมถึงการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดเอาของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

ลัทธิมา เกื้อสกุล (2547) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง สภาวะที่จิตสามารถรู้ตัวและสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือรูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยผ่านทางความคิดและพฤติกรรมการแสดงออก จึงหมายถึง พลเมืองผู้ตื่นตัวและตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญเป็นพลเมืองที่รู้จักเรียกร้องการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนและชุมชนร่วมกัน โดยเริ่มจากศรัทธาในการอุทิศตนและเสียสละแก่ผู้อื่นในสังคม

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2547) ให้ความหมายของ “จิตสาธารณะ” หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

ไชยรัตน์ ศิรินคร (2548) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะฉวยโอกาสช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้อื่นและสังคมอย่างจริงจัง โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าที่จะรับจากสาธารณะ

สุนทรี จวงวงศ์สุข (2548) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การที่บุคคลกระทำการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือความช่างสังเกต ความไม่เห็นแก่ตัวการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม การพัฒนาความเป็นพลเมือง การเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

บุญทัน ภูบาล (2549) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

พิริยา นิลมาต (2550) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความปรารถนาที่จะเข้าไปช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์รวมทั้งความผิดปกติที่เกิดขึ้นในสังคม โดยรับรู้สิทธิและหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อส่วนรวมถึงพลังของตนเองที่สามารถร่วมแก้ปัญหาได้และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาพร้อมกับคนในสังคมรวมทั้งองค์กรในสังคม

อัญชลี ยิ่งรักษพันธ์ (2550) ให้ความหมายไว้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ ตระหนักในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญพลเมืองที่เรียกร้องการมีส่วนร่วมและต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของตนและชุมชน การมีจิตที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อเรื่องของส่วนรวม มีการใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างรับผิดชอบ การถือเป็นที่ในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม มีการแบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้สมบัติของส่วนรวมนั้น และการไม่ยึดสมบัติของส่วนรวมมาเป็นของตนเองหรือของกลุ่ม

มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ (2550) จิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของ ในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษา สิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอ ความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม จิตสาธารณะเพื่อส่วนรมนั้นสามารถกระทำได้ โดยมี แนวทางเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ 1) โดยการกระทำตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อนตนเอง เพื่อไม่ให้เกิด ผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม 2) มีบทบาทต่อสังคมในการรักษาประโยชน์ของ ส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหา สร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบ ต่ตนเองและสังคม

เสาวนีย์ ฉัตรแก้ว (2551) ให้ความหมาย จิตสาธารณะว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการ เรียนรู้ และต้องมีแรงจูงใจภายในเพื่อผลักดันให้กระทำพฤติกรรมที่ได้ตั้งใจไว้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ เริ่มต้น จากการรับรู้เหตุการณ์หรือบุคคล แล้วแปลความหมายเข้าสู่ระดับจิตสำนึกใช้แรงผลักดันและแรงจูงใจ ให้กระทำหลังจากคิดวิเคราะห์จนซาบซึ้งสร้างสรรค์และหาแนวทางในการแก้ปัญหาสาธารณะเหล่านั้น บุคคลที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและแรงจูงใจภายในเปิดกว้างต่อประสบการณ์จึงเป็น คุณลักษณะที่ทำให้เกิดการมีจิตสาธารณะ ซึ่งไม่ได้อยู่เพียงระดับจิตสำนึกเท่านั้นแต่ก่อให้เกิดพฤติกรรม จึงทำให้ปัญหาต่างๆ ได้รับการแก้ไข สังคมก็จะมีคุณภาพ

เจษฎา หนูรุ่น (2551) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ลักษณะของนักเรียนที่รู้จัก ดูแลเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2555) ให้ความหมายของ “จิตสาธารณะ” จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึก และ ยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ตั้งงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ฯลฯ

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อ สาธารณะสมบัติด้วยการเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ที่ไม่ใช่เฉพาะครอบครัว ญาติมิตร และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง

4.2 ความสำคัญของจิตสาธารณะ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กล่าวไว้ในมาตราที่ 23, 24 และ 26 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสรุปได้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้และคุณธรรมต้องบูรณาการความรู้ต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับ ตนเอง ทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการ

ประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยต้องผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ทุกวิชา และให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบ ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมในแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรมและสังคม สัจจร (2543) ได้กล่าวว่า คนที่มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบพื้กัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไปซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กร และยังมีผลกระทบต่อชุมชนทำให้เกิดปัญหา ดังนี้

1. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพเช่นไรก็ยังคงเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง
2. อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง
3. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์ เสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

ในระดับชาติถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสาธารณะแล้วจะทำให้เกิด

1. วิกฤติภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เช่น วิกฤติเศรษฐกิจ สังคมขาดเสถียรภาพทางการเมือง เกิดการชุมนุมขับไล่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศ
2. ประเทศชาติไร้เกียรติ ไร้ศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่นมองด้วยสายตาเหยียดหยามดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา

ในระดับโลกจะทำให้เกิดการเอาเปรียบระหว่างประเทศทำให้เกิดปัญหาในระดับต่างๆ ดังนี้

1. เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจในการทำลายสูงไว้ในครอบครองเพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และมีปัญหาเกิดขึ้นก็มีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงครามในการตัดสินปัญหา
 2. เกิดการก่อกวนแก่งแย่ง การครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศพยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้ได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสการพัฒนาประเทศของตน
 3. เกิดการรังเกียจเหยียดหยามต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเองดูถูกหรือปฏิบัติต่อชาติอื่น
- จันทิรา ธนสงวนวงศ์ (2560) กล่าวว่าจิตสาธารณะเป็นความรับผิดชอบที่เกิดจากภายในคือความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งอยู่ในจิตใจ และส่งผลมาสู่การกระทำภายนอก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าเกิดจากการขาดจิตสำนึกของคนส่วนรวมในสังคม เป็นสำคัญ เช่น

1. ปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตัวของผู้ชาย ไม่นึกถึงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไปกับสังคม

2. ปัญหาสุขภาพต่าง ๆ ที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบ ขาดจิตสำนึก เช่น

- การจอดรถยนต์โดยไม่ดับเครื่องยนต์ ทำให้เกิดควันพิษ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่
- ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย
- ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง
- การใช้ทางเท้าสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม
- การทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง
- การฉีดยาแรงในสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะสุกร ซึ่งมีผลต่อโรคมะเร็ง

ในมนุษย์ เช่น โรคมะเร็ง เป็นต้น

จิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งสำคัญในสังคม เยาวชนต้องให้ความสำคัญและตระหนักในสิ่งนี้

ความรับผิดชอบต่อตนเอง

จิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง นับว่าเป็นพื้นฐานต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ตัวอย่างความรับผิดชอบต่อตนเองดังนี้

1. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนหาความรู้
2. รู้จักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์
3. มีความประหยัดรู้จักความพอดี
4. ประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย
5. ทำงานที่รับมอบหมายให้สำเร็จ
6. มีความรับผิดชอบ ตรงเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้

ความรับผิดชอบต่อสังคม

เป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหาย เช่น

1. มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น เชื้อฟุ้งพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ

2. มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ เช่น ตั้งใจเล่าเรียน เชื้อฟุ้งคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

3. มีความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นเช่นให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำ ไม่เอาเปรียบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

4. มีความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง เช่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย รักษาสมบัติของส่วนรวม ให้ความร่วมมือต่อสังคมในฐานะพลเมืองดี ให้ความช่วยเหลือ

ทิพมาศ เศรษฐวรโชติ กล่าวว่าเด็กที่มีจิตสาธารณะจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติด้วยการเอาใจใส่ดูแลเป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ที่กำหนดการดูแลความสงบเรียบร้อย การรักษาสาธารณสมบัติ รับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการหาแนวทางป้องกันแก้ไข รวมไปถึงการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ปิดกั้นในการใช้ของบุคคลอื่น มีการแบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง ซึ่งสังเกตได้ ดังนี้

- คิดในทางบวก (Positive thinking) คือ คิดในทางที่ดีต่อคนอื่น
- มีส่วนร่วม (Participation) คือ การมีส่วนร่วมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน เกื้อกูล เป็นธรรมชาติ
- ทำตัวเป็นประโยชน์ (Useful) คือ เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสาธารณะ ต่อสังคม ไม่นิ่งเฉย อะไรที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะแม้เพียงเล็กน้อยก็จะทำ
- ไม่เห็นแก่ตัว (Unselfish) คือ การฝึกเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน แบ่งปันของเล่นของใช้ให้เพื่อน รู้จักให้ทาน
- มีความเข้าใจ (Understand) คือ เข้าใจผู้อื่น (Empathy) ไม่ทับถมผู้อื่น ไม่ซ้ำเติมผู้อื่น
- มีใจกว้าง (Broad Mind) คือ มีจิตที่กว้างใหญ่ เปิดกว้าง ไม่คับแคบ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับฟังข้อมูล แสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ
- มีความรัก (Love) คือ รักเพื่อน รักผู้อื่น เมตตาต่อสัตว์ และพืช
- มีการสื่อสารที่ดี (Communication) คือ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น เล่น และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะนั้นจะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น

4.3 หลักปฏิบัติของการสร้างจิตสาธารณะ

จันทิรา ธนสงวนวงศ์ (2560) กล่าวว่า การสร้างจิตสาธารณะ เป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอนถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ จิตสาธารณะก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะ ถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้

นอกจากใจของตนเองแล้ว แนวทางที่สำคัญในการสร้างจิตสาธารณะยังมีอีกหลายประการ ถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมดังนี้

1. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

2. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเอง คือส่วนหนึ่งของสังคมต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวม ทั้งต่อประเทศชาติ และโลกใบนี้

3. ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเอง เช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไข เช่น ช่วยกันดำเนินการให้โรงงานอุตสาหกรรมสร้างบ่อบำบัดน้ำทิ้งก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

4. ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือสอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

เวชพล อ่อนละมัย (2560) กล่าวว่า แนวทางการสร้างจิตสาธารณะเป็นการสร้างความรับผิดชอบในตัวเอง หากเราขาดหรือบกพร่อง ก็จะส่งผลกระทบเกิดปัญหาต่างๆตามมามากมาย การสร้างจิตสาธารณะสามารถทำได้ง่ายๆ โดยเริ่มจากตัวเราก่อน ดังนี้

1. สร้างวินัยในตัวเอง เราต้องรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในสังคมด้วยความเต็มใจ มองผู้อื่นในแง่ดี

2. ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม เราต้องคิดเสมอว่า เราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นต้องรู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมของเราให้ดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้

3. คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี ให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ ช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ

4. ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมะ ทุกศาสนาต่างสอนให้เป็นคนดี ถ้าเราสามารถปฏิบัติตามหลักธรรม คำสั่งสอนได้ นอกจากตัวเราจะมีความสุขแล้ว ยังทำให้สังคมน่าอยู่ขึ้นอีกด้วย

สรุปได้ว่า หลักปฏิบัติของการสร้างจิตสาธารณะ เป็นการสร้างความรับผิดชอบในตัวเอง ควรเริ่มต้นที่สร้างวินัยให้เกิดขึ้นในตัวเอง ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคมและยึดหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต

การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน เพื่อกำหนดองค์ประกอบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

ตาราง 7 การบูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
คุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน เพื่อกำหนดองค์ประกอบ
ของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โรงเรียนสุรพิณพิทยาศาสตร์

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน	คุณธรรมจริยธรรม	องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ที่ได้จากการ บูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
1. การพัฒนาด้วยการ จัดการเรียนการสอน	1. วินัย	<p>การจัดการเรียนการสอนโดยตรง</p> <ol style="list-style-type: none"> จัดโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับวินัยไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับเสริมสร้างวินัยไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับด้านวินัยไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ มีการวัดและประเมินผลผู้เรียนด้านวินัยในการจัดการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะบูรณาการด้านวินัยไปพร้อมกับเนื้อหาวิชาอื่น <p>การจัดการเรียนการสอนโดยอ้อม</p> <ol style="list-style-type: none"> กำหนดรูปแบบการสอนเกี่ยวกับด้านวินัยโดยใช้รูปแบบการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี เช่น จัดให้มีการแสดงบทบาทสมมติ การสร้างสถานการณ์จำลอง การใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน การใช้เพลง การใช้เกม เป็นต้น

ตาราง 7 (ต่อ)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน	คุณธรรมจริยธรรม	องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ที่ได้จากการ บูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
1. การพัฒนาด้วยการ จัดการเรียนการสอน (ต่อ)	2. ความรับผิดชอบ	<p>การจัดการเรียนการสอนโดยตรง</p> <ol style="list-style-type: none"> จัดโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเสริมสร้างความ รับผิดชอบต่อไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ มีการวัดและประเมินผลผู้เรียนเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะบูรณาการ ด้านความรับผิดชอบต่อไปพร้อมๆกับเนื้อหาวิชาอื่น <p>การจัดการเรียนการสอนโดยอ้อม</p> <ol style="list-style-type: none"> กำหนดรูปแบบการสอนเกี่ยวกับด้านความรับผิดชอบต่อ โดยใช้รูปแบบการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี เช่น จัดให้มี การแสดงบทบาทสมมุติ การสร้างสถานการณ์จำลอง การ ใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน การใช้เพลง การใช้เกม เป็นต้น

ตาราง 7 (ต่อ)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน	คุณธรรมจริยธรรม	องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียน ที่ได้จากการ บูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
1. การพัฒนาด้วยการ จัดการเรียนการสอน (ต่อ)	3. มุ่งมั่นในการทำงาน	<p>การจัดการเรียนการสอนโดยตรง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับความมุ่งมั่นในการทำงานไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 2. กำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเสริมสร้างมุ่งมั่นในการทำงานในแผนการจัดการเรียนรู้ 3. กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับมุ่งมั่นในการทำงานไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ 4. มีการวัดและประเมินผลนักเรียนเกี่ยวกับมุ่งมั่นในการทำงาน 5. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะบูรณาการด้านมุ่งมั่นในการทำงานไปพร้อมๆกับเนื้อหาวิชาอื่น <p>การจัดการเรียนการสอนโดยอ้อม</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. กำหนดรูปแบบการสอนเกี่ยวกับด้านมุ่งมั่นในการทำงาน โดยใช้รูปแบบการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี เช่น จัดให้มีการแสดงบทบาทสมมุติ การสร้างสถานการณ์จำลอง การใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน การใช้เพลง การใช้เกม เป็นต้น
	4. จิตสาธารณะ	<p>การจัดการเรียนการสอนโดยตรง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับจิตสาธารณะไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 2. กำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะในแผนการจัดการเรียนรู้

ตาราง 7 (ต่อ)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน	คุณธรรมจริยธรรม	องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ที่ได้จากการ บูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
1. การพัฒนาด้วยการ จัดการเรียนการสอน (ต่อ)	4. จิตสาธารณะ	<p>3. กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับจิตสาธารณะไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้</p> <p>4. มีการวัดและประเมินผลนักเรียนเกี่ยวกับจิตสาธารณะ</p> <p>5. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะบูรณาการด้านจิตสาธารณะไปพร้อมๆ กับเนื้อหาวิชาอื่น</p> <p>การจัดการเรียนการสอนโดยอ้อม</p> <p>6. กำหนดรูปแบบการสอนเกี่ยวกับด้านจิตสาธารณะไว้ในหลักสูตรโดยใช้รูปแบบการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี เช่น จัดให้มีการแสดงบทบาทสมมุติ การสร้างสถานการณ์จำลอง การใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน การใช้เพลง การใช้เกม เป็นต้น</p>
2. การพัฒนาด้วยการจัด กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	1. วินัย	<p>1. จัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างวินัยต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p> <p>2. จัดกิจกรรมชุมนุม/ชมรมเพื่อเสริมสร้างวินัยต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p> <p>3. จัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดเพื่อเสริมสร้างวินัยต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p>

ตาราง 7 (ต่อ)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน	คุณธรรมจริยธรรม	องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ที่ได้จากการ บูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การพัฒนาด้วยการจัด กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (ต่อ)	2. ความรับผิดชอบ	<p>4. จัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เพื่อเสริมสร้างวินัยต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p> <p>1. จัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p> <p>2. จัดกิจกรรมชุมนุม/ชมรมเพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p> <p>3. จัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดเพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้กับผู้เรียน</p> <p>4. จัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เช่น กิจกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ</p>
	3. มุ่งมั่นในการทำงาน	<p>1. จัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความมุ่งมั่นในการทำงานให้กับผู้เรียน</p> <p>2. จัดกิจกรรมชุมนุม/ชมรมเพื่อเสริมสร้างความมุ่งมั่นในการทำงานให้กับผู้เรียน</p> <p>3. จัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดเพื่อเสริมสร้างความมุ่งมั่นในการทำงานให้กับผู้เรียน</p> <p>4. จัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เพื่อเสริมสร้างความมุ่งมั่นในการทำงานให้กับผู้เรียน</p>

ตาราง 7 (ต่อ)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน	คุณธรรมจริยธรรม	องค์ประกอบของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ที่ได้จากการ บูรณาการผลการสังเคราะห์แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การพัฒนาด้วยการจัด กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (ต่อ)	4. จิตสาธารณะ	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับผู้เรียน 2. จัดกิจกรรมชุมนุม/ชมรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับผู้เรียน 3. จัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับผู้เรียน 4. จัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์เพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับผู้เรียน เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนา
3. การพัฒนาด้วยการใช้ แบบอย่างที่ดี	1. วินัย	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากรประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความมีวินัยต่อตนเอง การรักษาและเสริมสร้างวินัยในตำแหน่งหน้าที่ราชการ การตรงต่อเวลาและการอุทิศเวลาให้แก่ทางราชการและผู้เรียน และความซื่อสัตย์ สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ การรักษามลประโยชน์ของทางราชการ 2. การให้นักเรียนรุ่นพี่ประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบของทางโรงเรียนและสังคม 3. การให้พ่อแม่ ผู้ปกครองประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งด้านความคิดและการกระทำ ในด้านความมีวินัยต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม